politicka sudbina-kb2 9/26/05 10:32 Page 1

Politička sudbina Hrvata u BiH

Izdavač:
Hrvatski blok BiH
Mostar,

Za izdavača:
Mario Vasilj

Grafička priprema:
Studio za grafički dizajn ALFA

Uredio:
Benjamin Tolić

Tisak:

Hrvatski blok BiH

Ivan Zlopaša

POLITIČKA SUDBINA HRVATA U BiH

Mostar, 2005.

UVOD

Dugoročna opstojnost, unutarnja samoodrživost i stabilnost, ustavnopravna i praktična jednakost naroda i građana, gospodarski, društveni i kulturni razvitak - stvari su koje izravno ovise o stupnju riješenosti osnovnih pitanja.

Osnovno je pitanje svake države, pa tako i Bosne i Hercegovine, pitanje njezina ustroja.

Povijesna iskustva uče nas da su neriješena nacionalna pitanja na području Bosne i Hercegovine u prošlomu stoljeću, na izravan ili neizravan način, prouzročila nekoliko ratnih sukoba u kojima je živote izgubilo nekoliko stotina tisuća ljudi.

Neriješenost nacionalnih pitanja u Austro-Ugarskoj našla je upravo na području Bosne i Hercegovine povod za izbijanje Prvoga svjetskog rata. Slična zbivanja obilježila su i vrijeme Drugoga svjetskog rata. Uz vanjsku agresiju i sudar međusobno oprečnih ideologija, karakterističnih za razdoblje Drugoga svjetskog rata, izbio je u Bosni i Hercegovini i vrlo brutalan međunacionalni sukob. Posljedice se osjećaju i danas, punih šezdeset godina nakon njegova svršetka. Uzroke tih događaja treba tražiti u povijesnim okolnostima u kojima su se oni zbivali. No, pri tomu nikako ne treba smetnuti s uma da su upravo neuređeni međunacionalni odnosi najviše pridonijeli izbijanju i rasplamsavanju sukoba, kako 1914. tako i 1941.

Druga Jugoslavija stvorena je revolucionarnim metodama. Za postojanja te državne zajednice vladajuća je struktura,

predvođena Komunističkom partijom, pod geslom „bratstva i jedinstva“ provodila politiku koja se temeljila isključivo na ideološkim i klasnim načelima. Nacionalno pitanje, unatoč stalnomu propagiranju „bratstva i jedinstva“, ona je sustavno „gurala pod tepih“, smatrajući da će vrijeme učiniti svoje. Takvo poimanje stvari pokazalo se pogubnim. Nacionalna pitanja ponovno su izbila u prvi plan, i to u najgoremu trenutku: u vrijeme raspada Jugoslavije.

Raspad Jugoslavije bio je dug i krvav. Osobito krvav bio je na području Bosne i Hercegovine. Četverogodišnji rat, obilježen s nekoliko međunarodnih mirovnih konferencija i cijelim nizom bilateralnih i multilateralnih sastanaka, završio je mirovnim sporazumom u Daytonu, potpisanim potkraj godine 1995. Sporazum je zaustavio ratni sukob, ali nije dao odgovor ni na jedno drugo pitanje. Stoljetne međunacionalne razmirice nastavile su se sofisticiranijim metodama. Od svršetka oružane borbe one se vode primjenom različitih oblika specijalnoga rata.

Takvu stanju silno pogoduje međunarodna uprava u Bosni i Hercegovini jer svojim postupcima koči razvoj demokracije i onemogućuje preobrazbu protektorata u samoodrživu državnu zajednicu.

Sama činjenica da je Bosna i Hercegovina država pod međunarodnim protektoratom koja ima tri konstitutivna naroda, tri jezika, dva entiteta, trinaest skupština, trinaest vlada, više od stotinu ministarstava - dovoljno govori o složenosti situacije. Živimo u višenacionalnoj državi u kojoj ni danas nisu riješena nacionalna pitanja.

Većina promatrača drži da Bosna i Hercegovina ulazi u razdoblje u kojemu poratna faza ide kraju. U tom razdoblju doći

će do preustroja složenoga državnog mehanizma, kojim - unatoč postojanju brojnih domaćih institucija - i danas, deset godina nakon svršetka rata, upravljaju međunarodni upravitelji. Tri konstitutivna naroda i građane Bosne i Hercegovine očekuje čas kada će njihovi izabrani politički predstavnici morati sjesti za pregovarački stol i pokušati postići dogovor o samoodrživu ustroju države. Mnogo je pitanja o kojima će se u tim pregovorima morati voditi računa. Središnje pitanje bit će pravedno osiguravanje legitimnih nacionalnih interesa triju naroda. Tek kada se ono riješi po standardima kakvi vrijede u ostalim europskim višenacionalnim državama, moći će se uspješno rješavati druga pitanja o kojima ovisi kvaliteta života svakoga pojedinca.

To je put koji mi zagovaramo. Naši su saveznici na tom putu svi dobronamjerni ljudi. Takvim ljudima prihvatljivo je samo pošteno i pravedno političko promišljanje.

Vođeni starom latinskom mudrošću da je *historia magistra vitae* i iskrenom željom da do poštena i pravedna suglasja dođe, pripremili smo ovu knjižicu. Njezin je cilj upoznati čitatelja s prošlošću i omogućiti mu da o njoj izgradi svoj sud. Ako izgradimo zdrav i objektivan sud o prošlosti, lakše ćemo moći odgovoriti na izazove današnjice i graditi bolju budućnost.

Mario Vasilj,
predsjednik Hrvatskoga bloka BiH

POGLAVLJE I.

Od Hrvatskoga Kraljevstva do Bosne i Hercegovine

1. Opći podatci

Bosna i Hercegovina prostire se na površini od 51.197 četvornih kilometara. Sjeverni dio države - Bosna - ima izrazito kontinentalnu, a južni - Hercegovina - izrazito mediteransku klimu.

Po zadnjemu popisu pučanstva, provedenom godine 1991.[1], živjela su u Bosni i Hercegovini 4. 377. 033 čovjeka. Od toga su 17,4 posto činili Hrvati, 31,2 posto Srbi, a 43,5 posto Muslimani (koji su se u rujnu 1993. prozvali Bošnjacima). Preostalih 7,9 posto pučanstva uvršteno je u rubriku „ostali". Među njima su najbrojniji oni koji su se očitovali kao Jugoslaveni.

[1] Podatci su preuzeti iz Statističkoga biltena br. 234, izdanje Državnoga zavoda za statistiku Republike Bosne i Hercegovine (Sarajevo, 1993.).

Etnička slika BiH po popisu pučanstva (1991.)

Kao međunarodnopravni subjekt Bosna i Hercegovina pojavila se na svjetskim političkim zemljovidima nakon raspada Jugoslavije. Nastala je kao sljednica jugoslavenske federalne jedinice Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine.

Ustroj države posljedica je višegodišnjega rata i cijeloga niza međunarodnih sporazuma, od kojih su najvažniji: Washingtonski mirovni sporazum, kojim je zaustavljen hrvatsko-bošnjački sukob i uspostavljena Federacija Bosne i Hercegovine, i Daytonski mirovni sporazum, kojim je završeno četverogodišnje ratno razdoblje. Daytonski sporazum, u koji su utjelovljeni samo određeni segmenti Washingtonskoga sporazuma, faktički je od Bosne i Hercegovine stvorio konfederaciju dviju administrativnih jedinica: Republike Srpske i

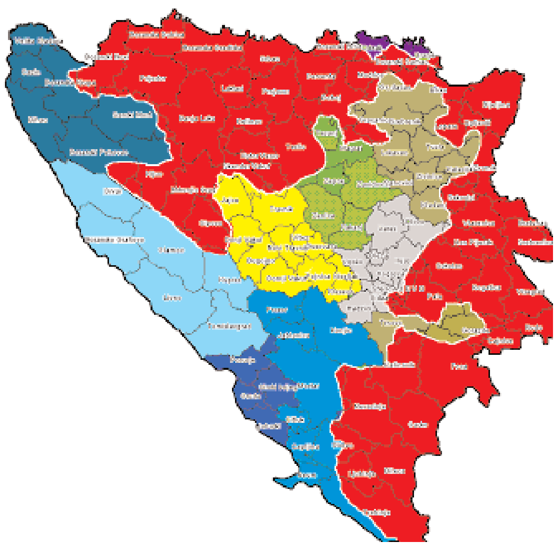
Federacije Bosne i Hercegovine. Te administrativne jedinice na državnoj je razini objedinio ustav. On je u biti Aneks 4 Daytonskoga sporazuma. Parlament Bosne i Hercegovine nikada nije potvrdio taj aneks. Stoga nikada nije ni objavljen u službenomu glasilu. Republika Srpska u Daytonskomu je sporazumu, kao i u svomu nazivu, izrijekom definirana kao republika srpskoga naroda. Prostire se na 49 posto teritorija Bosne i Hercegovine, a na njezinu teritoriju živi gotovo isključivo pučanstvo srpske narodnosti. Federacija Bosne i Hercegovine prostire se na 51 posto teritorija Bosne i Hercegovine. Ona je ustavnopravno utemeljena Washingtonskim sporazumom. U prostoru Federacije Bosne i Hercegovine živi oko sedamdeset posto Bošnjaka, dvadesetak posto Hrvata i određen broj Srba.

Etnička slika BiH (1999.)

U skladu s Washingtonskim sporazumom Federacija Bosne i Hercegovine sastoji se od deset županija (kantona): pet većinski bošnjačkih, triju većinski hrvatskih i dviju mješovitih. U mješovitim županijama (Hercegovačko-neretvanska i Srednjobosanska) vlada poseban upravni režim.

Riječ je dakle o vrlo komplicirano ustrojenoj državi s trinaest ustava, isto toliko skupština i vlada, i s najvećim brojem ministarstava po glavi stanovnika u svijetu.

Ustroj BiH nakon Washingtonskoga i Daytonskoga sporazuma

Međutim, unatoč tolikomu broju državnih institucija stvarnu vlast u Bosni i Hercegovini, s jako širokim ovlastima, imaju međunarodni upravitelji, odnosno Visoki predstavnik. Od potpisivanja Daytonskoga sporazuma do danas na toj su se poziciji

izmijenili Šveđanin Carl Bildt, Španjolac Carlos Westendorp, Austrijanac Wolfgang Petritsch, a danas dužnost stvarnoga upravitelja Bosne i Hercegovine obnaša Britanac Paddy Ashdown. Neograničena vlast spomenute četvorice diplomata, neograničeno vrijeme provedbe sporazuma, vojno angažiranje međunarodnih vojnih snaga i nedosljedna primjena Aneksa 7 područja su koja su u posljednjih desetak godina kritičari često prokazivali kao zamke ugrađene u Daytonski sporazum. Kada se analizira većina onoga što se događalo u posljednjih nekoliko godina, ostaje dojam da su kritičari bili u pravu.

Po procjenama američke obavještajne agencije CIA u Bosni i Hercegovini danas živi malo manje od četiri milijuna ljudi. Među njima je, po tim procjenama, 1.920.000 (48 posto) Bošnjaka, 1.480.000 (37,1 posto) Srba i 573.000 (14,3 posto) Hrvata.

Procjena etničke slike BiH (2005.)

Kada se te brojke usporede s posljednjim popisom pučanstva, očito je da su najgore prošli bosansko-hercegovački Hrvati. S prijeratnih 760.852, koliko je Hrvata bilo po tom popisu, njihov se broj po spomenutim procjenama sveo na svega 573.000, što u ukupnomu pučanstvu čini svega 14,3 posto.

Podatci kojima raspolaže Katolička crkva u Bosni i Hercegovini još su porazniji. Po tim podatcima u Bosni i Hercegovini trenutno živi malo više od 500.000 katolika, odnosno malo više od 11 posto ukupnoga pučanstva. Raščlamba podataka pokazuje da su bosansko-hercegovački Hrvati, najmalobrojniji od triju konstitutivnih naroda, u ratu i poraću pretrpjeli najveće demografske gubitke.

Uvid u primjenu Aneksa 7, odnosno u proces povratka prognanika na cijelomu području Bosne i Hercegovine, pokazuje da se povratak Hrvata u Republiku Srpsku, zbog subjektivnih i objektivnih razloga, uopće nije dogodio.[2] Povratak Hrvata u općine s bošnjačkom većinom u Federaciji Bosne i Hercegovine, gdje su prije rata imali znatan udio u pučanstvu (Bugojno, Vareš, Konjic, Travnik, Sarajevo, Ka-

---

[2] Srbi su 1992. uspjeli okupirati i „etnički očistiti“ oko tri četvrtine Bosne i Hercegovine. Po popisu pučanstva iz 1991. na tom području živjelo je oko 220.000 Hrvata, a u 210 naseljenih mjesta bili su etnička većina. Tek u ljeto 1995., odnosno nakon oslobađanja dijela zapadne Bosne, Srbi su izgubili dio okupiranog prostora u kojem je po popisu iz 1991. živjelo oko 60.000 Hrvata.
Međutim, i nakon svršetka rata i potpisivanja Daytonskoga mirovnog sporazuma na području je Republike Srpske ostalo 170 naseljenih mjesta u kojima su po popisu iz 1991. Hrvati činili većinu stanovništva.
Najveći dio Hrvata koji su prije rata živjeli na području današnje Republike Srpske, a riječ je o 160.000 ljudi, ni danas se, unatoč obilježavanju desete obljetnice potpisivanja Daytonskoga sporazuma, ne može vratiti u svoja prijeratna prebivališta. (Ante Markotić, „Prvaci u referendumu i njegovoj obrani eliminirani u Daytonu“, Vitko, br. 1, Široki Brijeg, kolovoz 2002.

kanj), u proteklih je deset godina bio gotovo zanemariv[3]. S druge strane povratak Srba u Glamoč, Grahovo i Drvar i Bošnjaka u Stolac, Čapljinu, Mostar, kao i u većinske hrvatske općine u srednjoj Bosni (Kiseljak, Kreševo, Busovača, Novi Travnik i Vitez), bio je relativno uspješan. To je dodatno promijenilo opću demografsku sliku.

2. Geopolitički položaj

Tko gleda zemljovide Republike Hrvatske i Bosne i Hercegovine, ne može ne zamijetiti da te dvije države zajedno čine jedinstvenu i nedjeljivu geopolitičku cjelinu. Činjenica da su se u tom jedinstvenom geopolitičkom prostoru oblikovale dvije zasebne države posljedica je u prvom redu povijesnih okolnosti i odnosa među velikim silama. Današnje stanje djelo je prije svega višestoljetne snage Osmanskoga Carstva, koje je neprekidno od 1463. do 1878. prostor današnje Bosne i Hercegovine držalo u svomu sastavu.

Upravo u tom razdoblju, a navlastito u razdoblju između Karlovačkoga mira (1699.) i Berlinskoga kongresa (1878.), te između 1878. i 1918., pokušavalo se prostor današnje Bosne i Hercegovine pretvoriti u zasebnu geopolitičku cjelinu. U

[3] Uoči potpisivanja Daytonskoga mirovnog sporazuma u dijelu Federacije Bosne i Hercegovine pod bošnjačkim nadzorom bilo je 280 naseljenih mjesta koja su po popisu iz 1991. imala hrvatsku etničku većinu. Riječ je o 26,8 posto svih naselja u Bosni i Hercegovini koja su po tom popisu imala hrvatsku većinu. To su uglavnom naseljena mjesta u srednjoj Bosni i sjevernoj Hercegovini u koja se ni do danas nije vratila golema većina od oko 130.000 Hrvata prognanih u tijeku muslimansko-hrvatskoga sukoba (Ante Markotić, „Prvaci u referendumu i njegovoj obrani eliminirani u Daytonu“, Vitko, br. 1, Široki Brijeg, kolovoz 2002.

tomu se, po svemu sudeći, i uspjelo. Ako se na zemljovidu izdvojeno promatra prostor današnje Bosne i Hercegovine, na prvi se pogled stječe dojam da je riječ o prilično izoliranoj geopolitičkoj cjelini, koja je sa zapada omeđena rijekom Unom, sa sjevera Savom, a s istoka Drinom. S jugozapadne strane taj prostor, uz neke iznimke, omeđuju vrhovi dinaroidnih brda i planina, te tako tvore prirodnu branu prema vanjskomu svijetu. Upravo te zemljopisne značajke omogućile su procese koji se od 1102. do naših dana zbivaju u tom prostoru.

Međutim, tko se malo studioznije zadrži nad zemljovidom toga na prvi pogled cjelovitoga i izoliranoga prostora, zaključit će da geopolitički položaj Bosne i Hercegovine i nije takav kakvim se na prvi pogled čini. Teško je naime ne vidjeti da je prostor Bosne i Hercegovine premrežen rijekama koje uglavnom teku prema sjeveru (Una, Vrbas, Bosna, Drina) ili prema jugu (Neretva). Zajednička je značajka rijeka koje teku pravcem jug-sjever da se one ulijevaju u Savu. Ako pomnije promotrimo riječne tokove, uočit ćemo da je značaj Une, Vrbasa i Bosne posve drukčiji od značaja rijeke Drine. Drina u najvećemu dijelu svoga toka protječe uskom klisurom. Njezina je dolina u tom dijelu prava zapreka bilo kakvoj putnoj komunikaciji, pa je kao takva doista „izolacijski, a ne vezivni faktor“.[4] Tokovi Une, Vrbasa i Bosne posve su drukčiji. Oko tih rijeka priroda je stvorila doline vrlo pogodne za izgradnju prometnih pravaca. Ljudi su to uočili i upravo su duž tih rijeka izgradili željezničke i cestovne prometnice, koje zorno pokazuju vezivni, a nikako izolacijski značaj riječnih tokova Une, Vrbasa i Bosne.

---

[4] Petar Vučić, Politička sudbina Hrvatske, Zagreb, 1995., str. 294.

Uz rijeku Unu izgrađena je, primjerice, unska pruga. Ona je veza zapadnoga dijela Bosne i Hercegovine s ostatkom svijeta, ali ujedno i strateški željeznički pravac koji povezuje dva najveća hrvatska grada - Zagreb i Split. Ta željeznička pruga ima i neprocjenjivu gospodarsku važnost za cijelo područje jadranskoga priobalja koje gravitira prema Splitu, što joj daje izrazito strateško značenje za Republiku Hrvatsku. Taj primjer jasno pokazuje da rijeka Una nikako nije izolator, kako se čini na prvi pogled, nego upravo poveznica. To je ujedno krunski dokaz da su Republika Hrvatska i Bosna i Hercegovina nedjeljiv geopolitički i geostrateški prostor. Druge dokaze koji potvrđuju tu postavku nude doline Vrbasa i Bosne.

Cijelom dolinom Vrbasa izgrađena je cestovna prometnica koja prati sudbinu rijeke. Ljudi s toga područja i višak materijalnih dobara usmjereni su tim prometnim pravcem na rijeku Savu, odnosno na Republiku Hrvatsku.

Još veće značenje za obje države ima dolina rijeke Bosne. Što je rečeno za dolinu Vrbasa, vrijedi i za dolinu Bosne. Tomu treba dodati da je ona preko prijevoja Ivan-planine cestovnom i željezničkom prometnicom povezana s dolinom Neretve i lukom Ploče. Luka Ploče vrlo je važna ne samo za Bosnu i Hercegovinu i Hrvatsku, nego i za neke druge srednjoeuropske zemlje, poglavito za Madžarsku. Tim pravcem planirana je izgradnja autoceste, koja će Bosnu i Hercegovinu dodatno otvoriti prema svijetu, a Republici Hrvatskoj omogućiti spajanje, zbog spleta povijesnih okolnosti, međusobno neprirodno izoliranih regija Slavonije i Dalmacije. Povrh toga treba pripomenuti da će planirani prometni koridor, kada se u dolini Neretve spoji s

Jadransko-jonskom autocestom, biti najkraća tranzitna veza između većine srednjoeuropskih država i Bliskoga istoka.

Prikazana geografska i komunikacijska upućenost Bosne i Hercegovine na Hrvatsku i Hrvatske na Bosnu i Hercegovinu ima dakle sudbinsku dimenziju. Ona nepobitno dokazuje da su Hrvatska i Bosna i Hercegovina dvije države koje čine jednu nedjeljivu geostratešku i geopolitičku cjelinu.

Kada je riječ o geostrateškomu i geopolitičkomu odnosu između Srbije i Bosne i Hercegovine, već površan pogled na zemljovide pokazuje da te dvije samostalne države nemaju zajedničkih geopolitičkih i geostrateških točaka. Štoviše, one se, kako to često naglašuju geopolitičari, međusobno isključuju.

Prvi su ključni čimbenik toga međusobnog isključivanja doline Une, Vrbasa, Bosne i Neretve, koje Bosnu i Hercegovinu prometno upućuju na Savu i Jadransko more, odnosno na Republiku Hrvatsku. Drugi je ključni čimbenik Drina, uz koju, zbog oštre klisure u najvećemu dijelu njezina toka, nije bilo moguće izgraditi komunikacijski pravac sjever-jug i premrežiti ga nizom komunikacijskih pravaca koji bi Bosnu i Hercegovinu upućivali na Srbiju i Srbiju na Bosnu i Hercegovinu.

Kada se stvari tako promatraju, nameće se pitanje: Na čemu se temelje velikosrpske aspiracije prema Bosni i Hercegovini?

3. Velikosrpske aspiracije

Geopolitička i geostrateška povezanost Bosne i Hercegovine i Republike Hrvatske nameće dvojbe o razlozima veliko-

srpskih aspiracija prema Bosni i Hercegovini i dijelu teritorija Republike Hrvatske.

Da bi se u potpunosti sagledala ta gotovo dva stoljeća stara pojava, treba uočiti geopolitičke i geostrateške značajke prostora u kojima su nastale srednjovjekovna Hrvatska i srednjovjekovna Srbija.

Po mišljenju većine geopolitičara srednjovjekovnu su hrvatsku državu činile tri zasebne geopolitičke jezgre - dalmatinska, slavonska i bosanska. Te tri državotvorne jezgre tvorile su jedinstven geopolitički prostor, koji se od uspostave hrvatsko-ugarske personalne unije (*Pacta Conventa*, 1102.) do danas neprestano drobio.

Hrvatsko Kraljevstvo 928.

Drobljenje je počelo s osamostaljivanjem hrvatskoga plemstva u Bosni i stvaranjem srednjovjekovne Bosne. Razlo-

ge osamostaljenju treba prije svega tražiti u odbijanju hrvatsko-ugarske personalne unije. S vremenom se pojačavao utjecaj s Apeninskoga poluotoka na dalmatinsku jezgru, a slavonska je jezgra bila sustavno izložena madžarizaciji i germanizaciji. Utjecaj Osmanskoga Carstva na svaku od tih jezgara bio je također znatan, ali u različno vrijeme i različita intenziteta. Tako su se sve tri jezgre, zbog spleta povijesnih okolnosti, uglavnom odvojeno profilirale i svaka je od njih razvila svoje posebnosti.

Srednjovjekovna Srbija nastala je u zatvorenomu kontinentalnom području (Raška), daleko od mora i važnijih komunikacijskih pravaca. Zbog toga je bila osuđena ili na polagano umiranje ili na izlazak iz izolacije teritorijalnim širenjem. U prvoj fazi ekspanzije srpska se država širila na zapad, jug i istok. Daljnje širenje zaustavio je prodor Osmanskoga Carstva u te prostore (1389.). Procesi koji su se gotovo pet stoljeća zbivali unutar zatvorenoga Osmanskog Carstva donijeli su promjene demografske slike u svim trima starim hrvatskim državotvornim jezgrama. Za tih pet stoljeća udio Srba u ukupnoj demografskoj slici današnjega prostora Republike Hrvatske, a osobito prostora Bosne i Hercegovine, postao je znatan. Sa slabljenjem Osmanskoga Carstva sve su više jačale stare srpske težnje za teritorijalnim širenjem. Te težnje ogledale su se u pokušaju izbijanja na Jadransko more i stavljanju pod nadzor egejskoga pravca i Vojvodine na Sjeveru.[5] U prvoj fazi činilo se da će Srbija uz pomoć saveznika svoje širenje ostvariti istočno od Skadarskoga jezera. Međutim, stvaranje Albanije, Bugarske i Grčke bilo je očit znak da su srpski saveznici u međunarodnim krugovima Srbiji namijenili pravac ši-

renja prema zapadu. Teritorijalne pretenzije Kraljevine Srbije prema Bosni i Hercegovini poslužile su kao povod, a neki tvrde da su bile i uzrok izbijanja Prvoga svjetskog rata.

Propast Austro-Ugarske i stvaranje Jugoslavije, odnosno dopuštenje srpskoj kraljevskoj vojsci da nakon svršetka Prvoga svjetskog rata okupira područja zapadno od Drine i Vojvodinu, iznova su pokazali da će se projekt širenja srpske države i ubuduće nastaviti isključivo prema zapadu.

Za Drugoga svjetskog rata, odnosno za Nezavisne Države Hrvatske, u prostorima današnje Bosne i Hercegovine došlo je do sraza ustaškoga, partizanskoga i četničkoga pokreta, što je - uz nazočnost talijanskih i njemačkih okupacijskih snaga - rezultiralo vrlo velikim stradanjem civilnoga pučanstva. Nakon toga rata prvi su put u povijesti u sastav Srbije ušli istočni Srijem i Vojvodina.

Činilo se da je uspostava Bosne i Hercegovine kao federalne jedinice Federativne Narodne Republike Jugoslavije zaustavila širenje Srbije na zapad. Međutim, politički procesi ko-

---

[5] O ulozi Srbije u međunarodnim odnosima britanski su diplomati na početku XX. stoljeća pisali: „Ako se projekt Berlin-Bagdad ostvari, golemo će područje, koje proizvodi gospodarska bogatstva svih vrsta i koje se ne može napasti s mora, biti ujedinjeno pod njemačkom vlašću. Rusija će time biti odsječena od svojih zapadnih prijatelja Velike Britanije i Francuske. Njemačkoj i turskoj vojsci bit će na dometu naši interesi u Egiptu, a iz Perzijskog će zaljeva biti ugroženo naše indijsko carstvo. Luka Alexandretta i nadzor u Dardanelima ubrzo će Njemačkoj omogućiti golemu pomorsku moć na Mediteranu. Samo jednim pogledom na zemljovid svijeta vidi se lanac zemalja koje se prostiru od Berlina do Bagdada. Njemačko carstvo, Austro-ugarsko carstvo, Bugarska, Turska. Samo jedan mali komad zemlje presijeca taj put i sprječava spajanje dvaju krajeva toga lanca. Taj se mali komad zove Srbija. Srbija, mala ali prkosna, stoji na putu između Berlina i Bagdada. Srbija je uistinu prva crta obrane naših istočnih posjeda. Ako bude poražena ili uvučena u sustav Berlin-Bagdad, naše će veliko, ali slabo zaštićeno carstvo uskoro osjetiti udar njemačkoga prodora na Istok.“ (R.G.D. Laffan: The Serbs: The Guardian of the Gate, 1917. Ponovno tiskano u Dorset Press, New York, 1989., str. 163-164., a prenio i F. William Engdahl u: Stoljeće rata, Zagreb, 2000., str. 49).

ji su se zbivali u Socijalističkoj Republici Bosni i Hercegovini, a poglavito procesi kojih su drastičan izraz bila ratna zbivanja u prvoj polovici devedesetih godina prošloga stoljeća, pokazali su da je to bila iluzija.

4. Određivanje granica

Srednjovjekovna bosanska država nastala je nakon uspostave hrvatsko-ugarske personalne unije (*Pacta Conventa,*1102.). Znatan broj hrvatskih povjesničara danas drži da je srednjovjekovno Bosansko Kraljevstvo nastalo kao izraz neslaganja hrvatskoga plemstva u Bosni s prijenosom dijela suvereniteta na hrvatsko-ugarski savez.

Bosansko Kraljevstvo (1377.)

U ovim ili onim granicama, s manjim ili većim teritorijem, srednjovjekovna je bosanska država sačuvala svoju samostalnost do godine 1463., odnosno do konačnoga pada pod osmansku vlast. U Bosanskomu Kraljevstvu živjelo je, po danas dostupnim pokazateljima, malo manje od 900.000 ljudi. Golema većina, preko 700.000 žitelja, bila je katoličke vjere. Po istim pokazateljima u kraljevstvu je živjelo oko 100.000 bogumila i tek nekoliko desetaka tisuća pravoslavnih Srba, isključivo nastanjenih u istočnoj Bosni i Podrinju.[6]

Nakon pada Bosne, za više od četiri stoljeća osmanske vladavine, znatno je promijenjena demografska slika negdašnjega kraljevstva.[7] Upravo to razdoblje, procesi koji su se zbivali unutar Osmanskoga Carstva i tadašnji međunarodni odnosi, oblikovalo je neke temeljne značajke i odredilo današnje granice Bosne i Hercegovine.

Današnja državna granica između Bosne i Hercegovine i Republike Hrvatske posljedica je Karlovačkoga mira iz godine 1699., odnosno poratnih odnosa između tadašnjih velikih sila Venecije, Austrije i Turske. Dijelom je korigirana Požarevačkim mirom (1718.), a posljednji je put redefinirana godine 1795.[8]

---

[6] Dominik Mandić, Etnička povijest Bosne i Hercegovine, Toronto-Zürich-Roma-Chicago, 1982.

[7] Uz društvenu podjarmljenost i poniženost, koja se ogledala u zabrani nošenja oružja i jahanja konja, kao i u obvezi nošenja crne odjeće, katolički je puk najteže podnosio *devşirme* („danak u krvi“) - otimanje i odvođenje muške djece, koju su Osmanovci prevodili na islam i odgajali za janjičare (tur.: *yeniçeri* - nova vojska) radi popunjavanja vojnih postrojba. Da bi se othrvali tomu zlu, roditelji su često sakatili mušku djecu, a u kasnije vrijeme pribjegavali su i tetoviranju križa na vidnim mjestima. Po mletačkomu patriciju Sanudu, piscu *Diarija*, Osmanovci su iz hrvatskih zemalja do godine 1533. odveli u ropstvo oko 600.000 ljudi.

[8] Milan Glibota, „Prijedlozi o promjeni granica uoči austro-ugarske okupacije BiH 1878.“, Imotske novine, br. 1, kolovoz 2004.

Ta granica, naravno, nije određivana kao granica Bosne i Hercegovine, nego kao zapadna granica tada još moćnoga Osmanskoga Carstva. Današnji neumski izlaz Bosne i Hercegovine na more također je posljedica Karlovačkoga mira iz 1699.

Da bi onemogućili stoljetne mletačke pretenzije na Dubrovnik, odnosno na krajnji jug hrvatskoga dijela jadranske obale, dubrovački su diplomati na mirovnoj konferenciji u Srijemskim Karlovcima ponudili Osmanskomu Carstvu dio svoga teritorija u Neumu i Sutorini. Ponudu dubrovačkih diplomata, vođenih željom da Dubrovačka Republika izbjegne teritorijalni dodir s Venecijom, osmanska je pregovaračka delegacija, uz suglasnost Austrije, „velikodušno" prihvatila. Time je Osmanskomu Carstvu osigurala izlaz na more u Neumu i Bokokotorskomu zaljevu.

Zemljovid usuglašen na Berlinskomu kongresu (1878.)

Na Berlinskomu kongresu (1878.) velike su europske sile dopustile Austro-Ugarskoj da svojim vojnim snagama okupira Bosnu i Hercegovinu. Kao zapadnu, sjevernu i južnu granicu Bosne i Hercegovine diplomatski su krugovi koji su sudjelovali u stvaranju Berlinskoga mirovnog sporazuma uzeli krajnju zapadnu granicu Osmanskoga Carstva, a kao istočnu granicu Bosne i Hercegovine, odnosno granicu prema Srbiji, odredili su rijeku Drinu. Granica prema Crnoj Gori određena je kao i današnja granica između Bosne i Hercegovine i Crne Gore, samo što je Bosna i Hercegovina, uz izlaz na more u Neumu, dobila i dio morske obale u Sutorini.

Za Kraljevine Jugoslavije (1918.-1941.) Bosna i Hercegovina faktički nije postojala. Kontinuitet kakva-takva postojanja uspostavljen na Berlinskomu kongresu prekinut je unitarnim ustrojem Kraljevine Jugoslavije fiktivno podijeljene na banovine.

Do promjene nije došlo ni nakon potpisivanja sporazuma Cvetković-Maček (1939.) i stvaranja Banovine Hrvatske.

Na početku Drugoga svjetskog rata (1941.) prostor današnje Bosne i Hercegovine ušao je u sastav Nezavisne Države Hrvatske, a nakon rata Bosna i Hercegovina postala je jednom od federalnih jedinica Federativne Narodne Republike Jugoslavije. Kao granice Bosne i Hercegovine preuzete su granice određene na Berlinskomu kongresu, samo što je izlaz na more u Sutorini, u zamjenu za prašumu Perućicu na padinama Maglića, na čudan i nikad do kraja razjašnjen način dodijeljen Crnoj Gori.

Tako određene granice, u javnosti nazivane i avnojskim granicama, dočekale su zaključke Badinterova povjerenstva

(1991.), te su nakon referenduma o neovisnosti međunarodnopravno potvrđene kao državne granice Bosne i Hercegovine.

5. Mit o stoljetnoj multietničkoj idili

Posljednjih nekoliko godina plasira se, preko sredstava javnoga priopćivanja i na neke druge načine, postavka o urođenoj prostornoj neodvojivosti i urođenoj sklonosti zajedničkomu životu triju bosansko-hercegovačkih naroda.

Relevantni podatci oslikavaju posve drukčije stanje.

Raščlamba nekoliko posljednjih popisa pučanstva, izuzevši grad Sarajevo, pokazuje da je manje od jedne trećine pučanstva Bosne i Hercegovine, odnosno 28,3 posto, prije posljednjega rata živjelo u područjima etničke izmiješanosti. Sarajevo, kao glavni grad, doista je prije rata, za razliku od današnjega Sarajeva, imalo relativno visok postotak međuetničke raznolikosti. Drugi gradovi, prije svega Banja Luka, Zenica, Tuzla i Mostar, u tom se pogledu znatno razlikuju od Sarajeva. Ipak, kada se govori o toj temi, važno je naglasiti da je u tim gradovima prije rata živjelo svega 18,8 posto ukupnoga pučanstva Bosne i Hercegovine.

Velika većina pučanstva živjela je u manjim, nacionalno izrazito homogenim gradovima i njihovim okolicama. Unatoč procesima koji su za socijalističke Jugoslavije usmjeravani na stvaranje jugoslavenske nacije takve su nacionalno homogene sredine opstale u gradovima srednje veličine i njihovim bližim okolicama. Pri tomu su zadržale sva obilježja koja su

prije Drugoga svjetskog rata imala i veća urbana središta. Istina, u procesima što ih je poticala i kontrolirala Komunistička partija u drugoj Jugoslaviji veći su gradovi izgubili svoja prvotna obilježja. Oni su dijelom doista zaodjenuli Bosnu i Hercegovinu multietničkim ruhom[9], ali ni izdaleka onako kako to prikazuju zainteresirani pojedinci.

U prošlomu desetljeću često smo slušali priču o Bosni i Hercegovini kao zemlji u kojoj su vladali upravo idilični međuetnički odnosi sve dok tu idilu nisu razorile nacionalističke ideologije „uvezene" iz Zagreba i Beograda. Za većinu poznavatelja ovdašnjih prilika ta priča jednostavno ne „drži vodu".

Ne ulazeći u raščlambu međunacionalnih odnosa u Bosni i Hercegovini za osmanske vladavine i prvih godina austrougarske uprave, pripovjedače te priče treba podsjetiti na nekoliko nepobitnih činjenica koje temeljito ruše njihovu vjerodostojnost. Bosna i Hercegovina bila je zbog svoje nacionalne heterogenosti povod (neki tvrde: i uzrok) Prvoga svjetskog rata. U Drugomu svjetskom ratu Bosna i Hercegovina bila je poligon krvavih međunacionalnih razračunavanja.

Ta razračunavanja nisu prestala ni u drugoj Jugoslaviji. Izuzme li se Hrvatska, broj političkih zatvorenika za komunističke vladavine bio je u Bosni i Hercegovini veći nego i u jednoj drugoj republici. Podatci o stradanju katoličkih svećenika u Drugomu svjetskom ratu i poraću na području Bosne i

[9] Monstruozni model razbijanja nacionalno homogenih hrvatskih područja u Bosni i Hercegovini, koji se ovdje nije mogao, kao drugdje, provoditi po upravno-teritorijalnoj formuli „skrivanja" Hrvata, imao je sva obilježja mirnodopskog „etničkog čišćenja". Može se postaviti pitanje: Zašto baš Hrvata? Iz projekta Memoranduma SANU dalo bi se zaključiti da će Srbi (kad za to dođe vrijeme) „lako s Muslimanima", a da će „s Hrvatima ići znatno teže" (Ante Markotić, „Muslimanski Mostar s hrvatskom većinom", Vitko, br. 1, Široki Brijeg, kolovoz 2002., str 27).

Hercegovine stravičan su dokaz ne samo međunacionalnih, nego i međureligijskih i ideoloških razračunavanja u nedavnoj prošlosti.[10]

Podjednake strahote ponovile su se u ratovima koji su pratili raspad Jugoslavije. Krunski dokaz protiv postavke o "urođenoj sklonosti međunacionalnoj idili", koju su tobože razorile ideologije uvezene iz susjednih država, pružaju rezultati svih višestranačkih izbora održanih u Bosni i Hercegovini od 1990. do 2004.

Za izbore održane nakon svršetka rata možda se s pravom može reći da su njihove rezultate uvjetovala ratna događanja i pucanje po nacionalnim šavovima. To se međutim nikako ne može reći za prve višestranačke izbore održane godine 1990. Na tim izborima, unatoč suprotnim nastojanjima moćne ideologije „bratstva i jedinstva", premoćno su pobijedile tri narodnjačke stranke. Neki su komentatori, sa stanovitom dozom ironije, te izbore nazivali „izbornim popisom pučanstva". Nakon godine 2000., kada su na vlasti u Zagrebu i Beogradu bile snage koje, blago rečeno, nisu bile nimalo sklone stvaranju novih ni održavanju starih antagonizama u Bosni i Hercegovini, narodnjačke su stranke svih triju naroda ponovno trijumfirale.

[10] U Drugomu svjetskom ratu i poraću ubijeno je u Banjalučkoj biskupiji 73,08 posto, u Mostarsko-duvanjskoj i Trebinjsko-mrkanskoj biskupiji 69,57 posto , a u Vrhbosanskoj nadbiskupiji (Sarajevo) 56,45 posto klera. Kada se zasebno gledaju stradanja franjevaca, dolazi se do podataka da je u Drugomu svjetskom ratu i poraću u Hercegovačkoj franjevačkoj provinciji (Mostar) ubijeno 43,30 posto redovnika, a u franjevačkoj provinciji Bosna Srebrna (Sarajevo) 36,67 posto. Način na koji su ti ljudi ubijani nema premca u povijesti Crkve. Strašni progoni Kristovih sljedbenika u Rimskomu Carstvu za Nerona, Domicijana, Decija, Valerijana i Dioklecijana uopće ne izgledaju tako strašno kada se usporede s monstruoznim progonima Katoličke crkve u XX. stoljeću (Mate Šimundić, Hrvatski smrtni put, Split, 2001.).

Trend potpore nacionalnim strankama nije specifičnost Hrvata i Srba. On je podjednako snažan i u bosanskih Muslimana. Uz izrazito konzervativne bošnjačke stranke, kakve su Stranka demokratske akcije i Stranka za Bosnu i Hercegovinu, ni tobožnje multietničke stranke lijeve orijentacije, poput Lagumdžijine Socijaldemokratske partije, nisu ništa drugo doli bošnjačke nacionalne stranke malo liberalnijega svjetonazora. To se jasno vidi iz političkih poteza, ali i iz sastava članstva tih stranaka. Njihovo je članstvo u golemoj većini (preko 80 posto) bošnjačko. Ono zagovara unitarni državni ustroj Bosne i Hercegovine. A tu opciju podupiru samo Bošnjaci i anacionalni pojedinci koji su se u bivšoj Jugoslaviji očitovali kao Jugoslaveni. Tako se bosansko-hercegovački "socijaldemokrati" mogu, bez imalo ironije, označiti kao sekularni muslimanski nacionalisti kojima se pridružio određeni postotak bivših "Jugoslavena". Pridruženici su u ideologiji "jedinstvene i građanske Bosne" našli privremeni supstitut za izgubljenu "jedinstvenu Jugoslaviju", koja ih u političkomu promišljanju i djelovanju jače zaokuplja nego njihove političke istomišljenike izvan Bosne i Hercegovine.

6. Prvi višestranački izbori

Kada je potkraj osamdesetih i na početku devedesetih godina sve europske države u kojima je na vlasti bila komunistička partija zahvatio veliki val demokratskih promjena, taj val nije mogao zaobići ni Jugoslaviju.

Prvi demokratski izbori održani su u proljeće 1990. u Sloveniji i Hrvatskoj. Na njima su komunisti pretrpjeli teške po-

raze. To je nagovijestilo da će demokratske promjene uskoro zahvatiti i ostale federalne jedinice.

Izbori u Bosni i Hercegovini održani su 11. studenoga 1990. Rezultati su pokazali da pola stoljeća komunističkoga jednostranačkog sustava nije izbrisalo nacionalne razlike među trima narodima koji su stoljećima živjeli u prostoru današnje Bosne i Hercegovine.

Izborni rezultati gotovo su se potpuno podudarali s popisom pučanstva provedenim godinu dana poslije. Od ukupnoga broja glasova tri su narodnjačke stranke, muslimanska Stranka demokratske akcije, Srpska demokratska stranka i Hrvatska demokratska zajednica, dobile povjerenje 79 posto biračkoga tijela. Muslimanska Stranka demokratske akcije dobila je 37,8 posto, Srpska demokratska stranka 26,5 posto, a Hrvatska demokratska zajednica 14,7 posto glasova. Markovićeva Ujedinjena jugoslavenska demokratska inicijativa dobila je 5,6 posto, a reformirani komunisti pod vodstvom Nijaza Durakovića i Zlatka Lagumdžije 6 posto glasova.

Volja birača iskazana na demokratskim izborima pokazala je da Bosna i Hercegovina nije bastion anacionalnog jugoslavenstva, kako su je u svojoj promidžbi prikazivali komunisti.

Narod	**Postotak stanovništva**	**Stranka potpore**	**Postotak**	**Razlika**
Muslimani	43,5	**SDA**	37,8 %	-5,7
Srbi	31,2 %	**SDS**	26,5 %	-4,7
Hrvati	17,4 %	**HDZ**	14,7 %	-2,7
Ostali	7,9	**UJDI**	5,6 %	
		SK BIH	6%	
		Ostale stranke	9,9	

Rezultati prvih višestranačkih izbora

Da je ta postavka ispravna, potvrđuje popis pučanstva proveden 1991. Po tom popisu u Bosni i Hercegovini živjela su ukupno 4.377.033 čovjeka. Udio Hrvata u pučanstvu iznosio je 17,4 posto, udio Srba 31,2 posto, udio Muslimana 43,5 posto. Preostalih 7,9 posto pučanstva Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine popis je svrstao u „ostale", među kojima je bilo najviše onih koji su se očitovali kao Jugoslaveni (5,5 posto). Usporede li se rezultati izbora i podatci popisa pučanstva, vidljivo je da 5,7 posto Muslimana nije glasovalo za Stranku demokratske akcije, da 4,7 posto Srba nije glasovalo za Srpsku demokratsku stranku i da 2,5 posto Hrvata nije glasovalo za Hrvatsku demokratsku zajednicu. Ti postotci približno odgovaraju postotcima glasova što su ih pripadnici pojedinih naroda dali multietničkim strankama.

7. Referendum o neovisnosti

Kada je u svibnju 1991. na magistralnoj cesti Mostar-Široki Brijeg zaustavljena tenkovska kolona JNA, a osobito kada su se Srbi u drugoj polovici te godine počeli koristiti prostorom Bosne i Hercegovine kao operativnom bazom u agresiji na Republiku Hrvatsku, bilo je očito da faza međunacionalnog nepovjerenja polako prelazi u fazu otvorenoga sukoba. Ubrzavanju procesa pridonijelo je taktičko pregrupiranje postrojba JNA i naoružavanje srpskoga pučanstva. Te aktivnosti, praćene političkim aktivnostima Srpske demokratske stranke, izazivale su reakcije na drugim dvjema stranama. Dotad latentno međusobno nepovjerenje triju naroda polako

je počelo prelaziti najprije u fazu prigušenoga, a zatim i otvorenoga sukoba.

U takvim prilikama dočekala je Bosna i Hercegovina inicijativu Europske zajednice od 15. prosinca 1991. Njome je, na temelju zaključaka Badinterova povjerenstva, od svih jugoslavenskih republika koje žele međunarodnopravno priznanje zatraženo da za to podnesu zahtjev, i to najkasnije do 23. prosinca 1991.

Tri dana prije isteka roka, 20. prosinca 1991., koalicija Stranke demokratske akcije i Hrvatske demokratske zajednice podnijela je traženi zahtjev, a sutradan je Skupština srpskoga naroda donijela odluku o osnutku Srpske Republike Bosne i Hercegovine. Već 8. siječnja 1992. samoproglašena je Srpska Republika Bosna i Hercegovina pozvala građane da se na referendumu očituju za ostanak Bosne i Hercegovine u Jugoslaviji.

Na referendumu o neovisnosti, održanom 29. veljače i 1. ožujka 1992., hrvatska i muslimanska većina, brojčano iskazana sa 62,68 posto, glasovala je za neovisnost Bosne i Hercegovine i tako osujetila njezin ostanak u „krnjoj Jugoslaviji“ (bez Slovenije i Hrvatske). Većina bosanskih Srba bojkotirala je referendum, a srpski su politički predstavnici toga 1. ožujka 1992. proglasili Ustav Republike Srpske.

Razmatrajući referendum o neovisnosti, teško je ne uočiti naoko paradoksalnu činjenicu, koja se danas rado zaboravlja. Neovisnost Bosne i Hercegovine uspostavljena je presudnom voljom Hrvata, brojno najslabijega od triju bosansko-hercegovačkih naroda. Srbi naime nisu htjeli, a Muslimani sami nisu mogli izglasovati neovisnost.

U svezi s rezultatima referenduma o neovisnosti nameće se pitanje kako je neovisnost dobila potporu 62,68 posto birača ako su, po popisu iz 1991., Hrvati i Muslimani zajedno činili 60,9 posto pučanstva. Pretpostavi li se da su svi birači iz tih dvaju naroda izašli na referendum i glasovali za neovisnost, to bi opet bilo manje od toga broja. Na to pitanje nikada nitko nije odgovorio s potpunom sigurnošću. Neke procjene govore da je na referendum o neovisnosti, uz malobrojne Srbe, izašao i dio onih koji su se na prethodnomu popisu pučanstva očitovali kao Jugoslaveni, a njih je bilo 5,5 posto.

Analitičari već dugo dvoje o pitanju je li referendum o neovisnosti Bosne i Hercegovine bio uzrok ili tek jedan od povoda rata koji je nakon njega uslijedio. No, mnogo veću dvojbu izaziva pitanje na temelju kakvih je pokazatelja i prosudaba Badinterovo povjerenstvo predložilo Europskoj zajednici da se organizira referendum.

Kakvi god bili ulazni pokazatelji, u to se vrijeme moglo posve sigurno zaključiti da će referendum o neovisnosti Bosne i Hercegovine izazvati ne samo velik metež, nego i otvoreni rat.

Kojim pravcem idu politički procesi, vidjelo se mnogo prije raspisivanja referenduma. Ti procesi nedvosmisleno su pokazivali da će jedan od triju konstitutivnih naroda nastojati pod svaku cijenu zadržati Bosnu i Hercegovinu u okvirima Jugoslavije. To je impliciralo sigurno predviđanje da će se određena politička rješenja, ako ne bude išlo drukčije, pokušati nametnuti ratom. Takvo što može, naravno, izvesti samo onaj tko nadzire oružane snage.

U to vrijeme pouzdano se znalo da postrojbe JNA nadziru Srbi i da su one, uz srpske paravojne postrojbe, jedine oružane snage u prostoru Bosne i Hercegovine. Nema dakle nikakve dvojbe da se jednako tako znalo da su Srbi - u golemoj prednosti.

8. Hrvati obranili Bosnu i Hercegovinu

U rujnu 1991. u Trebinju je proglašena zajednica srpskih općina „Stara Hercegovina“. Za njezina predsjednika izabran je Božidar Vučurović. Nakon osnutka te zajednice Hrvati iz sela Ravnoga odlučno su najavili da će svoje mjesto izdvojiti iz sastava općine Trebinje i da će pokrenuti proces obnavljanja dokinute općine Ravno.

U noći između 18. i 19. rujna 1991. „rezervisti“ JNA iz sastava Podgoričkoga korpusa počeli su opkoljavati Ravno. Želeći stvoriti uvjete za granatiranje Ravnoga i ostalih hrvatskih mjesta na rubnim dijelovima Popova polja, najprije su ukopali teško topništvo u blizini sela Galičići, Veličani i Zavala u Popovu polju. Za nekoliko dana Ravno su sravnili sa zemljom, a njegove žitelje prognali ili uhitili.

Tadašnje sarajevske vlasti na čelu s predsjednikom Predsjedništva Bosne i Hercegovine Alijom Izetbegovićem uglavnom su nijemo i nezainteresirano promatrale te događaje. Sam Izetbegović pokazao je svoje skrivene političke nakane kada je u izjavi za medije naglasio: „To nije naš rat!“

Izetbegovićeva izjava bila je jasan znak Hrvatima da od središnjih vlasti u Sarajevu ne mogu očekivati nikakvu po-

moć. Ona im je bila i upozorenje da se, ako žele opstati, moraju samoorganizirati. Upravo taj cilj slijedili su politički predstavnici hrvatskoga naroda izabrani na izborima 1990. kada su na zasjedanju u Grudama 18. studenoga 1991. donijeli Odluku o utemeljenju Hrvatske zajednice Herceg-Bosne.[11]

Raščlanjujući tadašnju vojnu situaciju u Bosni i Hercegovini, odnose snaga u Republici Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini 1991. i 1992. jasno je oslikao admiral Hrvatske vojske Davor Domazet-Lošo.[12] Osobitu pozornost ljudi koje zanima ta problematika privlači njegovo razmatranje o tomu kako su JNA i srpske paravojne snage na terenu uvježbavale planove razrađivane osamdesetih godina u kabinetima srpskih generala.

U „vježbovnim“ planovima postrojbe su NATO-a bile „agresor“, koji je s Jadranskoga mora napao Jugoslaviju. Zanimljivo je da su šire područje Zadra, Mostar i dolina Neretve, te Livanjsko i Kupreško polje bili predviđeni kao glavni pravci udara njegovih snaga. Nije manje zanimljivo ni to kako su srpski stratezi u vrhu tadašnje JNA, sredinom osamdesetih godina, koncipirali obranu doline Neretve. Oni su, kako piše

[11] U Odluci o utemeljenju Hrvatske zajednice Herceg-Bosne kaže se među ostalim: „Suočeni s bezobzirnom agresijom jugoslavenske armije i četnika na Republiku Bosnu i Hercegovinu i Republiku Hrvatsku, s ogromnim brojem ljudskih žrtava, patnji i stradanja, te posezanjem za stoljetnim hrvatskim teritorijima i dobrima, kao i rušenjem Republike Bosne i Hercegovine i njezinih legalno izabranih tijela, hrvatski narod Bosne i Hercegovine u ovim teškim trenucima svoje povijesti, kada posljednja komunistička vojska Europe udružena sa četnicima prijeti opstojnosti hrvatskog naroda i Republike Bosne i Hercegovine, duboko je svjestan da je njegova budućnost povezana s budućnošću cjelokupnog hrvatskog naroda“ (Karlo Rotim, Obrana Herceg-Bosne 1, Široki Brijeg, 1996.).

[12] Davor Domazet-Lošo, Hrvatska i veliko ratište, Zagreb, 2002.

admiral Domazet, planirali operativni raspored „crvenih“, odnosno snaga JNA sastavljenih od triju operativnih skupina, borbeno suprotstaviti snagama „agresora“ koji napada s Jadranskoga mora, odnosno s područja Republike Hrvatske.

Operativna skupina Mostar, organizirana na području Mostara i istočne Hercegovine, imala je po tom planu zadaću zaustaviti „agresora“ na području južno od Mostara. Nakon ovladavanja dolinom Neretve i uspostave mostobrana stekli bi se uvjeti za početak protuudara. Drugu operativnu skupinu, odnosno Operativnu skupinu Kupres, trebalo je organizirati na području Kupreške visoravni. Ona je imala zadaću izvesti bočni udar na snage „agresora“ locirane na pravcu Livanjsko i Sinjsko polje. Nakon stabiliziranja bojišnice, odnosno zaustavljanja „agresora“ u Livanjskomu polju, postrojbe su JNA, po zamisli srpskih stratega, trebale izvesti protuudar i odbaciti snage „agresora“ prema Splitu. Treća skupina postrojba JNA, odnosno Operativna skupina Sarajevo, trebala je na polukružnoj osnovici srednje i istočne Bosne braniti grad Sarajevo, odnosno svojim aktivnostima neutralizirati desantne snage „agresora“ i deblokirati grad.

Riječ je o planu koji je sredinom osamdesetih godina razvijan u vojnim kabinetima JNA, a uvježbavan na vježbalištima u istočnoj Hercegovini, zapadnoj Bosni i u okolici Sarajeva. Kada se usporede pojedinosti toga plana s onim što se na tim područjima događalo potkraj 1991. i u prvoj polovici 1992., vidi se da je operativni raspored snaga JNA u toj vježbi isti kao raspored snaga JNA u agresiji na Republiku Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu. Uočljivo je također da su tadašnji velikosrpski planeri okupljeni oko Generalštaba JNA

odredili dvije strateške gravitacijske točke ključne za okupaciju Bosne i Hercegovine i dijela Dalmacije. To su prostor Hercegovine (između Livna i Kupresa na sjeveru i Mostara i Čapljine na jugu) i prostor Sarajeva kao glavnoga grada Bosne i Hercegovine.[13]

Nameće se zaključak da su velikosrpski stratezi još sredinom osamdesetih godina planirali područja na kojima će se odigrati ključne bitke.

Sve što se na tim područjima događalo u tijeku rata, a posebice na njegovim početcima, potvrđuje da je hrvatska strana, za razliku od muslimanske, ispravno predvidjela ukupan tijek zbivanja. Zbog toga je već na početku 1992. organizirala odsudnu obranu doline Neretve i Tropolja, odnosno područja Livanjskoga, Kupreškoga i Duvanjskoga polja. Zahvaljujući tako postavljenom obrambenom sustavu hrvatskih snaga, upravo su na tim područjima velikosrpski osvajački planovi u proljeće 1992. doživjeli slom.

Iako su srpske snage bile višestruko nadmoćne u oružju i tehnici, Hrvati su uspjeli obraniti prostor između Livna i doline Neretve. Uspješna obrana toga prostora imala je višestruko značenje. Zaustavljen je srpski osvajački stroj u Bosni i Hercegovini, otklonjena je pogibelj od južne i srednje Dalmacije i - što se uporno prešućuje ili poriče, a imalo je neprocjenjivu vrijednost - sačuvana je veza središnje Bosne s Hercegovinom. Ta veza osujetila je srpska nastojanja da cijelu Bosnu i Hercegovinu oružjem vrate u Jugoslaviju i tako obezvrijede rezultate referenduma o neovisnosti.

---

[13] Davor Domazet-Lošo, Hrvatska i veliko ratište, Zagreb, 2002.

Da se u potpunosti shvati značenje tih vojnih uspjeha što su ih u proljeće 1992. polučili slabo opremljeni pripadnici hrvatskih snaga u dolini Neretve i okolici Livna i Tomislavgrada, treba reći da bi bez njih samostalna Bosna i Hercegovina ostala mrtvo slovo na papiru.[14] Da su te bitke izgubljene, dvojbena bi bila i obrana dijela jadranske obale između Dubrovnika i Maslenice, a time i opstanak samostalne i neovisne Republike Hrvatske.[15]

Kada se raščlanjuju ti događaji, ne može se ne zamijetiti da su i velikosrpski stratezi u JNA Republiku Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu smatrali jedinstvenom i nedjeljivom geostrateškom cjelinom, odnosno velikim i jedinstvenim ratištem. Ni rat kao strateška kategorija ni politički procesi koji se odvijaju u tom geostrateškom prostoru ne mogu se stoga promatrati odvojeno. „Ako se oko toga jedinstvenog geostrateškog i geopolitičkog prostora opiše kružnica, onda je središte te kružnice upravo u prostoru Kupresa i Livna."[16] Na to

[14] U travnju 1992. Srbi su potpuno ovladali svim gradovima na komunikacijskim pravcima što Bosnu i Hercegovinu spajaju sa Srbijom i okupiranim područjima u Republici Hrvatskoj. Do kraja travnja našli su se pod potpunim srpskim nadzorom i svi komunikacijski pravci koji vode k Sarajevu, Palama i Banja Luci. Tako je do početka svibnja u srpske ruke palo preko 60 posto teritorija Bosne i Hercegovine - a njihov je udio u pučanstvu iznosio samo 31 posto.

[15] Samostalni mostarski bataljun Armije Bosne i Hercegovine osnovan je četrdeset dana nakon donošenja Odluke o utemeljenju Hrvatskoga vijeća obrane i višemjesečnih borba u Mostaru i okolici. Prvi zapovjednik bataljuna bio je Suad Ćupina, a njegov zamjenik Midhad Hujdur-Hujke. Bataljun je djelovao pod zapovjedništvom općinskoga Hrvatskog vijeća obrane u Mostaru. U to vrijeme nije bilo nikakvih nesporazuma s postrojbama Hrvatskoga vijeća obrane. Takvo stanje potrajalo je sve do formiranja 4. korpusa Armije Bosne i Hercegovine i ulaska ljudi poslanih iz Sarajeva u njegovo zapovjedništvo. Bili su to uglavnom bivši pripadnici JNA. Isti dan kada je formiran samostalni mostarski bataljun Krizni stožer općine Mostar priopćio je da je „od početka rata na Mostar palo preko 28.000 granata ispaljenih s položaja JNA i srpskih paravojnih postrojba ukopanih u okolici grada" (v. dnevne tiskovine od 18. i 19. svibnja 1992.).

[16] Davor Domazet-Lošo, Hrvatska i veliko ratište, Zagreb, 2002.

upozoravaju gotovo svi hrvatski geopolitičari. Ispravnost njihova mišljenja potvrđuju velike obrambene, a u tijeku godine 1995. i napadne operacije Hrvatske vojske i Hrvatskoga vijeća obrane, koje su napokon prisilile Karadžića i Miloševića da sjednu za pregovarački stol.

Prostor između doline Neretve na istoku, Cetine na zapadu, i Kupresa na sjeveru naseljavaju isključivo Hrvati. „To je svakako jedan od dodatnih razloga da su velikosrpski stratezi godinama planirali, uvježbavali i na koncu modelom otvorenih ratnih kliješta ovo područje pokušali i zdrobiti.“ [17] Ta kliješta, kojih je jedan krak bio na istočnoj obali Neretve, a drugi u zapadnoj Bosni i okolici Knina, trebala su zdrobiti cijeli prostor svoga obuhvata. Taj su prostor, kao što je rečeno, naseljavali i naseljavaju Hrvati. On ima neprocjenjivo značenje za nadzor svih putova koji vode prema unutrašnjosti, a nalazi se u zaleđu uskoga jadranskog priobalja Republike Hrvatske, koje bi bez prijateljskoga zaleđa bilo vojnički nebranjivo.

Na kraju treba reći da je ključni moment za uspješnu obranu toga prostora bilo samoorganiziranje hrvatskoga naroda u Bosni i Hercegovini i utemeljenje Hrvatske zajednice Herceg-Bosne.[18] Da se čekao politički potez Predsjedništva

---

[17] Isto.

[18] Zbog teških ratnih prilika i nefunkcioniranja središnjih vlasti u Mostaru su se radi „samoorganiziranja, iznalaženja rješenja i sprječavanja anarhije“ 15. svibnja 1992. sastali svi hrvatski zastupnici u Skupštini Bosne i Hercegovine. Zastupnici su na tom sastanku donijeli nekoliko vrlo važnih odluka. Osobito važnom pokazala se „Statutarna odluka o privremenom ustrojstvu izvršne vlasti na teritoriju HZHB“, zahvaljujući kojoj je svakodnevni život ostao koliko-toliko normalnim, pa se moglo sustavno pristupiti organiziranju obrane i rješavanju drugih pitanja važnih za život ljudi na tom području. Nakon prve stihijske etape samoorganiziranja tim je činom počela druga, puno promišljenija faza samoorganiziranja Hrvata u Bosni i Hercegovini.

Bosne i Hercegovine i da nije na osnovi ispravne prosudbe pravodobno donesena odluka o samoorganiziranju, s apsolutnom se sigurnošću može reći da bi „Bosna opet šaptom pala“ i da bi međunarodnopravno priznana Bosna i Hercegovina bila samo pusta tlapnja pojedinaca koji se slabo snalaze u realnomu svijetu.

POGLAVLJE II.

Prijedlozi i inicijative međunarodne zajednice i ratni sukob

Današnje bosansko-hercegovačke prilike ne mogu se ispravno razumjeti bez uvida u prijedloge i inicijative što ih je za rješavanje problema unutarnjeg ustroja Bosne i Hercegovine nudila i provodila međunarodna zajednica. Stoga treba u osnovnim crtama prikazati i raščlaniti sadržaj i sudbinu triju planova: Carrington-Cutileirova, Vance-Owenova i Owen-Stoltenbergova, i dvaju mirovnih sporazuma: Washingtonskoga i Daytonskoga.

1. Carrington-Cutileirov plan

Radi nalaženja ustavnih rješenja za unutarnje uređenje Bosne i Hercegovine međunarodni su posrednici Peter Carrington i José Cutileiro 13. veljače 1992. počeli seriju prego-

vora s političkim predstavnicima triju bosansko-hercegovačkih konstitutivnih naroda.

U njihovu planu, koji je Bosnu i Hercegovinu zamišljao kao visoko centraliziranu saveznu državu, prvi se put spominju „državne sastavnice“, odnosno „konstitutivne jedinice“ u Bosni i Hercegovini. Po tom planu u sastav srpske konstitutivne jedinice trebalo je ući 37 općina (44 posto teritorija), u sastav muslimanske 52 općine (44 posto teritorija), a u sastav hrvatske 20 općina (12 posto teritorija).

U jeku tih pregovora o budućnosti Bosne i Hercegovine, što su ih pod Carringtonovim i Cutileirovim pokroviteljstvom vodili politički predstavnici triju naroda Alija Izetbegović, Mate Boban i Radovan Karadžić, izbio je otvoreni ratni sukob.

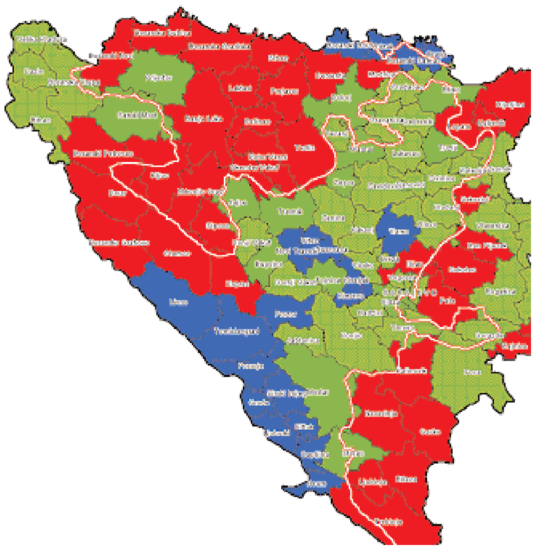
Preciznije govoreći, 7. travnja 1992. dogodilo se međunarodnopravno priznanje Bosne i Hercegovine, koje su odmah popratili otvoreni sukobi između Srba s jedne i Muslimana i Hrvata s druge strane.

Na samom početku tih sukoba, točnije 8. travnja 1992., donesena je odluka o utemeljenju Hrvatskoga vijeća obrane kao oružane sile hrvatskoga naroda u Bosni i Hercegovini[19], a četiri dana poslije, 12. travnja 1992., osnovana je i Armija Bosne i Hercegovine.

Tako su, s obzirom na činjenicu da je JNA otprije bila pod potpunim srpskim nadzorom i da su njezine postrojbe

[19] Odluku je potpisao predsjednik Hrvatske zajednice Herceg-Bosne Mate Boban. U njoj se jasno formuliraju razlozi i ciljevi osnutka: „Zbog neorganiziranosti i nesnalaženja središnje vlasti u Sarajevu u novonastalim uvjetima te pokazane očite nebrige spram Hrvatima u Bosni i Hercegovini, političko vodstvo Hrvata u BiH, organizirano kroz Hrvatsku zajednicu Herceg-Bosnu, donosi odluku o osnivanju Hrvatskog vijeća obrane (HVO), kao hrvatske vojne sastavnice u Bosni i Hercegovini.“

zatečene na području Bosne i Hercegovine poslije preimenovane u Vojsku Republike Srpske, na području novoga međunarodnopravnog subjekta stvorene tri oružane sile.

Prijedlog Joséa Cutileira (1992.)

Na osnovi Rezolucije o Jugoslaviji, što su je 26. ožujka 1991. donijeli ministri vanjskih poslova Europske zajednice, a koja je u biti pozivala na „mirno rješavanje jugoslavenske krize i daljnji razvoj demokratskoga društva“, pregovori političkih predstavnika triju naroda koji žive u Bosni i Hercegovini nastavljeni su 1. svibnja 1992. u Lisabonu.

Toga dana počeli su, pod predsjedanjem portugalskoga diplomata Joséa Cutileira, službeni pregovori o ponuđenom prijedlogu. No ubrzo su prekinuti. Alija Izetbegović otišao je iz Lisabona i otputovao u Sarajevo. Napuštanje pregovora

obrazložio je granatiranjem Sarajeva. Međutim, bolji poznavatelji tadašnjih prilika naglašuju da je granatiranje Sarajeva bilo samo povod, a da su uzroci bili čisto političke naravi i mnogo dublji.[20]

Nakon prekida Lisabonskoga summita uslijedila je inicijativa lorda Carringtona da se pregovori nastave. Na temelju te inicijative u Grazu su se 5. svibnja 1992. sastali Mate Boban i Radovan Karadžić. Alija Izetbegović odbio je doći na sastanak. Nedolazak je obrazložio izbjegavanjem susreta s prvakom Srpske demokratske stranke.

Nakon Bobanova i Karadžićeva susreta u Grazu izdano je priopćenje za javnost[21], koje je iste večeri u središnjim informativnim emisijama preneseno u cjelini. Hrvatska je strana preuzela obvezu izvijestiti Izetbegovića o tijeku pregovora i

[20] Da je plan prihvaćen, ne bi bilo rata, pa dakle ni masakra u Srebrenici. Alija Izetbegović zbog taktičkih je razloga prihvatio plan, jer je želio ugoditi Europi, a onda je od njega odustao da bi ugodio Amerikancima, koji su ga ohrabrivali da to učini. Vjerovao je da službeni Washington podupire njegovu ideju o unitarnoj Bosni i Hercegovini. Dayton je pokazao da je bio u zabludi. Kada se rat već dogodio, međunarodna je zajednica mogla spriječiti masakre, ali Ujedinjeni narodi nisu odobrili dodatne snage koje je zbog istodobnoga srpskog nadiranja i bošnjačke ekspanzije tražio glavni tajnik. Odobrili su dolazak samo maloga i loše naoružanog kontingenta vojnih snaga, koje su uz to imale i pogrešan mandat (José Cutileiro, „Izetbegović je odbio mir", Blic, Beograd, 18.srpnja 2005.).

[21] Priopćenje doslovce glasi:
„Odlučni da sva sporna pitanja, uključujući i razgraničenje dviju konstitutivnih jedinica - hrvatske i srpske u Bosni i Hercegovini, riješe miroljubivim sredstvima i dogovorom, predstavnici hrvatske i srpske nacionalne zajednice utvrdili su da u odnosu na radni zemljovid o razgraničenju postoje nesuglasnosti u sljedećim slučajevima:

1. U gradu Mostaru srpska strana smatra da granicu predstavlja rijeka Neretva, a hrvatska strana smatra da je cijeli grad Mostar u hrvatskoj nacionalnoj jedinici.
2. Južno od Mostara hrvatska strana smatra da u hrvatsku nacionalnu jedinicu spada područje određeno 1939. godine, tj. granica Hrvatske Banovine. Srpska strana smatra da je granica između hrvatske i srpske jedinice granica rijeka Neretva.
3. Obje strane su suglasne da se u razgraničenju dviju konstitutivnih jedinica na području Kupresa, kao i u Bosanskoj Posavini (Derventa, Bosanski Brod, Bosanski Samac, Odžak, Orašje, Modrica i Brčko) vodi računa o kompaktnosti prostora i komunikacijama.

zaključcima iz Graza. To je Boban učinio nakon nekoliko dana na sastanku s Izetbegovićem u Splitu.

Ta nastojanja nisu međutim dovela do provedbe Carrington-Cutileirova plana i prestanka ratnoga sukoba. Naprotiv, ona su poslužila kao povod za nove sukobe i zakulisne igre.

Sastanak Mate Bobana i Radovana Karadžića u Grazu bošnjačka strana i određeni međunarodni krugovi, kojima su se pridružili i neki političari iz Republike Hrvatske, i danas tumače kao argument za postavku o srpsko-hrvatskoj uroti protiv države Bosne i Hercegovine i bošnjačkoga naroda. Matu Bobana i Radovana Karadžića predstavljaju kao paslike Franje Tuđmana i Slobodana Miloševića, a njihov sastanak u Grazu kao sastavni dio srpsko-hrvatske nagodbe na račun bošnjačkoga naroda.

Oni pri tomu, naravno, prešućuju činjenice koje iz temelja ruše tu zloćudnu konstrukciju: stvarne organizatore sastanka, odbijanje Alije Izetbegovića da sudjeluje na sastanku i susret Mate Bobana i Alije Izetbegovića u svezi s tim sastankom.

Krajnji je smisao konstrukcije posve je jasan. Priča o hrvatsko-srpskoj uroti protiv Bosne i Hercegovine i bošnjačko-

---

4. Obje strane su odlučne ustrajati na principima usvojenim na konferenciji Europske zajednice o Bosni i Hercegovini, te temeljem toga suglasne su da u određivanju spornih i drugih područja štuju dogovorene kriterije za definiranje nacionalnih teritorija uz arbitražu Europske zajednice.
5. Ovim dogovorom prestaju razlozi za prekid Konferencije Europske zajednice o Bosni i Hercegovini, te obje strane traže hitan nastavak konferencije. Insistira se da se arbitražno razgraničenje izvrši u dogovorenom roku do 15. svibnja 1992. godine.
6. Slijedom naprijed dogovorenog prestaju razlozi za oružane sukobe između Hrvata i Srba na cijelom teritoriju Bosne i Hercegovine.

Objavljuje se sveopće i trajno primirje pod kontrolom Europske zajednice, koje stupa na snagu dana O6. svibnja 1992. u 24.00 sata.

Predstavnik Srpske
državne zajednice
Radovan Karadžić

Predstavnik Hrvatske
nacionalne zajednice
Mate Boban“

ga naroda nepravedno dijeli srpsku odgovornost za ratne događaje u Bosni i Hercegovini na dva jednaka dijela: jedan ostavlja Srbiji, a drugi „velikodušno“ daruje Hrvatskoj. Tako izjednačuje krjepost i opačinu, agresiju na Bosnu i Hercegovinu i obranu Bosne i Hercegovine. Time otežava međunarodni položaj Republike Hrvatske i politički položaj hrvatskoga naroda u Bosni i Hercegovini. No, to nije sve. Povrh toga - a to nikako nije manje važno - ta priča, prešućujući ključne činjenice i krivotvoreći smisao događaja, štiti najodgovornije međunarodne aktere velezločina počinjenog u Bosni i Hercegovini.

2. Vance-Owenov plan

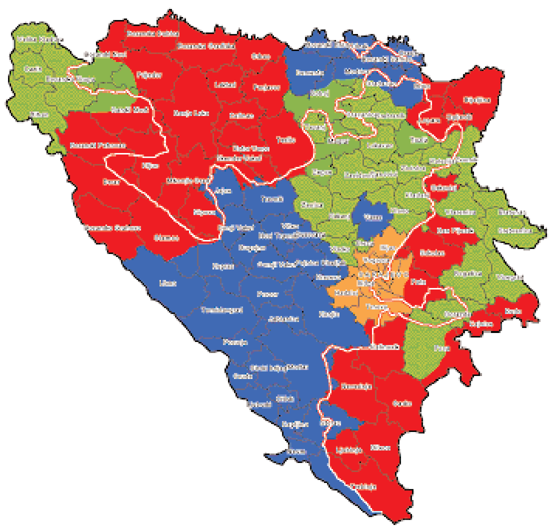
Međunarodna konferencija o bivšoj Jugoslaviji nastavila je rad 3. rujna 1992. u Ženevi.

Bivši mirovni predstavnici lord Carrington i José Cutileiro razriješeni su dužnosti, a na njihova mjesta, na prijedlog Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda, imenovani su bivši ministri vanjskih poslova Sjedinjenih Američkih Država i Velike Britanije, Cyrus Vance i lord David Owen,

Pod predsjedanjem toga dvojca počela je nova serija pregovora o miru i budućemu ustroju Bosne i Hercegovine. Rad konferencije odvijao se u dvjema radnim skupinama, vojnoj i civilnoj. Polazna pregovaračka platforma bio je Vance-Owenov plan oblikovan u deset ustavnih načela i popraćen zemljovidom. Dvojica mirovnih posrednika na samom su početku pregovora izložila zemljovid budućega administrati-

vnog ustroja Bosne i Hercegovine, koju su koncipirali kao decentraliziranu državu sastavljenu od deset provincija.

Po tom prijedlogu svakom je narodu bila namijenjena većinska vlast u trima provincijama, a Sarajevu poseban status. Hrvati su trebali biti većinski narod u Trećoj (odžačkoj), Osmoj (mostarskoj) i Desetoj (travničkoj), Srbi u Drugoj (banjalučkoj), Četvrtoj (bijeljinskoj) i Šestoj (nevesinjskoj), a Muslimani u Prvoj (bihaćkoj), Petoj (tuzlanskoj) i Devetoj (zeničkoj) provinciji. Srpske provincije trebale su obuhvaćati 41,4 posto, muslimanske, zajedno sa Sarajevom, 31,5 posto, a hrvatske 27,1 posto teritorija Bosne i Hercegovine.[22]

Vance-Owenov zemljovid (1993.)

[22] Ako se ne smetne s uma da su (po popisu iz 1991.) u ukupnomu pučanstvu Bosne i Hercegovine Muslimani sudjelovali s 43,5 posto, Srbi s 31,2 posto, Hrvati sa 17,4 posto i tomu pridoda činjenica da su Karadžićevi Srbi u to vrijeme nadzirali malo manje od 60 posto teritorija Bosne i Hercegovine, neodoljivo se nameće pitanje mogućnosti provedbe takva plana.

Ministar obrane u Vladi Bosne i Hercegovine bio je, u skladu s time, dužan donijeti odluku da se sve vojne snage koje se nalaze u Prvoj, Petoj i Devetoj provinciji obvezno podrede Glavnomu štabu Armije Bosne i Hercegovine, u Trećoj, Osmoj i Desetoj provinciji Glavnomu stožeru Hrvatskoga vijeća obrane, a u Drugoj, Četvrtoj i Šestoj provinciji Glavnomu štabu Vojske Republike Srpske.

Hrvatsko izaslanstvo, koje je na pregovorima predvodio Mate Boban, prihvatilo je 4. siječnja 1993. tekst sporazuma i ponuđeni prijedlog zemljovida.

Isto je, unatoč protivljenju zagovornika unitarističke Bosne i Hercegovine u muslimanskomu narodu, učinio i Alija Izetbegović.

Vođa srpskoga izaslanstva Radovan Karadžić u prvi je mah odbio ponuđeni sporazum i zatražio dodatne teritorijalne ustupke.

Nekoliko mjeseci poslije (1. svibnja 1993. u Ateni) ipak ga je prihvatio, uz uvjet da ga prihvati i Skupština Republike Srpske. Skupština je na zasjedanju 5. svibnja 1993. glatko odbacila sporazum, pa je Karadžićev potpis na njemu ostao mrtvo slovo na papiru.

Tako je definitivno propao Vance-Owenov mirovni sporazum o Bosni i Hercegovini.

Dotadašnja nesnošljivost, povremene razmirice i sitni izgredi između Armije Bosne i Hercegovine i Hrvatskoga vijeća obrane pretvorili su se za trajanja mirovnih pregovora pod Vanceovim i Owenovim vodstvom u oružane sukobe.

Sukobi su najprije izbili na području srednje Bosne, zatim su se prenijeli u sjeverne dijelove Hercegovine i najposlije u

dolinu Neretve.[23]

Nedugo nakon izbijanja tih sukoba, točnije 6. svibnja 1993., Vijeće sigurnosti Ujedinjenih naroda donijelo je rezoluciju broj 824, kojom je, kao i rezolucijom broj 819, od svih sukobljenih strana u Bosni i Hercegovini zahtijevalo da Srebrenicu, Goražde, Žepu, Sarajevo i Bihać tretiraju kao zaštićene zone koje ne smiju ni pod kojim uvjetima biti izložene oružanom napadu ili kakvu drugom neprijateljskom činu.

Raščlamba vojnih poteza što ih je nakon donošenja te rezolucije povuklo političko vodstvo bosanskih Muslimana pokazuje da je u to vrijeme glavnina snaga Armije Bosne i Hercegovine prebačena iz zaštićenih područja u prostor srednje Bosne i sjeverne Hercegovine. Oslanjajući se na tako stvorenu nadmoć u broju vojnika, postrojbe su Armije Bosne i Hercegovine krenule u još jača napadna djelovanja, pa je u tim područjima buknuo još stravičniji i suroviji ratni sukob.[24]

U tim sukobima snage Armije Bosne i Hercegovine potpuno su „etnički očistile" Kakanj, Zavidoviće, Zenicu, Fojnicu, Visoko, Bugojno, Travnik, Vareš, Konjic, Jablanicu i

[23] Sukobi između Armije Bosne i Hercegovine i Hrvatskoga vijeća obrane u Mostaru izbili su 9. svibnja 1993. Sutradan su, uz posredovanje međunarodnih predstavnika, Alija Izetbegović i Mate Boban potpisali Sporazum o prekidu vatre u Mostaru. Provedbu su tri dana poslije usuglasili i vojni zapovjednici sukobljenih strana. Na sastanku izaslanstava Hrvatskoga vijeća obrane i Armije Bosne i Hercegovine u Međugorju 12. svibnja 1993. potpisan je vojni dio sporazuma. Tako je i službeno uspostavljena crta razgraničenja na Bulevaru. Tim činom „ozakonjena" je podjela Mostara na istočni i zapadni dio. Odmah po potpisivanju sporazuma u Mostar su ušli predstavnici UNPROFOR-a i počeli nadzirati provedbu primirja. Mostar je postao podijeljeni grad.

[24] Smirivanju sukoba nisu pridonijeli ni zaključci o prestanku hrvatsko-bošnjačkoga sukoba i bezuvjetnoj primjeni Vance-Owenova plana što su ih na sastanku u Međugorju 18. svibnja 1993. donijeli Alija Izetbegović i Mate Boban. Tomu sastanku nazočili su, kao posrednici, David Owen, Franjo Tuđman i Gojko Šušak.

Sarajevo. U vrlo teškim uvjetima i uz nadljudske napore uspjele su opstati hrvatske enklave u dolini Lašve i Lepenice, te Žepče i Usora na sjeveru.

3. Owen-Stoltenbergov plan

Nakon propasti Vanceovih i Owenovih mirovnih nastojanja i rasplamsavanja muslimansko-hrvatskoga sukoba britanski je diplomat David Owen[25] nastavio svoju mirovnu misiju. Zbog ostavke američkoga diplomata Cyrusa Vancea u novoj mu se rundi pregovora priključio norveški diplomat Thorvald Stoltenberg.

Diplomatski je dvojac 27. srpnja 1993. u Ženevi počeo novu seriju bilateralnih razgovora o budućnosti Bosne i Hercegovine.

Politički predstavnici triju sukobljenih strana načelno su toga dana prihvatili tekst najnovijega sporazuma, a već sutradan obvezali su se da će svojim snagama zapovjediti trenutni prekid vatre.

Međutim, toga istog dana pripadnici Armije Bosne i Hercegovine napali su selo Doljane kod Jablanice. To je već tada navijestilo da se sudbina najnovije runde pregovora ne će u

[25] „Visoko razumijevanje za srpsku stranu, posebno za Miloševića, bila je trajna karakteristika glavnog pregovarača lorda Davida Owena, koji je govorio da Hrvatska mora dati teritorijalne ustupke ako želi mirno reintegrirati okupirana područja. Kazao mi je da je minimum da Hrvatska da Prevlaku i teritorij od Prevlake do Popovića ili barem Molunata za zaleđe Dubrovnika, potom da dade koridor bosanskim Srbima ispod Županje kako bi Brčko moglo pripasti Bošnjacima, te da da Baranju Srbiji kako bi dobila istočnu Slavoniju“ (Mate Granić, Vanjski poslovi: politika iza kulisa, Zagreb, 2005.).

konačnici razlikovati od sudbine dotadašnjih mirovnih inicijativa.[26]

Na samom početku pregovora pod Owenovim i Stoltenbergovim pokroviteljstvom tri su strane načelno prihvatile njihov kompromisni prijedlog poznat kao Owen-Stoltenbergov plan.

Po tom planu trebalo je Bosnu i Hercegovinu urediti kao uniju triju republika. Sporna pitanja vezana uz utvrđivanje granica između triju republika, te pitanje izlaza na Savu i na Jadransko more, na čemu je uporno ustrajavala bošnjačka strana, trebala su se naknadno riješiti.

Vojni zapovjednici svih triju strana slijedećih su dana u Sarajevu potpisali sporazum o žurnom prekidu vatre na svim bojišnicama. Međutim, muslimanska se strana 10. kolovoza 1993. ponovno povukla iz pregovora. Kao razlog povlačenja navela je nastavak srpskih napada na Sarajevo.

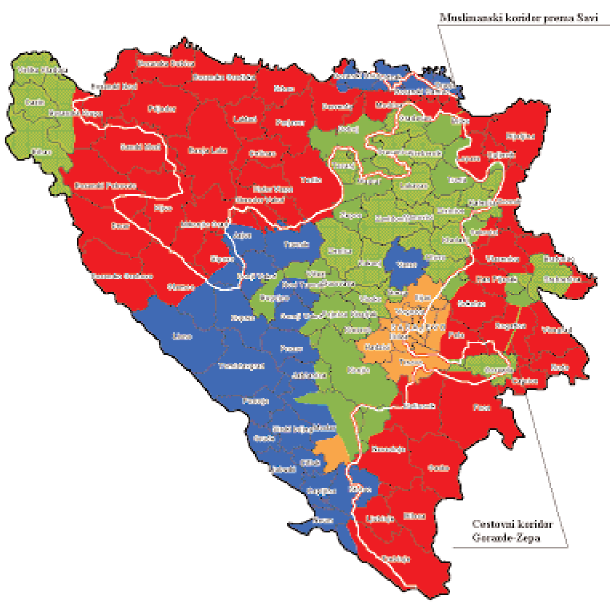
Pregovori su ipak nastavljeni 31. kolovoza 1993. u Ženevi. U tim pregovorima sudjelovali su, uz predstavnike sukobljenih strana u Bosni i Hercegovini i mirovne posrednike Davida Owena i Thorvalda Stoltenberga, hrvatski predsjednik Franjo Tuđman i srpski predsjednik Slobodan Milošević.

---

[26] U ranim dopodnevnim satima 28. srpnja 1993. muslimanske snage, sastavljene od pripadnika 44. brdske brigade Armije Bosne i Hercegovine, pripadnika Ministarstva unutarnjih poslova i postrojbe za posebne namjene „Zulfikar“, opkolile su područje sela Doljani. Do popodnevnih sati uspjele su ovladati većim dijelom sela te Stropom, Stipića Livadama i komunikacijskim pravcem koji preko prijevoja Pomen vodi prema Gračacu. U tijeku bojnih djelovanja ubile su i masakrirale osam civilnih osoba i 28 zarobljenih pripadnika Hrvatskoga vijeća obrane. Isti su dan uhitile i 198 Hrvata, mještana sela Doljani, među kojima je bilo 66 djece, i odvele ih u logor „Muzej“ u Jablanici. U tom logoru već je, po kasnijim izvješćima Međunarodnoga crvenog križa, otprije bio zatočen veći broj Hrvata, i to: 37 iz sela Ćopi, Donja Grabovica i Grabovica, 7 iz sela Mrakovo, 8 iz sela Žuglići. U podrumskomu prostoru logora „Muzej“ bilo je zatočeno i 48 pripadnika Hrvatskoga vijeća obrane (Ivica Mlivončić, Zločin s pečatom, Mostar-Split-Zagreb, 1998.).

U tijeku pregovora predstavnik muslimanske strane Alija Izetbegović predložio je plan koji je predviđao podjelu Bosne i Hercegovine na tri republike, a sastojao se od pet dijelova:

- ustavnoga sporazuma,
- aranžmana koji se odnose na ustavni sporazum,
- vojnoga sporazuma između Republike Hrvatske i Unije Republika,
- sporazuma između Republike Hrvatske i Unije Bosne i Hercegovine o primjeni međunarodnih Konvencija o tranzitu i trgovini između kontinentalnih zemalja iz godine 1956. i
- zemljovida.

Owen-Stoltenbergov zemljovid

Muslimanski zahtjevi u toj rundi pregovora uglavnom su se, osim Sarajeva i muslimanskih enklava u istočnoj Bosni, odnosili na Mostar i dolinu Neretve, te na pitanje osiguravanja teritorijalnog izlaza na more u Neumu.[27]

Nekoliko dana poslije, za Izetbegovićeva boravka u Sjedinjenim Američkim Državama, muslimansko je političko i vojno vodstvo uputilo u Hercegovinu dodatni kontingent elitnih postrojba, tako da je na početku rujna 1993. došlo do daljnje eskalacije ratnoga sukoba u dolini Neretve. Tih dana počela je operacija Armije Bosne i Hercegovine poznata pod nazivom „Neretva 93“, u kojoj je pred angažirane postrojbe postavljen cilj bezuvjetnog ovladavanja Mostarom, Čapljinom, Stocem, Širokim Brijegom i Čitlukom radi ostvarivanja izlaza na more u Neumskomu zaljevu.[28]

U jeku operacije „Neretva 93“ u Ženevi su se 16. rujna 1993. sastali politički predstavnici Muslimana i Srba. Na tom sastanku usuglašen je i potpisan tekst Zajedničke srpsko-muslimanske deklaracije. Tekst su, uz posredovanje Davida Owena

[27] Predsjednik Sjedinjenih Američkih Država Bill Clinton razgovarao je 8. rujna 1993. u Washingtonu s Alijom Izetbegovićem. Po informacijama objavljenim nakon toga razgovora američki je predsjednik sugerirao Izetbegoviću da nastavi pregovore. Po istim izvorima Izetbegović je tada od Clintona dobio obećanje da će američka diplomacija posredovati kod političkih vodstava drugih dvaju naroda da pristanu na dodatne ustupke pri utvrđivanju granica triju republika u Bosni i Hercegovini, s težištem na ostvarivanju izlaza na more za muslimansku republiku.

[28] Za realizaciju te operacije iz okruženoga je Sarajeva stiglo nekoliko postrojba i zapovjedni kadar predvođen generalima Rasimom Delićem i Seferom Halilovićem. Selo Grabovica, naseljeno isključivo Hrvatima, bilo je od 10. svibnja 1993. pod muslimanskim nadzorom. Armija Bosne i Hercegovine koristila se njime kao polaznom bazom za daljnji prodor prema jugu. U tom selu, po svjedočenju Sefera Halilovića u knjizi „Lukava strategija“ (Sarajevo, 1997.), pripadnici su Armije Bosne i Hercegovine u noći sa 7. na 8. rujna ubili 32 civilne osobe. Među ubijenima najstariji je bio 87-godišnji Marko Marić, a najmlađa djevojčica Mladenka Zadro. Tih dana u Grabovici je zarobljen stanovit broj civila i odveden u logor „Muzej“ u Jablanici.

i Thorvalda Stoltenberga, usuglasili i potpisali Alija Izetbegović i Momčilo Krajišnik. Deklaracija je omogućivala Srbima izdvajanje teritorija pod njihovim nadzorom iz sastava Bosne i Hercegovine i priključenje Srbiji na osnovi referenduma.

Taj dokument - koji su uz Izetbegovića i Krajišnika potpisali i Owen i Stoltenberg - bio je u biti politički sporazum o raspadu Bosne i Hercegovine.

Pregovori o budućnosti Bosne i Hercegovine nastavljeni su 20. rujna 1993. na britanskomu nosaču zrakoplova "Invincible" usidrenom u međunarodnim vodama Jadranskoga mora. Cilj sastanka bio je konačno usuglašavanje mirovnoga sporazuma o Bosni i Hercegovini i potpisivanje Owen-Stoltenbergova plana.

Uz političke predstavnike triju sukobljenih strana u Bosni i Hercegovini u pregovorima su sudjelovali Franjo Tuđman, Momir Bulatović i Slobodan Milošević. Owen i Stoltenberg postigli su načelno suglasje svih triju strana sa svojim planom o Bosni i Hercegovini kao uniji triju republika. Svečano potpisivanje sporazuma trebalo je biti upriličeno 21. rujna 1993. u Sarajevu. Međutim, muslimanski je predstavnik po povratku u Sarajevo izjavio da nije zadovoljan planom i da će konačnu odluku o njemu ipak donijeti Skupština.

Tako je Alija Izetbegović zapečatio sudbinu Owen-Stoltenbergova plana navlas isto kao Radovan Karadžić sudbinu Vance-Owenova plana.

Skupština bosanskih Muslimana zasjedala je 27. rujna 1993. u sarajevskomu hotelu Holiday In. Zastupnici su donijeli Deklaraciju o jeziku i Deklaraciju o narodu. Tim dokumentima službeno su proglasili bošnjački jezik i bošnjački

narod. U zadnji čas, na inicijativu pisca Alije Isakovića, odbili su Deklaraciju o Bošnjačkoj Republici.

Takav razvoj događaja označio je konačnu propast Owen-Stoltenbergova mirovnoga sporazuma i nastavak ratnoga sukoba.

Takozvana Skupština Republike Bosne i Hercegovine, sastavljena od bošnjačkih zastupnika i nekolicine Srba i Hrvata koji su u to vrijeme živjeli u opkoljenomu Sarajevu, sastala se 29. rujna 1993. Uz deklarativno prihvaćanje Owen-Stoltenbergova plana iznijela je cijeli niz zahtjeva za teritorijalnim ustupcima u korist buduće bošnjačke republike. To je u široj javnosti protumačeno kao taktički potez smišljen radi umanjivanja bošnjačke odgovornosti za propast mirovne inicijative.

Kraj rujna i početak listopada 1993. obilježio je nastavak sukoba između Armije Bosne i Hercegovine i Hrvatskoga vijeća obrane. Sukobe je karakteriziralo napadno djelovanje Armije Bosne i Hercegovine. Brojno slabije postrojbe Hrvatskoga vijeća obrane uglavnom su se ograničile na obranu. U studenomu 1993. postrojbe su Armije Bosne i Hercegovine uspjele ovladati Varešom. Zbog toga je pritisak na ostale hrvatske enklave u srednjoj Bosni, odsječene od ostatka teritorija pod nadzorom Hrvatskoga vijeća obrane, bivao sve jači.

4. Ratni sukob Bošnjaka i Hrvata

Pitanje što su primarni, a što sekundarni razlozi izbijanja bošnjačko-hrvatskoga sukoba predmet je mnoštva rasprava i prosudaba, a nerijetko i krivotvorenja povijesnih činjenica.

Na to pitanje posljednjih se godina u domaćoj i međunarodnoj javnosti gleda na dva načina.

Prvo, gleda se kroz prizmu zločina u Ahmićima. Tomu zločinu pridaje se posve drukčije značenje nego sličnim zločinima koji su se dogodili u drugim mjestima. U Ahmićima se, bez ikakve dvojbe, dogodio strašan zločin. Ali brojni drugi, ne manje strašni zločini dogodili su se i u drugim mjestima. Pa ipak, napisi o Ahmićima, kako u domaćemu tako i u međunarodnomu tisku, ostavljaju dojam da su zločin u Srebrenici i zločin u Ahmićima jedini masovni zločini koji su se dogodili u Bosni i Hercegovini. To, kao što smo rekli, ni približno ne odgovara istini.

Stoga takav pristup budi opravdane sumnje. On očito služi stvaranju stereotipa koji potvrđuju postavku da su u prošlomu ratu na Bosnu i Hercegovinu izvršene dvije agresije - srpska i hrvatska. I upravo ta druga, ničim dokazana, tobožnja agresija Republike Hrvatske na Bosnu i Hercegovinu druga je prizma kroz koju se gleda na bošnjačko-hrvatski ratni sukob i njegove uzroke.

Svi drugi segmenti rata, posebice njegovi stvarni uzroci i povodi, nastoje se držati podalje od očiju javnosti. Tako se medijskim kampanjama, koje se mogu označiti kao najprimitivniji oblici specijalnoga ratovanja, mistificira stvarno stanje stvari. Tek s vremena na vrijeme pojavi se kakav usamljeni strijelac ili skupina ljudi koji to pitanje pokušavaju jednostavnim iznošenjem činjenica osvijetliti znatno drukčijim svjetlom od onoga u kojemu ga tumače bošnjačka strana, određeni međunarodni krugovi, tužiteljstvo Haaškoga suda i neki političari iz Republike Hrvatske.

Drukčijim tonom od uobičajenoga govorio je, među ostalima, Franjo Boras, član prvoga demokratski izabranog Predsjedništva Bosne i Hercegovine. U svim svojim povremenim istupima, a napose u knjizi „Kako je umirala Socijalistička Republika Bosna i Hercegovina 1990.-1996.“[29], Boras ističe da su postavke o agresiji Republike Hrvatske na Bosnu i Hercegovinu „plod zle i sračunate namjere, a ponekad i neinformiranosti o događajima iz tog doba“. U zadnje vrijeme ta se postavka nastoji ublažiti, tvrdi Boras, pa se ona preoblikuje u postavku o Tuđmanovoj agresiji i agresiji Hrvatske demokratske zajednice na Bosnu i Hercegovinu.

Bivši specijalni izaslanik glavnoga tajnika Ujedinjenih naroda i nekadašnji šef misije Ujedinjenih naroda u Bosni i Hercegovini, umirovljeni američki general Jacques Paul Klein izjavio je za Hrvatsku radioteleviziju[30] da mu je Alija Izetbegović potvrdio da je na početku rata Franji Tuđmanu “ponudio” Hercegovinu. Kleinu je to rekao Tuđman, a potvrdio Izetbegović, obrazlažući da je tako postupio jer hrvatsko pitanje u Bosni i Hercegovini smatra vrlo ozbiljnim pitanjem. Klein je u toj emisiji citirao Izetbegovićevu izjavu: “Prebacivanjem toga problema Tuđmanu lakše bismo riješili ostale teškoće.“

Izetbegovićeva izjava zvuči zagonetno, ali unatoč tomu jasno otkriva uzrok bošnjačko-hrvatskoga sukoba. Jer, što može značiti rečenica: “Prebacivanjem toga problema Tuđmanu

[29] Franjo Boras, Kako je umirala Socijalistička Republika Bosna i Hercegovina 1990.-1996., Mostar, 2002.

[30] J.P. Klein dao je tu izjavu u emisiji Orient Express emitiranoj na prvom programu HTV-a 4. veljače 2002. Najzanimljiviji dijelovi emitirani su i u središnjoj informativnoj emisiji - Dnevniku.

lakše bismo riješili ostale teškoće", izrečena u razgovoru o sudbini zapadne Hercegovine?

Svaki poznavatelj političkih i ratnih prilika u Bosni i Hercegovini zna da Izetbegović nikada nije pokazivao teritorijalne aspiracije prema jednonacionalnim prostorima zapadno od Neretve, ali isto tako zna da je itekako pokazivao aspiracije prema srednjoj Bosni i dolini Neretve. A upravo na tim dvama područjima dogodio se bošnjačko-hrvatski sukob.

Da bi se potpuno razumjela Izetbegovićeva gesta, treba prosuditi kako bi se situacija razvila da je Tuđman ponudu prihvatio. Politička bi šteta takva postupka u prvom redu išla na ruku Srbima, koji su u to vrijeme držali pod okupacijom gotovo trećinu teritorija Republike Hrvatske, jer bi stvorila presedan za promjenu granica. Tek zatim njome bi se okoristio Izetbegović. Na tragu takva raspleta situacije on bi ovladao srednjom Bosnom i dolinom Neretve. A to su bili njegovi primarni strateški ciljevi u bošnjačko-hrvatskomu vojnom i političkom sukobu.[31]

Američki povjesničar i umirovljeni časnik američke vojske Charles R. Shrader u knjizi „Muslimansko-hrvatski građan-

[31] Beč, 9. siječnja 1994. i Ženeva, 10 dana poslije: Status Bosne i Hercegovine pokušava se riješiti diplomatskim putom. Na stolu je prijedlog da se Bosna i Hercegovina uredi kao unija triju republika. Prvom, tajnom sastanku, održanom nakon službenih razgovora oko 23 sata na inicijativu bošnjačke strane, nazočni su Izetbegović, Tuđman, Haris Silajdžić, Hido Biščević i Granić. Bošnjačka strana traži da Hrvati odustanu od srednje Bosne i da je prepuste Bošnjacima. Zauzvrat nude Hrvatskoj sve južno i zapadno od Prozora (Rame) do doline Neretve. Mostar bi se podijelio na desnu i lijevu obalu. Tuđman je odbio, sastanak je završen. Deset dana kasnije na sastanku s Tuđmanom i Izetbegovićem nalaze se Silajdžić, Granić i Miomir Žužul. Izetbegović nudi da Hrvatskoj pripadne sve ispod Prozora. "Tuđman je kratko razmislio, pogledao me i odlučno rekao: Ne. Time je završilo razdoblje pokušaja podjele BiH od hrvatske ili bošnjačke strane" (Mate Granić, Vanjski poslovi: politika iza kulisa, Zagreb, 2005.).

ski rat u srednjoj Bosni“[32] iznosi slične tvrdnje.

Po njegovu mišljenju malobrojnije su se postrojbe Hrvatskoga vijeća obrane u srednjoj Bosni branile, a brojnije su postrojbe muslimanske Armije Bosne i Hercegovine napadale.

Tu tvrdnju Shrader argumentira značenjem što su ga za muslimansko političko vodstvo i Armiju Bosne i Hercegovine imali komunikacijski pravci koji vode kroz srednju Bosnu i prema srednjoj Bosni. U prvom redu ističe važnost komunikacijskoga pravaca koji od Zenice preko Lašvanske doline vodi prema Sarajevu, ali i važnost komunikacijskih pravaca koji preko Makljena, Uskoplja i Bugojna, odnosno preko Konjica i Ivan-sedla, povezuju srednju Bosnu s Hercegovinom. Samo tim pravcima hrvatskomu je puku srednje Bosne mogla stići znatnija vojnička i svaka druga pomoć, pa su ti pravci za Armiju Bosne i Hercegovine imali dvostruko značenje.

Osobito je zanimljiva druga Shraderova postavka. On tvrdi da su neke vojne tvornice smještene na tom području imale stratešku važnost za opstojnost i razvoj muslimanske Armije Bosne i Hercegovine.

Kako je u to vrijeme bio na snazi embargo na uvoz oružja, a postrojbe Armije Bosne i Hercegovine bile izolirane u bosanskim brdima, glavni je problem Alije Izetbegovića i muslimanskoga političkog vodstva bila opskrba postrojba oružjem, strjeljivom i vojnom opremom.

U Bosni i Hercegovini bio je za Jugoslavije razvijen sustav vojne proizvodnje, u kojemu su važne karike bile tvornice

[32] Charles R. Shrader, The Muslim-Croat civil war in Central Bosnia: a military history, 1992-1994, College Station: Texas A&M University Press, 2003.

„Igman“ u Konjicu, „Slavko Rodić“ u Bugojnu, „Vitezit“ u Vitezu i „Bratstvo“ u Novomu Travniku. Te su tvornice, zahvaljujući samoorganiziranju hrvatskoga naroda, još u proljeće 1992. došle pod nadzor postrojba Hrvatskoga vijeća obrane. Muslimansko političko vodstvo dospjelo je zbog toga u podređen položaj. Ako se željelo izvući iz takva položaja ili ga promijeniti u svoju korist, moralo je te tvornice staviti pod nadzor Armije Bosne i Hercegovine.

To je vrlo čvrsta i posve logična postavka kojom povjesničar i umirovljeni časnik američke vojske obrazlaže svoje viđenje muslimanske Armije Bosne i Hercegovine kao agresora na hrvatske prostore u srednjoj Bosni.

Da bi pod svoj nadzor stavilo strateški važne tvornice u Novomu Travniku, Vitezu, Bugojnu i Konjicu, te tako zaokružilo kompletan sustav vojne proizvodnje i ovladalo komunikacijskim pravcem Travnik-Sarajevo i alternativnim pravcem Zenica-Sarajevo kroz Lašvansku dolinu, političko je vodstvo bosanskih Muslimana moralo svojoj vojsci zapovjediti da ovlada prostorom Lašvansko-lepeničke doline. Vojska je prije toga morala ovladati Konjicom, Jablanicom, Prozorom, i Bugojnom. Naime, samo je nadzor nad komunikacijama koje srednju Bosnu vezuju s Hercegovinom i dalje s Hrvatskom mogao osigurati uspjeh operacija usmjerenih na srednju Bosnu. Uostalom, takve zaključke podupire i kronologija bošnjačko-hrvatskoga sukoba.

Političko vodstvo koje vodi državnu politiku mora voditi računa o geopolitičkim i geostrateškim aspektima situacije. Iz mnoštva poteza bošnjačkoga vodstva i izjava ljudi koji su sudjelovali u događajima o kojima je ovdje riječ vidljivo je da je

bošnjačko vodstvo bilo itekako svjesno svojih strateških ciljeva. Oni se po važnosti mogu nabrojiti ovim redom:

1. Apsolutni nadzor nad središtem države,
2. Apsolutni nadzor nad glavnim gradom Sarajevom,
3. Osiguranje prometne komunikacije prema Jadranskomu moru,
4. Osiguranje izlaza na Savu,
5. Osiguranje komunikacije između Sarajeva i Bihaća.

Razmatrajući strateške ciljeve bošnjačkoga političkog vodstva, nije teško uočiti da su dva od tih pet ciljeva bila uzrokom bošnjačko-hrvatskoga sukoba i da su ti ciljevi danas uzrokom političke nestabilnosti dotičnih prostora. Nadzor nad glavnim gradom bošnjačko je vodstvo ostvarilo zahvaljujući Daytonskomu sporazumu, a ostvarenje drugih dvaju političkih ciljeva onemogućuju Distrikt Brčko i Republika Srpska u daytonskim granicama.

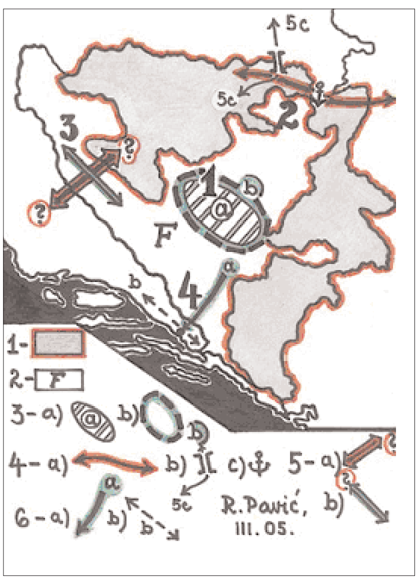
Uz nadzor nad glavnim gradom, kao temeljnim zahtjevom koji izravno diktiraju geopolitika i geostrategija, nadzor nad središtem države i izlaz na otvoreno more logični su geopolitički ciljevi, koje bi sebi postavila svaka vlast koja ima aspiracije slične onima kakve je imao Alija Izetbegović. I upravo su ta dva skrivena subjektivna razloga u prvoj polovici devedesetih godina prošloga stoljeća funkcionirala kao jedini objektivni uzrok bošnjačko-hrvatskoga ratnoga i političkoga sukoba.

Najvažniji prostor bio je za muslimansko ratno političko vodstvo, po mišljenju geostratega, upravo prostor između Travnika i Sarajeva. Tako misli i Radovan Pavić.[33] Riječ je o

[33] Fokus, 8. travnja 2005.

prostoru u gotovo samom središtu Bosne i Hercegovine, koji se prostire oko prometnice što od Travnika dolinom rijeke Lašve preko prijevoja Kobiljača vodi prema Sarajevu.

Stoga je, drži Pavić, posve logično što se upravo taj prostor u ratu pokazao kao težište muslimansko-hrvatskoga vojnoga i političkoga sukoba. Naime, za muslimansko političko vodstvo bilo je od presudne važnosti osigurati središte države, a zatim pokušati osigurati i izlaz na otvoreno more u Pločama ili Neumu. Postojanje čvrste, homogene i otporne hrvatske jezgre u središtu Bosne i Hercegovine, koja je tu opstala i u vrijeme osmanske vlasti, geopolitički je, i po Pavićevu mišljenju, izrazito nepovoljno za Bošnjake.

Zemljovid-skica
Radovana Pavića

Dakle, uzroci su izbijanja bošnjačko-hrvatskoga sukoba nedvojbeno geopolitičke naravi. Povod je, dakako, nešto dru-

go. Povod je trebalo pravilno pripremiti ili čekati politički pogodan trenutak za pokretanje rata, koji će možda prikriti stvarni uzrok.

Pogodan trenutak bošnjačko političko vodstvo nije moralo dugo čekati. U siječnju 1993. na političkoj se pozornici pojavio Vance-Owenov plan. Po tom planu, koji je predviđao državu Bosnu i Hercegovinu ustrojenu od deset provincija, u sastav je srpskih provincija trebalo ući 41,4 posto teritorija, Muslimanima bi (zajedno sa Sarajevom) pripalo 31,5 posto, a tri provincije s hrvatskom većinom prostirale bi se na ukupno 27,1 posto teritorija Bosne i Hercegovine.

Kada se ponuđena rješenja usporede s podatcima popisa pučanstva iz 1991., očito je da su ona bila nepravedna. Srbi, kojih je udio u pučanstvu iznosio 31,2 posto, dobili bi 41,4 posto teritorija. Hrvati, kojih je udio u pučanstvu iznosio 17,4 posto, dobili bi 27,1 posto teritorija. Bošnjaci, kojih je udio u pučanstvu iznosio 43,5 posto, dobili bi 31,5 posto teritorija. Vance i Owen namijenili su dakle svojim planom Srbima (10,2 posto) i Hrvatima (9,7 posto) više, a Bošnjacima (12 posto) manje teritorija no što bi im trebalo pripasti razmjerno udjelu u pučanstvu.

Vance i Owen iznenadili su i Hrvate prijedlogom da u sastav provincija s hrvatskom većinom uđe cijela zapadna Hercegovina s Livnom, dijelom Glamoča, Kupresom i općinom Ravno, ali i srednja Bosna s Jajcem i Travnikom. Upravo u tom dijelu Vance-Owenova plana, ističu neki analitičari, bila je skrivena klica bošnjačko-hrvatskoga sukoba. Ta klica bila je, po njihovu mišljenju, skrivena u vojnomu dijelu plana, odnosno u odluci kojom je ministar obrane Bosne i Hercego-

vine bio dužan propisati stavljanje svih vojnih snaga (uključujući Armiju Bosne i Hercegovine) u odžačkoj, travničkoj i mostarskoj provinciji pod nadzor Glavnoga stožera Hrvatskoga vijeća obrane.

Po toj odluci sve je snage Hrvatskoga vijeća obrane u bihaćkoj, tuzlanskoj i zeničkoj provinciji trebalo staviti pod nadzor Glavnoga štaba Armije Bosne i Hercegovine. Čim se pokušala provesti takva odluka, došlo je do izgreda, a zatim su izbili i otvoreni sukobi.

Kada se raščlane i kronološki poredaju događaji koji su pratili pokušaj provedbe te odluke, njihov slijed nedvojbeno potvrđuje postavku o geopolitičkim uzrocima bošnjačko-hrvatskoga sukoba.

U prvim danima sukoba došlo je do „etničkoga čišćenja“ hrvatskoga pučanstva na području Zenice, Kaknja, Visokoga i Zavidovića, ali i do žestokih borba na području Žepča, srednje Bosne i Sjeverne Hercegovine. No nijednoj strani nije polazilo za rukom ostvariti znatniju prednost.

U jeku tih sukoba, točnije 6. svibnja 1993., Vijeće sigurnosti Ujedinjenih naroda donijelo je rezoluciju broj 824. Njome je, kao i prijašnjom rezolucijom broj 819, od svih sukobljenih strana u Bosni i Hercegovini zahtijevalo da bošnjačke enklave u istočnoj Bosni Srebrenicu, Goražde i Žepu, te Bihać i Sarajevo tretiraju kao zaštićene zone koje ne smiju biti izložene nikakvu oružanom napadu niti kakvu drugomu neprijateljskom činu.

Tu rezoluciju pragmatično je iskoristilo bošnjačko političko vodstvo. Većinu svojih postrojba prebacilo je u srednju Bosnu i sjevernu Hercegovinu. Zahvaljujući tako stvorenoj

brojnoj nadmoći, Armija Bosne i Hercegovine uspjela je potpuno ovladati Konjicom, Bugojnom, Travnikom i Varešom. Usporedno s tim aktivnostima etnički je „očistila“ Kakanj, Zavidoviće, Zenicu, Fojnicu, Visoko i Sarajevo, te dovela u potpuno okruženje hrvatske enklave u Lašvansko-lepeničkoj dolini, Žepču i Usori.

Brojnosti muslimanskih postrojba na tom području pogodovala su i zbivanja s Muslimanima u tijeku 1992. Tada su Srbi prognali Hrvate i Muslimane iz zapadne Bosne.[34] Dio Hrvata prognan je u Republiku Hrvatsku, a dio u Hercegovinu. Većina Muslimana prognana je na područje srednje Bosne. Samo kroz Travnik, koji se smatra regionalnim središtem srednje Bosne, u tom je razdoblju, po bošnjačkim izvorima, prošlo više od 400.000 Muslimana iz zapadne Bosne. Osim rijeke prognanih civila tada su u Lašvansku dolinu stigle i cijele brigade poraženih i razočaranih, ali naoružanih vojnika. Na taj su način u srednjoj Bosni ustrojene 17. i 27. krajiška brigada, 705. jajačka brigada i 7. korpus Armije Bosne i Hercegovine, koji su tadašnji muslimanski dužnosnici nazivali i "progngničkim korpusom".

Složenosti situacije u srednjoj Bosni pridonijela je i pojava preko 1.500 islamskih dragovoljaca iz arapskih zemalja, koji su u Bosnu i Hercegovinu došli voditi „džihad“ („sveti rat“).

Nakon gotovo godinu dana iscrpljujućih borba s višestruko nadmoćnijim neprijateljem i u potpunu okruženju hrvatski je puk srednje Bosne dočekao spas u Washingtonskomu

[34] Od 32.000 Hrvata, koliko ih je prije rata živjelo u Banja Luci, u gradu ih je nakon „etničkoga čišćenja“ što su ga proveli bosanski Srbi ostalo manje od tisuću, i to uglavnom starih i bolesnih, priopćeno je iz banjalučke biskupije (HINA, 4. veljače 1994.).

mirovnom sporazumu i primirju koje je slijedilo nakon toga sporazuma.

Međutim, ni nakon toga do znatnijih pozitivnih promjena nije došlo. Pritisak na hrvatski puk koji stoljećima živi na tom području nastavio se drugim metodama.

Eklatantan je primjer toga pritiska presuda Dariju Kordiću. Na osnovi nagađanja, i bez ikakva materijalnog dokaza, Haaški je sud Darija Kordića proglasio krivim i izrekao mu drakonsku zatvorsku kaznu u trajanju od dvadeset pet godina.

Prvo, takva presuda, budući da se ne obzire ni na pravo ni na pravdu, nedvojbeno je nadahnuta politički. Ona služi prikrivanju istine, zamagljuje pogled na stvarne uzroke bošnjačko-hrvatskoga sukoba i trajno amnestira pojedince i skupine koji su tadašnjemu bošnjačkom političkom vodstvu pomogli u pronalaženju i prikrivanju povoda za bošnjačko-hrvatski ratni sukob.

Drugo, u presudi Dariju Kordiću nedvosmisleno je izrečena ničim dokazana tvrdnja o agresiji Republike Hrvatske na Bosnu i Hercegovinu. Presuda dakle podjednako dijeli krivnju za rat jedinoga stvarnog agresora - Miloševićeve Srbije - na Hrvatsku i Srbiju. Tom podjelom ona očito nastoji umanjiti objektivnu odgovornost Srbije za izbijanje ratnih sukoba u Bosni i Hercegovini, a Republici Hrvatskoj nametnuti hipoteku koja bi u skoroj budućnosti trebala pokazati svoju pravu težinu.

Krajnji je smisao hipoteke posve jasan. Ona bi trebala sniziti visoki stupanj povezanosti dijelova jednoga te istog naroda koji zbog spleta povijesnih i političkih okolnosti živi u dvjema susjednim državama. Ona bi trebala uvjeriti Hrvate da su devedesetih godina silno pogriješili kada su prihvatili

koncept Franje Tuđmana, te usuprot volji moćnih međunarodnih čimbenika ustrajali i na projektu stvaranja i obrane Republike Hrvatske i na projektu ostvarivanja pravne i praktične jednakopravnosti Hrvata u Bosni i Hercegovini, poglavito hrvatskoga puka u srednjoj Bosni.

5. Washingtonski sporazum

Pritisak brojno jače Armije Bosne i Hercegovine na hrvatske enklave u srednjoj Bosni nastavio se i na početku godine 1994. Vojničke pritiske nerijetko su pratili zločini.

Jedan od najtežih zločina dogodio se 9. siječnja 1994. u naselju Buhine kuće kod Viteza. Strijeljano je 26 Hrvata, među kojima je, sudeći po dostupnim pisanim izvorima, bilo najviše civila. U to vrijeme postrojbe su Hrvatskoga vijeća obrane, nastojeći probiti blokadu i pomoći Hrvatima u srednjoj Bosni, izvele nekoliko uspješnih protunapada na području Prozora i Uskoplja. Odmah nakon tih akcija uslijedila je diplomatska inicijativa Harisa Silajdžića. On je 28. siječnja 1994. zatražio hitan sastanak Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda. Zahtjev je obrazložio optužbama o agresiji Republike Hrvatske na Bosnu i Hercegovinu.[35] Nakon toga zahtjeva uslijedile su medijske optužbe, a zatim i optužbe iz Vijeća sigurnosti Ujedinjenih na-

[35] Pismo Harisa Silajdžića upućeno Vijeću sigurnosti Ujedinjenih naroda u kojemu optužuje Republiku Hrvatsku za slanje regularnih postrojba u Bosnu i Hercegovinu potpuno je neutemeljeno i unaprijed je promašen pokušaj muslimanske strane da takvim činom skrene pozornost međunarodne javnosti s nastavka agresije muslimanske vojske na hrvatski narod u Bosni i Hercegovini, kaže se u Priopćenju Ministarstva obrane HR Herceg-Bosne (HINA, 30. siječnja 1994.).

roda.[36] Naime, 4. veljače 1994. Vijeće sigurnosti Ujedinjenih naroda odobrilo je predsjedničku izjavu u kojoj je izrijekom spomenuta nazočnost hrvatske vojske u srednjim i južnim dijelovima Bosne i Hercegovine. Sutradan su službene vlasti u Zagrebu zatražile međunarodni nadzor i utvrđivanje činjenica o stvarnom stanju i istinitosti iznesenih tvrdnja.

I ta situacija pokazala je da u diplomatskim krugovima postoje različita gledišta. Dok su neki diplomatski krugovi u svojim izjavama za javnost tvrdili da „u BiH ima hrvatskih dragovoljaca, ali nema regularnih vojnih postrojba“[37], drugi su otvoreno zaprijetili uvođenjem sankcija Republici Hrvatskoj. Dana 15. veljače 1994. u Vijeću sigurnosti Ujedinjenih naroda počela je rasprava o budućnosti Bosne i Hercegovine, a nekoliko dana prije članovi su Europskoga parlamenta smijenili lorda Davida Owena, i to uz 160 glasova za smjenu i 90 protiv smjene.

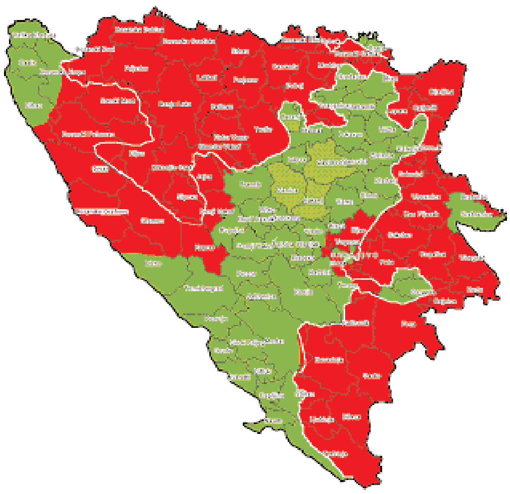
U skladu s najnovijim diplomatskim inicijativama o miru u Bosni i Hercegovini, načelnik glavnoga stožera Hrvatskoga vijeća obrane general Ante Roso i načelnik Glavnoga štaba Armije Bosne i Hercegovine Rasim Delić potpisali su u Zagrebu 23. veljače 1994. sporazum o bezuvjetnom prekidu vatre. Nakon potpisivanja primirja uslijedile su dodatne diplomatske inicijative, poglavito od američke diplomacije, pa je tako na početku ožujka 1994. u Washingtonu došlo i do potpisivanja preliminarnog sporazuma o

---

[36] Glavni tajnik Ujedinjenih naroda Boutros Boutros Ghali u pismu Vijeću sigurnosti odaslanom 3. veljače 1994. optužio je Hrvatsku zbog navodne vojne nazočnosti u BiH, a istog je nadnevka američki Senat izglasovao amandman kojim je predsjedniku Clintonu preporučio razmatranje mogućnosti uvođenja gospodarskih sankcija protiv Hrvatske, i to zbog navodnog "kršenja suvereniteta BiH i slanja nekoliko tisuća hrvatskih vojnika u tu zemlju", naglašeno je u preporuci američkoga Senata (HINA, 4. veljače 1994.).

[37] Njemački ministar vanjskih poslova Klaus Kinkel (HINA, 2. veljače 1994.).

stvaranju Federacije BiH.[38] Sporazum su potpisali Krešimir Zubak i Haris Silajdžić, a u ime Republike Hrvatske Mate Granić.

Federacija BiH i Republika Srpska (1994.)

Na tragu tih rješenja Haris Silajdžić i predsjednik Predsjedničkoga vijeća Hrvatske Republike Herceg-Bosne Krešimir Zubak potpisali su 18. ožujka 1994. u Washingtonu tekst Nacrta Ustava Federacije Bosne i Hercegovine. Isti dan potpi-

[38] Sjedinjene Američke Države držale su se do siječnja '94. pasivno i čekale pravi trenutak za akciju. Kada svjetska velesila nije poduprla Owen-Stoltenbergov plan ustroja BiH kao unije, održan je u organizaciji Miomira Žužula u ženevskomu Hiltonu ključan sastanak s Charlesom Redmanom, posebnim izaslanikom predsjednika Clintona za Bosnu i Hercegovinu. "Te je večeri dogovoren koncept Federacije BiH i Washingtonski sporazum. Dobro se sjećam detalja te večere. Jeli smo oradu u soli, specijalitet tog čuvenog restorana, dok sam detaljno obrazložio Redmanu hrvatski koncept. Prvo, agresor na BiH je Milošević. Drugo, treba stvoriti savez i državnu organizaciju Hrvata i Bošnjaka te zaustaviti njihove međusobne sukobe. Treće, Federacija BiH bi se sastojala od 8 do 10 županija ili kantona. Četvrto, Mostar riješiti posebnim ugovorom. Peto, osloboditi područja koja su okupirali bosanski Srbi. Šesto, Hrvati i Bošnjaci moraju biti ravnopravni i konstitutivni... Redman je rekao da će prijedlog prenijeti predsjedniku Clintonu..." (Mate Granić, Vanjski poslovi: politika iza kulisa, Zagreb, 2005.).

sali su Franjo Tuđman i Alija Izetbegović Okvirni sporazum o konfederalnim vezama između Republike Hrvatske i buduće Federacije Bosne i Hercegovine. Na svom prvom zasjedanju, održanom 30. ožujka 1994., ustavotvorna skupština Federacije Bosne i Hercegovine prihvatila je velikom većinom glasova Ustav Federacije Bosne i Hercegovine. Tim činom i službeno je na dijelu Bosne i Hercegovine koji je u to vrijeme bio pod nadzorom Armije Bosne i Hercegovine i Hrvatskoga vijeća obrane uspostavljena Federacija Bosne i Hercegovine.

Potpisujući Washingtonski sporazum, hrvatski i bošnjački politički vođe u Bosni i Hercegovini smatrali su, ako je suditi po njihovim izjavama za javnost, da će se bošnjačko-hrvatska Federacija održati do svršetka rata, odnosno do potpisivanja mirovnoga sporazuma sa srpskom stranom. Međutim, na ministarskom sastanku o razrješenju krize u Bosni i Hercegovini, održanom u Ženevi 13. svibnja 1994., donesena je odluka da se međusobni teritorijalni kompromis između bošnjačko-hrvatske federacije i Srba ima temeljiti na odnosu 51:49 posto u korist hrvatsko-bošnjačke federacije, na temelju čega se već tada dalo zaključiti kojim će pravcem krenuti politički procesi.

Spomenuti teritorijalni kompromis potvrdio je Daytonski mirovni sporazum, koji je danas na snazi.

6. Daytonski sporazum

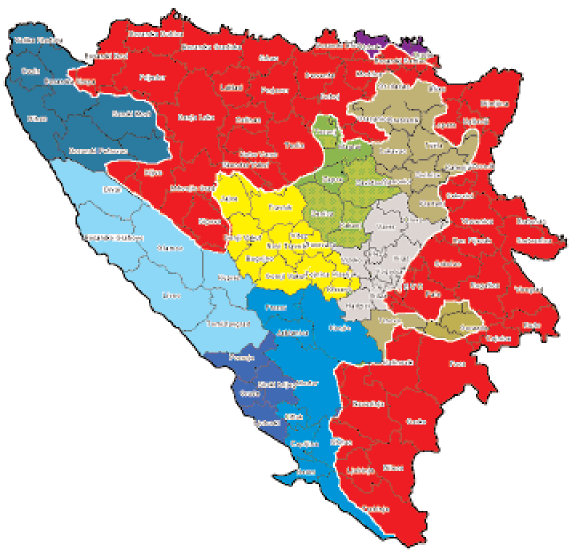
U srpnju 1995. Srbi su ovladali zaštićenom zonom Srebrenice, a prijetila je realna opasnost da njezinu sudbinu doživi i bihaćka enklava u zapadnoj Bosni.

U takvim okolnostima politički su i vojni predstavnici Republike Hrvatske i Hrvata i Bošnjaka iz Federacije Bosne i Hercegovine 22. srpnja 1995. Splitskom deklaracijom položili temelje zajedničkoj obrani Republike Hrvatske i Federacije Bosne i Hercegovine od srpske agresije i postizanju političkoga rješenja u skladu s naporima međunarodne zajednice.

Osloboditeljske akcije koje su nakon toga uslijedile (Ljeto 94, Oluja, Maestral i Južni potez) potpuno su promijenile dotadašnje kako vojne tako i političke odnose snaga ne samo u Bosni i Hercegovini i Republici Hrvatskoj, nego i na jugoistoku Europe. Slijed događaja u drugoj polovici 1995. prisilio je srpsko vodstvo na traženje primirja, na pregovore, i u konačnici na završetak rata. Američka je diplomacija na početku prosinca 1995. organizirala dvadesetdnevne pregovore o Bosni i Hercegovini u vojnoj bazi u Daytonu.

Politički predstavnici bošnjačke, srpske i hrvatske strane u Bosni i Hercegovini i politički predstavnici Republike Hrvatske i Savezne Republike Jugoslavije na tim su pregovorima, pod nadzorom predstavnika američke administracije, usuglasili zemljovid, tekst sporazuma i njegove anekse.

Uz tekst Općega okvirnog sporazuma za Bosnu i Hercegovinu sporazum je sadržavao i jedanaest njegovih aneksa i šest dodatnih sporazuma. Tim sporazumom podijeljena je Bosna i Hercegovina na Republiku Srpsku, kao entitet srpskoga naroda, koja se, u skladu s prije donesenim zaključcima, prostire na 49 posto teritorija Bosne i Hercegovine, i na Federaciju Bosne i Hercegovine, odnosno federaciju Bošnjaka i Hrvata, utemeljenu Washingtonskim sporazumom, koja se prostire na 51 posto teritorija Bosne i Hercegovine.

Entiteti i županije po Daytonskomu sporazumu

Javnosti je danas malo poznato da je 2. prosinca 1995. Predsjedništvo Hrvatske demokratske zajednice BiH prihvatilo Daytonski mirovni sporazum, ali i ostavke dvojice ključnih hrvatskih političara u Bosni i Hercegovini: ostavku Krešimira Zubaka na dužnosti predsjednika Predsjedničkoga vijeća Hrvatske Republike Herceg-Bosne i predsjednika Federacije Bosne i Hercegovine i ostavku Darija Kordića na dužnost predsjednika Hrvatske demokratske zajednice BiH. Nezadovoljstvo tim sporazumom u to je vrijeme pokazalo nekoliko tisuća Hrvata prognanih iz bosanske Posavine, koji su na zagrebačkomu Trgu Francuske Republike 3. prosinca 1995. prosvjedovali protiv Daytonskoga mirovnog sporazuma i činjenice da je najveći dio bosanske Posavine ostao u sastavu Republike Srpske.

Zastupnički dom Hrvatske Republike Herceg-Bosne, na zasjedanju održanom 10. prosinca 1995., također je zatražio od izaslanstava Republike Hrvatske i Hrvatske Republike Herceg-Bosne i od predstavnika međunarodne zajednice da se na predstojećim pregovorima u Parizu pronađe rješenje za uključenje cjelovite bosanske Posavine u sastav hrvatsko-bošnjačke federacije, kako je bilo predviđeno planom Kontaktne skupine.

Pariška konferencija o Bosni i Hercegovini, koja je u biti bila samo svečanost potpisivanja sporazuma dogovorenog u Daytonu, počela je 12. prosinca 1995.

Ustavotvorna skupština Federacije Bosne i Hercegovine isti je dan na zasjedanju u Sarajevu prihvatila Daytonski mirovni sporazum. U tijeku zasjedanja izrečene su velike zamjerke zemljovidu. Skupština je na tom zasjedanju donijela i odluku o zadržavanju prava na otkazivanje mirovnoga sporazuma iz Daytona.

Potpisivanje Daytonskoga sporazuma (Pariz, 14. prosinca 1995.)

Svečano potpisivanje Daytonskoga sporazuma, koje je označilo kraj višegodišnjega rata u Bosni i Hercegovini, organizirano je u Parizu 14. prosinca 1995. Tim sporazumom Republika Hrvatska, Bosna i Hercegovina i Savezna Republika Jugoslavija obavezale su se na promicanje trajnoga mira i stabilnosti u regiji, a zadaću uspostave i održavanja mira u razdoblju od godinu dana dobio je NATO.

Na Pariškoj konferenciji potpisan je i sporazum o uspostavi Zajedničkoga vijeća Republike Hrvatske i Federacije Bosne i Hercegovine. Dva dana nakon pariške svečanosti Vijeće sigurnosti Ujedinjenih naroda odobrilo je slanje snaga NATO-a u Bosnu i Hercegovinu. Time je Daytonski mirovni sporazum i službeno dobio potporu Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda.

Da će s provedbom Daytonskoga sporazuma biti velikih problema, pokazala je sjednica Vlade Federacije Bosne i Hercegovine održana u Sarajevu 19. prosinca 1995. Naime, na toj su sjednici, glasujući o Prijedlogu zakona o Vladi Republike Bosne i Hercegovine, Zakona o Vladi Federacije Bosne i Hercegovine i Zakona o republičkim i federalnim ministarstvima, hrvatske ministre njihovi bošnjački kolege jednostavno preglasovali.

Švedski diplomat Carl Bildt imenovan je, u skladu s Aneksom 10 Daytonskoga sporazuma, ključnim političkim čimbenikom za provedbu civilnoga dijela sporazuma, a ključni čimbenik za provedbu njegova vojnoga dijela, multinacionalne mirovne snage (IFOR), preuzele su 20. prosinca 1995. mandat od UNPROFOR-a. Primopredaju ovlasti obavili su u sarajevskoj zračnoj luci francuski general Janvier i zapovjednik NATO-ovih snaga za brzo djelovanje britanski general Michael Walker. Tim činom službeno je počela provedba Daytonskoga sporazuma.

POGLAVLJE III.

Provedba Daytonskoga sporazuma

1. Tiha revizija

Daytonska arhitektura Bosne i Hercegovine proizvela je vrlo složen pravni subjekt. Dvije zasebne teritorijalne jedinice, od kojih je jedna sastavljena od deset federalnih jedinica, a druga centralizirana, spojene su u krhku zajedničku državu s vlastitim parlamentom i tročlanim predsjedništvom kao kolektivnim šefom države. Povrh toga i državna vlada i federalne vlade postale su u tijeku provedbe sporazuma odgovorne isključivo Visokomu predstavniku međunarodne zajednice, kojega imenuje međunarodno tijelo poznato kao Vijeće za provedbu mira.

Dugogodišnji ratni sukob vođen na području Bosne i Hercegovine, sa svim posljedicama koje je za sobom ostavio, natjerao je kreatore sporazuma da do najsitnije pojedinosti razrade sustav za zaštitu i puno izražavanje prava svih triju naroda koji žive u Bosni i Hercegovini. Većina poznavatelja te tema-

tike drži da su u izvorni tekst Daytonskoga sporazuma bili ugrađeni mehanizmi koji su svakomu od triju konstitutivnih naroda omogućivali zaštitu njegovih nacionalnih interesa.

Pažljivo proučavanje izvornoga teksta sporazuma otkriva i temeljnu namjeru njegovih kreatora - tzv. „nametanje demokracije odozgor“. Imenovanje cijeloga niza političkih, sigurnosnih, diplomatskih, vojnih, humanitarnih, nevladinih i drugih tijela pokazivalo je da se međunarodna zajednica ne će ograničiti samo na nadgledanje provedbe sporazuma, nego da će se i djelatno uključiti u njegovu provedbu na terenu. Takav pristup doveo je do raskoraka između ciljeva koje je zacrtala međunarodna zajednica i onih ciljeva za koje su se zauzimali legitimni politički predstavnici konstitutivnih naroda izabrani na izborima.

Potpisivanje i provedba Daytonskoga sporazuma prekinuli su ratne sukobe. Međutim, Bosna i Hercegovina je za desetgodišnjega protektorata međunarodne zajednice izgubila sva obilježja samostalne i suverene države.

Po izvornomu tekstu Daytonskoga sporazuma mandat je međunarodne zajednice u Bosni i Hercegovini trebao trajati godinu dana. No, on je nakon isteka prve godine obnovljen, i to na neograničeno vrijeme. Na godišnjim konferencijama Vijeća za provedbu mira održanim u Sintri (1997.), Bonnu (1997.), Luxembourgu (1998.), a osobito u Madridu (1999.) ovlasti su Visokoga predstavnika povećane. Zahvaljujući tim ovlastima visoki su predstavnici Carlos Westendorp, Wolfgang Petritsch i Paddy Ashdown postali upravitelji Bosne i Hercegovine s neograničenim ovlastima. Za njihove vladavine nametnute su ustavne promjene, nametnuta je većina zakona, smije-

njeno je više od dvije stotine izabranih političara, a država je, umjesto demokratskoga razvitka i osamostaljivanja, pretvorena u protektorat s neograničenom vlašću jedne osobe.

Nametnuti zakoni i reforme što ih nameće stvarna vlast međunarodne zajednice sve više pokazuju da u vanjskim snagama koje kroje budućnost Bosne i Hercegovine - unatoč međunarodnim konvencijama i ustavnoj odredbi o podjednakoj zaštiti nacionalnih interesa svih triju naroda - postoje posve drukčije nakane. Istina, sa stanovitim razlikama.

Već površna raščlamba nametnutih rješenja jasno pokazuje da u međunarodnim krugovima postoje dva viđenja pravca kojim Bosna i Hercegovina treba ići. Prvo zastupaju oni koji Bosnu i Hercegovinu žele preoblikovati u unitarnu državu s pet gospodarskih regija kao prijelaznim rješenjem. Drugo promiču oni koji žele sačuvati Bosnu i Hercegovinu podijeljenu na dva dijela. Po njihovoj formuli Republika Srpska ostala bi ekskluzivan državni entitet srpskoga naroda, a Federacija Bosne i Hercegovine pretvorila bi se gašenjem županija (kantona) u unitarni pravni subjekt pod apsolutnom bošnjačkom dominacijom.

Na međunarodnoj političkoj sceni postoji, kao što pokazuju ta dva gledišta, očita nakana da se razori stoljetna tronacionalna struktura Bosne i Hercegovine i da se Bosna i Hercegovina dugoročno pretvori ili u državu samo jednoga naroda ili u konfederaciju (ili federaciju) dvaju naroda. Hrvatskomu narodu obje koncepcije namjenjuju status nacionalne manjine.

Ako prevlada prva koncepcija, odnosno zamisao o pet multietničkih regija, Bosna i Hercegovina pretvorit će se, dugoročno gledajući, u vrlo nestabilnu unitarnu državu s apsolutnom bošnjačkom dominacijom i velikim brojem neuralgi-

čnih žarišta pogibeljnih za unutarnju stabilnost, ali i za stabilnost susjednih država.

Prevlada li druga koncepcija, odnosno zamisao o gašenju županija (kantona) u Federaciji Bosne i Hercegovine, za što se zauzima i specijalno povjerenstvo Europske unije (Venecijanska komisija), pa se Bosna i Hercegovina uredi kao dvojna bošnjačko-srpska konfederacija (ili federacija), postdaytonska će Bosna i Hercegovina postati prostor u kojemu će Srbi ostvariti svoje maksimalističke ciljeve, Bošnjaci svoje minimalističke ciljeve, a Hrvati će bili osuđeni na izbor između emigracije i asimilacije (iseljavanja i pretapanja u druge narode). Strahovi hrvatskoga naroda u Bosni i Hercegovini izviru iz prosudbe da većina reformskih zahvata posljednjih nekoliko godina, provedena praksom kontinuiranoga kršenja ustava i prebacivanjem županijskih ovlasti na razinu Federacije Bosne i Hercegovine, vodi upravo k tomu cilju.

Sadašnja politička situacija u zemlji jasno pokazuje da postoji visok stupanj suglasja i očita nakana nekih političkih krugova da se, po sugestijama određenih inozemnih središta moći, prije početka službenih pregovora o ustavnim promjenama odredi budućnost Bosne i Hercegovine.

Ostvarenju te nakane pogoduju nove demografske činjenice. U proteklih petnaest godina drastično je smanjen broj Hrvata u Bosni i Hercegovini. Najnoviji pokazatelji, a i neke procjene, kazuju da su Hrvati nestali s područja Republike Srpske, poglavito iz dijela bosanske Posavine, gdje su prije rata bili većinski narod. Gotovo je zanemariv broj Hrvata koji trenutno žive u Konjicu, Bugojnu, Travniku, Varešu, Sarajevu, Zenici, Fojnici, Kaknju i mnogim drugim mjestima s velikom bošnjačkom većinom. S

druge strane, broj bošnjačkih povratnika u općine Kiseljak, Busovača, Kreševo, Novi Travnik, Vitez, Žepče, Čapljinu i Stolac, kao i broj srpskih povratnika u Drvar, Glamoč i Grahovo, dosegnuo je znatnu razinu i bilježi stalan rast. Sve to navješćuje da je pred hrvatskim narodom u Bosni i Hercegovini vrlo teško razdoblje.

2. Dekonstituiranje Hrvata

Nakon potpisivanja Daytonskoga sporazuma političko vodstvo Hrvata u Bosni i Hercegovini uspjelo je ostvariti zadovoljavajući oblik suradnje sa svim međunarodnim organizacijama koje su djelovale u zemlji. Tu suradnju nisu ugrozile ni haaške optužnice protiv načelnika Glavnoga stožera Hrvatskoga vijeća obrane Tihomira Blaškića i predsjednika Hrvatske demokratske zajednice BiH Darija Kordića. Znatniji problemi na relaciji između političkoga vodstva Hrvata u Bosni i Hercegovini i predstavnika međunarodne zajednice pojavili su se kada je međunarodna zajednica krenula s određenim projektima koji su vodili ukidanju nacionalnih razlika, što je za najmalobrojniji od triju konstitutivnih naroda bio nedvojben znak početka procesa asimilacije.

Točnije, odnosi su se pogoršali kada su se hrvatski politički predstavnici počeli koristiti svojim (ustavom zajamčenim) pravom veta u Domu naroda Federacije Bosne i Hercegovine. Da bi Hrvatima onemogućila ostvarivanje toga prava, misija Organizacije za europsku sigurnost i suradnju (OESS) u Bosni i Hercegovini, koju je vodio američki diplomat Robert Bery, promijenila je godine 2000. pravila za izbor zastupnika u Dom naroda Federacije.

Ta promjena pravila u biti je dokinula Dom naroda. On je po Ustavu dužan skrbiti o kolektivnim pravima svakoga od triju konstitutivnih naroda, radi čega je i ustanovljen kao ključni zaštitni mehanizam Daytonskoga sporazuma. Nametanje novih pravila oduzelo je Domu naroda njegov stvarni smisao i pretvorilo ga u inačicu Zastupničkoga doma. Beryjeva pravila omogućila su političkim predstavnicima Hrvata ulazak u zakonodavnu vlast bez potpore biračkoga tijela. Tako su stvoreni uvjeti da na vlast dođu podobni političari, odnosno ljudi koji će slušati upute dobivene iz stvarnih središta moći, ne obzirući se na ovlasti koje im je dao Ustav.

Političko vodstvo hrvatskoga naroda u Bosni i Hercegovini, predvođeno Antom Jelavićem, ocijenilo je to kao proces "dekonstituiranja Hrvata u BiH". Na OESS-ova izborna pravila odgovorilo je sazivanjem Hrvatskoga narodnog sabora.

Na zasjedanju toga nadstranačkog tijela, održanom u Novomu Travniku 28. listopada 2000., donesena je Deklaracija o pravima i položaju hrvatskoga naroda u Bosni i Hercegovini.[39] Ona je još jednom potvrdila zauzimanje izabranih pred-

---

[39] **HRVATSKI NARODNI SABOR**
Bosne i Hercegovine

Polazeći od činjenice četrnaeststoljetnoga življenja i ostvarivanja kulturnoga i državotvornoga identiteta hrvatskoga naroda na prostorima Bosne i Hercegovine,
Ustvrđujući da je suverenitet hrvatskoga naroda neupitan, neotuđiv i potvrđen slobodno izraženom voljom hrvatskog naroda na referendumu 29. veljače i 1. ožujka 1992. godine,
Opredijeljeni za demokraciju i zapadnoeuropske integracije, mir, jednakost i toleranciju među narodima Bosne i Hercegovine,
Uvažavajući konstitutivnost sva tri naroda i jednakopravnost građana na cijelom prostoru Bosne i Hercegovine
Potaknuti neravnopravnim ustavnopravnim i stvarnim položajem hrvatskoga naroda u Bosni i Hercegovini,
Pozivajući se na Povelju Ujedinjenih naroda, međunarodne konvencije i deklaracije koje definiraju prava naroda i temeljna ljudska prava,

stavnika hrvatskoga naroda za potpunu ustavnu i stvarnu jednakost svih triju suverenih i konstitutivnih naroda koji žive u Bosni i Hercegovini.

Deklaracija je na referendumu održanom 11. studenoga 2000. dobila potporu goleme većine hrvatskoga biračkog tijela u Bosni i Hercegovini. Glasovanje je obavljeno u 62 općinama u Bosni i Hercegovini, među njima i u 5 općina u Republici Srpskoj (Banja Luka, Doboj, Modriča, Derventa, Bosanski Brod). Na referendum je izašlo 71,02 posto od ukupno 303.372 birača. Za Deklaraciju je glasovalo 98 posto birača, a protiv Deklaracije 1.320 birača. Ostatak glasovnica bio je nevaljan.

Mi legalno izabrani predstavnici hrvatskoga naroda u BiH, na prvom zasjedanju Hrvatskoga narodnoga sabora Bosne i Hercegovine, održanom 28. listopada 2000. godine u Novom Travniku,

d o n o s i m o:

D E K L A R A C I J U

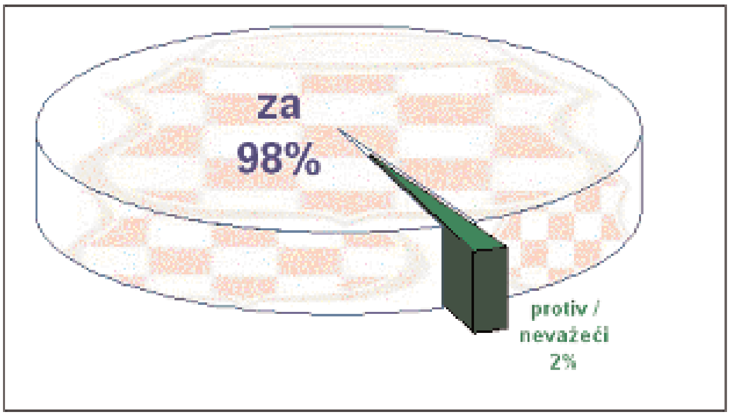
o pravima i položaju hrvatskoga naroda u Bosni i Hercegovini

1. Suverenitet hrvatskoga naroda u Bosni i Hercegovini neupitan je i neotuđiv.
2. U cilju ostvarenja svojih suverenih prava, hrvatski narod mora imati svoje političke, znanstvene, kulturne, informativne i druge ustanove i institucije na čitavom prostoru Bosne i Hercegovine.
3. Opredijeljeni smo za uspostavu pune ustavne i stvarne jednakosti sva tri suverena i konstitutivna naroda u Bosni i Hercegovini, koja se jedino može ostvariti istovjetnim ustavnim i administrativno-teritorijalnim unutarnjim ustrojem cijele Bosne i Hercegovine, koji će na jednak način regulirati načela suvereniteta i konstitutivnosti naroda i jednakopravnosti građana.
4. U zajedničkim institucijama i tijelima vlasti u Bosni i Hercegovini, na koje hrvatski narod slobodno izraženom političkom voljom prenese dio vlastitog suvereniteta, obvezatno se primjenjuju načela konsenzusa u odlučivanju, pariteta u sudjelovanju i rotacije na čelnim mjestima tijela i institucija, uz neprijeporno pravo hrvatskog naroda na samostalni izbor svojih predstavnika u tijela i institucije nacionalnog zastupanja, osobito zastupnika u Domove naroda i člana Predsjedništva Bosne i Hercegovine.
5. Hrvatski narodni sabor obvezuje sve legalne i legitimne predstavnike hrvatskoga naroda u Bosni i Hercegovini na potpuno provođenje Deklaracije i smatrat će nelegitimnom svaku odluku i rješenje koje bi odstupilo od iskazane političke volje sadržane u ovoj Deklaraciji.

Novi Travnik, 28. listopada 2000. godine

Predsjednik
Hrvatskoga narodnog sabora

Održavanje i rezultati referenduma, izborni rezultat i ponovna pobjeda nacionalnih stranaka na općim izborima održanim u studenomu 2000. nisu bili po volji međunarodne zajednice.

Potpora Deklaraciji o pravima i položaju hrvatskoga naroda

Na rezultate referenduma i na izborni rezultat neki su dužnosnici međunarodne zajednice u Bosni i Hercegovini, a poglavito Thomas Miller, Graham Hand i Robert Bary, odgovorili dajući na znanje da ne će poštovati volju birača, odnosno da će unatoč pobjedi nacionalnih stranaka favorizirati političke stranke i grupacije manjih stranaka specijalno okupljene za te izbore.

To je dovelo do znatna poremećaja odnosa između političkoga vodstva hrvatskoga naroda u Bosni i Hercegovini i međunarodne zajednice.

Na OESS-ovu odluku o promjeni izbornoga zakona, odnosno o načinu biranja zastupnika u Dom naroda Federa-

cije Bosne i Hercegovine, Hrvatska je demokratska zajednica BiH uložila priziv Ustavnomu sudu Bosne i Hercegovine. Međutim, Ustavni se sud 3. veljače 2001. proglasio nenadležnim za to pitanje, navodeći u obrazloženju da je izborni proces u Bosni i Hercegovini u isključivoj nadležnosti OESS-a. To obrazloženje najbolje oslikava političke prilike u Bosni i Hercegovini.

Na suspenziju Ustava Hrvatski je narodni sabor odgovorio, na zasjedanju 3. ožujka 2001. u Mostaru, osnivanjem Međužupanijsko-međuopćinskoga vijeća kao oblika hrvatske samouprave u Bosni i Hercegovini.

Reakcija Visokoga predstavnika Wolfganga Petritscha uslijedila je vrlo brzo. Na temelju ovlasti što ih je dobio od Vijeća za provedbu Daytonskoga sporazuma Petritsch je, zbog sudjelovanja u „nezakonitoj i antidaytonskoj aktivnosti", s funkcija u zakonodavnoj, izvršnoj, vojnoj i stranačkoj strukturi smijenio cijeli niz hrvatskih političkih dužnosnika.

Smjene je pratila vrlo oštra medijska retorika. Njome su Visoki predstavnik i njegovi najbliži suradnici, ali i dobar dio domaćih političara koji su se domogli vlasti zahvaljujući volji misije OESS-a, a ne izbornomu rezultatu, nastojali opravdati te poteze.

Na udaru su se, u to vrijeme, našli i predstavnici Katoličke crkve u Bosni i Hercegovini. Glavna meta napada bio je mostarski biskup Ratko Perić.

Vrhunac, odnosno kraj, razmimoilaženja hrvatskoga političkog vodstva u Bosni i Hercegovini i predstavnika međunarodne zajednice uslijedio je na početku travnja 2001.

Tih dana privremena upraviteljica Hercegovačke banke Toby Robinson upala je, u pratnji vojnika SFOR-a, u Hercegovačku banku. Očiti atak na gospodarske potencijale hrvatskoga naroda u Bosni i Hercegovini označio je i definitivnu propast Samouprave, ali i propast jedne velike privatne banke. Urušavanje Hercegovačke banke ostavilo je velike i dugoročne posljedice za gospodarsku moć Hrvata u Bosni i Hercegovini.

Po mišljenju nekih financijskih stručnjaka svrha je držanja u blokadi devedeset milijuna konvertibilnih maraka, koliko je i danas zarobljeno na računima Hercegovačke banke, slabljenje životnoga standarda hrvatskoga puka u Bosni i Hercegovini, odnosno izjednačivanje njegove kvalitete života s kvalitetom života ostalih dvaju naroda.

Nakon propasti Samouprave smijenjen je velik broj tadašnjih hrvatskih dužnosnika. Nekima je izrečena i doživotna zabrana političkoga djelovanja. Time im je, smatraju pravnici, dijelom uskraćeno i pravo da biraju i budu birani.

Kada je bilo očito da politički vrh hrvatskoga naroda u Bosni i Hercegovini odustaje od projekta Hrvatske samouprave i Hrvatskoga narodnog sabora, Ustavni je sud Bosne i Hercegovine na inicijativu Alije Izetbegovića donio odluku kojom su sva tri naroda proglašena konstitutivnima na cijelomu području Bosne i Hercegovine. Tako su se stekli svi uvjeti za ulazak u proces ustavnih promjena što su ih već duže vrijeme najavljivali međunarodni diplomatski krugovi, ali i tada vladajuća Alijansa za promjene i Stranka demokratske akcije.

U drugoj polovici 2001. došlo je, na inicijativu kardinala Vinka Puljića, do okupljanja prvaka hrvatskih političkih stra-

naka u Bosni i Hercegovini. Na početku 2002. vođe tih stranaka usuglasili su i potpisali Promemoriju, kojom su definirali minimume ispod kojih politički predstavnici hrvatskoga naroda u Bosni i Hercegovini ne mogu ići.

Nezadovoljni pravcem kojim su krenuli pregovori o budućim ustavnim promjenama, predstavnici Hrvatske demokratske zajednice napustili su pregovore. Međutim, predsjednik Nove hrvatske inicijative i tadašnji ministar u vladi Krešimir Zubak ostao je na pregovorima i potpisao u ime hrvatskoga naroda u Bosni i Hercegovini tekst dogovora o ustavnim promjenama. Time je prekršio dogovor definiran u Promemoriji.

Procesi koji su uslijedili nakon ustavnih promjena znatno su pogoršali položaj hrvatskoga naroda u Bosni i Hercegovini. Pogoršanje se osobito očituje u čestom preglasavanju hrvatskih predstavnika u zakonodavnoj i izvršnoj vlasti na razini države, a poglavito na razini Federacije Bosne i Hercegovine. To preglasavanje i nametanje različitih zakona i odredaba sve više pretvara Federaciju Bosne i Hercegovine u građanski entitet s apsolutnom dominacijom većinskoga bošnjačkog naroda i Hrvatima kao nacionalnom manjinom. Financije, pravosuđe, policija i obrazovanje sve više prelaze u izravnu nadležnost Federacije Bosne i Hercegovine. Provođenjem takve politike županijski i općinski proračuni bivaju sve slabiji, a hrvatske institucije u Bosni i Hercegovini ostaju bez novca potrebna za normalno funkcioniranje.

Gospodarske i socijalne prilike bivaju sve teže, a broj neriješenih pitanja sve veći. Jedno od tih pitanja svakako je i pitanje povrata stare devizne štednje u iznosu od 2,5 milijarde

konvertibilnih maraka, na što vlasnici čekaju već više od petnaest godina.[40]

3. Dvojbena uloga Haaškoga suda

Kada je Vijeće sigurnosti Ujedinjenih naroda 26. svibnja 1993. donijelo rezoluciju broj 827, kojom je utemeljen Međunarodni kazneni sud za ratne zločine počinjene na području zemalja nastalih raspadom Jugoslavije, hrvatski je narod, bez iznimaka, pozdravio tu odluku. Tada u hrvatskoj javnosti nije bilo dvojbe tko su žrtve, tko planeri, tko agresori u dotadašnjim ratnim sukobima u Sloveniji, Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini.

Od tada do danas pravni eksperti, pravni savjetnici vodećih političara, članovi i vodstva odvjetničkih komora, ugledni

[40] S pripremom Prijedloga zakona o pretvaranju stare devizne štednje u javni dug treba krenuti odmah, a njegovo prihvaćanje u državnomu parlamentu planirati u trenutku ili neposredno nakon donošenja Zakona o porezu na dodanu vrijednost (PDV), kako bi se olakšao porezni nadzor i postigli pozitivni učinci toga zakona.
Ako se tako postupi, steći će se svi uvjeti da se u razdoblju od deset godina isplati ukupan dug starim deviznim štedišama. Iznos toga duga procijenjen je na 2,65 milijarda konvertibilnih maraka, što bi, uz 557,84 milijuna maraka na ime kamata, značilo da bi se u slijedećih deset godina starim deviznim štedišama isplatio ukupan dug u iznosu od 3.207 milijarda maraka. Agencija za bankarstvo, odnosno Središnja banka Bosne i Hercegovine, bila bi dužna na temelju Zakona o pretvaranju stare devizne štednje u javni dug sačiniti set propisa i razraditi sustav nadzora kojim bi se regulirao rad poslovnih banaka u tom pitanju. Temeljni stav trebao bi se ogledati u propisu da stara devizna štednja, odnosno budući javni dug Bosne i Hercegovine, postane nerizičan jamac za kreditiranje. To znači da bi bankarski kredit osiguran javnim dugom po staroj štednji bio stopostotno pokriven s unaprijed utvrđenim dospijećem. Takav propis dao bi poslovnim bankama vrlo visoko jamstvo za kreditiranje pravnih i privatnih osoba po raznim osnovama, što bi automatski oživilo mrtvi kapital stare štednje. Sama činjenica da bi takva pravna regulativa ubrizgala u platni sustav države 2,6 milijarda maraka trenutno mrtvoga kapitala opravdava zaključak da bi ona stvorila uvjete za znatniji gospodarski rast i razvoj. (Stajališta Hrvatskoga bloka BiH o povratu stare devizne štednje iznesena su na tiskovnoj konferenciji u Mostaru 22. lipnja 2005.).

profesori pravnih znanosti, kako u Republici Hrvatskoj tako i u Bosni i Hercegovini, nisu ni pokušali pravilno raščlaniti način utemeljenja, proces donošenja i provedbe statuta, i potonje aktivnosti Međunarodnoga kaznenog suda Haagu. Nedostatak kvalitetne i neovisne pravne analize pogodovao je stvaranju prostora u kojemu su politikanti raznih profila svojim izjavama i aktivnostima u javnosti stvorili dosta čvrstu, ali vrlo dvojbenu sliku o ulozi i djelovanju Haaškoga suda.

Tako formulirana i otvoreno iznesena postavka u današnjim političkim prilikama pruža političkim neistomišljenicima mogućnost za otvoren napad. Poučan je primjer nedavno podizanje optužnica protiv nekolicine hrvatskih novinara, što su neki krugovi protumačili i kao novi pokušaj uvođenja cenzure. No, unatoč tomu, o tim procesima i događajima vezanim uz te procese treba otvoreno i argumentirano govoriti. To je u biti težišna zadaća novinara, prvaka političkih stranaka, pravnika, analitičara i neovisnih intelektualaca, odnosno osoba koje stvaraju javno mnijenje.

„Suradnja s Haaškim sudom nema alternative“, slušamo svakodnevno jednako iz usta inozemnih političara i domaćih političara „pragmatične“ orijentacije, koji su, birajući između suverenističke politike i politike „plivanja niz vjetar“, radi očuvanja vlastite pozicije u sustavu vlasti, izabrali ovo drugo.

Činjenice koje ti pojedinci i skupine uglavnom brižljivo skrivaju od očiju javnosti bacaju posve drukčije svjetlo na stanje stvari. Ne dvojeći o potrebi postojanja pravne institucije kakva je Međunarodni kazneni sud za ratne zločine, svaki pojedinac, skupina ili politička stranka, a napose novinari, pravni eksperti ili neovisni intelektualci trebali bi pokazivati više

odlučnosti u dokazivanju istine. To uostalom od njih traže i međunarodne konvencije.

No, unatoč tomu, zbog političkih, interesnih i drugih razloga, malo se toga događalo u ovih desetak godina. Primjedbe što ih kritičari - kad tiše, kad glasnije - izriču o djelovanju Haaškoga suda sugeriraju da Haaški sud metodom „izjednačivanja krivnje“ za ratove zapravo nastoji ispisati novu verziju raspada Jugoslavije.

*4. **Propusti pri osnivanju Haaškoga suda***

Kanadski odvjetnik Cristopher Blacke, vjerojatno potaknut stereotipom o „bezuvjetnoj suradnji s Haaškim sudom“, analizirao je osnivanje, statut i djelovanje toga suda. Njegova analiza posve je nepoznata hrvatskoj javnosti.

Blacke tvrdi da Vijeće sigurnosti Ujedinjenih naroda nije imalo niti ima ikakvih pravnih ovlasti na osnovi kojih bi moglo donijeti odluku o osnivanju bilo kakva međunarodnoga suda, pa dakle ni Međunarodnoga suda za ratne zločine. Članovi Vijeća sigurnosti imaju, po njegovu mišljenju, pravo i obvezu, na temelju članka 41. Povelje Ujedinjenih naroda, pregovarati sa sukobljenim stranama, koristiti se arbitražom kao sredstvom, služiti se različitim diplomatskim metodama i sličnim mjerama u slučaju agresije, prijetnje miru ili izbijanja rata, ali isključivo i neprenosivo pravo osnivanja međunarodnih sudova ima samo Opća skupština Ujedinjenih naroda. Svoju tvrdnju Backe argumentira dvama temeljcima međunarodnoga prava: institutom nepovredivosti

suvereniteta država članica i institutom njihove jednakosti pred sudom.

Druga je Blackeova zamjerka Haaškomu sudu tvrdnja da osnivači takve međunarodne pravne institucije nisu mogli toj instituciji ostaviti mogućnost da sama mijenja svoj statut, niti da sama određuje ciljeve i pravila svoga djelovanja. Po logici stvari i tradiciji pravne znanosti izradu i donošenje takva dokumenta kakav je statut, kao i njegove promjene, trebali su na se preuzeti utemeljitelji institucije, a to se, drži Blacke, nije dogodilo u slučaju Haaškoga suda.

Može li se sudbena institucija međunarodnoga prava kakva je Haaški sud, koji se u praksi nastoji postaviti iznad nekih suverenih država, istodobno otvoreno hvaliti vrlo bliskim odnosima s vladama drugih država, raznim vladinim ili nevladinim institucijama i nekim fondacijama, također je dvojba na koju Blacke traži odgovor. [41]

Sud kojega se dužnosnici otvoreno hvale prisnim odnosima s pojedinim vladama i vladinim institucijama ne može se, odgovara Blacke, smatrati neovisnom pravnom institucijom. Sud koji je uspostavio punu suradnju s NATO-om, kojega pojedine članice imaju izravne interese na području država nastalih raspadom Jugoslavije, argumentira dalje Blacke, ne može biti neovisan. Sud koji je s tim vojnim savezom potpisao memorandum o pomoći u transferu osumnjičenih i optuženih za ratne zločine pretvorio je, zaključuje na posljetku Blacke, jedan vojni savez, koji bi trebao djelovati pod

[41] Odgovor na to pitanje traži i Carol Off u knjizi: *The Lion, the Fox, and the Eagle. A Story of Generals and Justice in Yugoslavia and Rwanda* (Lav, lisica i orao. Priča o generalima i pravdi u Jugoslaviji i Ruandi), Random House Canada, 2000.

okriljem Ujedinjenih naroda, u svoju sudsku policiju, što je, veli, nedopustivo.[42]

Kada je riječ o financiranju suda, Blacke i tu ima vrlo ozbiljne zamjerke. Neovisan međunarodni kazneni sud morao bi se, po njegovu mišljenju, financirati isključivo iz proračuna Ujedinjenih naroda. Međutim, Haaški sud dosad su, tvrdi Blacke, isključivo financirale vlade nekih država, privatne korporacije Time-Warner, Discovery Products, Institut Otvoreno društvo Georgea Sorosa, Rockefellerova obitelj, United State Institute of Peace, Carnegie fondacija i drugi, što je po Blackeovu mišljenju, još jedan u nizu dokaza da je Haaški sud bez presedana u civiliziranom društvu i da je kao takav napustio sve humane stečevine prava kao znanosti stjecane stoljećima.

Posljednjih nekoliko godina u domaćoj se javnosti, podjednako u Republici Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini, plasira postavka da je suradnja s tužiteljstvom Haaškoga suda, odnosno s njegovom glavnom tužiteljicom, istoznačnica za suradnju s Haaškim sudom. Neshvatljivo je da se danas usred Europe može javno - bez ruga i srama - zastupati takav apsurd. Njime se tužiteljstvo, jedna od dviju suprotstavljenih strana u sudskomu postupku, koja bi trebala imati jednaka prava i obveze kao i obrana - uzvisuje na pijedestal suda.

---

[42] Istražujući kronologiju odnosa između Haaškog suda i NATO-a, našli smo informaciju da je „19. prosinca 1995. u Den Haagu došlo do susreta između predstavnika Međunarodnoga suda za ratne zločine počinjene na području bivše Jugoslavije i NATO-a. Na spomenutom sastanku bilo je riječi o praktičnim i pravnim načinima privođenja osoba osumnjičenih za ratne zločine. Po odlukama koje su 15. prosinca 1995. prihvaćene u Vijeću NATO-a vojnici u sklopu mirovnih snaga nisu zaduženi za traženje osoba osumnjičenih za ratne zločine, ali su obvezni zadržati ih i predati sudu ako na njih naiđu, priopćeno je nakon sastanka“ (HINA).

Nad tim se međutim ne bi začudio Cristopher Blacke. On je u svojoj raščlambi upozorio na izvorište toga apsurda. Pitao je: Kako se sud, kojega je dosadašnja praksa pokazala da je institucija tužitelja postavljena kao dio sudbenoga aparata, a institucija obrane potpuno podređena tužitelju - može smatrati neovisnim?

Zahvaljujući toj anomaliji, koja je ugrađena u same temelje Haaškoga suda, pojavile su se, po Blackeovu mišljenju, u radu te institucije i brojne druge anomalije, koje mnogi ugledni pravnici smatraju nedopustivima.

Blacke drži da je nedopustivo da u radu Haaškoga suda ne vrijedi princip o „nevinosti optuženika do izricanja pravomoćne presude“ i da zbog pritiska tužiteljstva nema ni zaštite od glasina i dokaza po čuvenju, koja je razvijana stoljećima. Uz to je u analizi metodologije rada zamjerio Haaškomu sudu nedostatak porote, te odredbe o tajnomu svjedočenju, zapečaćenim optužnicama, nemogućnosti traženja izuzeća sudca u postupku, predugo trajanje sudskih procesa, ali i nemogućnost pravne zadovoljštine za one koji su, nevino optuženi, svoju nevinost dokazali na sudu.

Tako, u kratkim crtama, izgleda rad Haaškoga suda viđen s pozicije anglo-saskoga pravnog eksperta. On međutim posve drukčije izgleda kada se promatra s ovdašnjih pozicija.

5. Haaške optužnice protiv Hrvata iz Bosne i Hercegovine

Optužnice Međunarodnoga kaznenog suda protiv Hrvata iz Bosne i Hercegovine mogu se podijeliti u tri skupine. U prvu skupinu treba uvrstiti optužnice vezane uz bošnjačko-

hrvatski sukob u Lašvansko-lepeničkoj dolini, u drugu optužnice protiv Mladena Naletilića-Tute i Vinka Martinovića-Štele vezane uz bošnjačko-hrvatski sukob u dolini Neretve, u treću optužnice zbog „sudjelovanja u zločinačkom pothvatu“[43] podignute protiv najviših vojnih i političkih dužnosnika Hrvatske Republike Herceg-Bosne.[44]

[43] Zločinački pothvat definiran je kao „udruživanje radi trajnoga uklanjanja i etničkoga čišćenja bosanskih Muslimana i drugih nehrvata koji su živjeli na onim dijelovima teritorija Republike Bosne i Hercegovine za koje se tvrdilo da pripadaju Hrvatskoj Zajednici (a poslije Republici) Herceg-Bosni, te pripajanja tih teritorija kao dijela "Velike Hrvatske", u kratkom roku ili u tijeku dužeg razdoblja, tako što bi oni postali dio Republike Hrvatske ili blisko povezani s njom, i to upotrebom sile, zastrašivanja ili prijetnje silom, progona, zatvaranja i zatočenja, prisilnog premještanja i deportacije, oduzimanja i uništavanja imovine i drugih sredstava koja predstavljaju ili obuhvaćaju činjenje zločina kažnjivih po člancima 2., 3. i 5. Statuta Međunarodnoga suda. Teritorijalni cilj udruženoga zločinačkog pothvata bio je osnivanje hrvatskoga teritorija u granicama Banovine Hrvatske, teritorijalnog entiteta koji je postojao od 1939. do 1941. Udruženi zločinački pothvat obuhvaćao je i kreiranje političkoga i nacionalnog zemljovida tih područja tako da njima dominiraju Hrvati, kako u političkomu tako i u demografskomu smislu“ (Optužnica Haaškoga suda protiv Jadranka Prlića i dugih, Den Haag, 2. ožujka 2004.).

[44] „Hrvati su brojčano najmanji narod u BiH i kao takvi za mnoge međunarodne čimbenike nisu nikakav važniji politički faktor. Zapravo, osobno smatram da je Daytonski sporazum ishodište svim sadašnjim nedaćama i problemima. Iako se kaže da je zaustavio oružani sukob, s istom se sigurnošću može reći da je nepravedan i da je snagom te nepravde nastavljen tihi rat koji traje i dan danas. Tu se dogodila podjela BiH na dva dijela. Pokojnom se predsjedniku Tuđmanu spočitavaju navodni pokušaji podjele BiH, ali isti ti koji optužuju dr. Franju Tuđmana ne vide, ili ne žele vidjeti, da sami sebi uskaču u usta. Naime, Dayton je pokazao da je podjela BiH moguća i dopuštena, čak i ustavna. BiH je formalno podijeljena na dvije države koje se zovu entiteti. RS - entitet u kojem žive Srbi i FBiH - entitet gdje su većina Bošnjaci. 'Zločinačka Herceg Bosna', kako je sada nazivaju, nije bila ništa drugo nego legitiman način otpora Hrvata i u danim ratnim okolnostima uspostava funkcioniranja društvenog života. Isto kao što su Srbi u to vrijeme počeli graditi RS, ili kao što su muslimani stvarali institucije kroz BiH u obliku u kojem su oni tada vojno držali određeni prostor. Od svih ratnih pokušaja stvaranja institucija koje su omogućavale funkcioniranje života, samo je Herceg Bosna 'zločinačka'. Ako joj se ne prizna doprinos u obrani od agresora, onda bi bilo pošteno barem šutjeti i ne širiti mržnju i nepravdu te politički motiviranim osudama progoniti i zatvarati Hrvate. Dok se ne očituje istina, ne isprave nepravde i ne ostvare jednaka ljudska, građanska i nacionalna prava triju konstitutivnih naroda u BiH, nema ovdje ni države, ni demokracije, ni budućnosti“ (Božo Goluža, „Jednakost je temelj izgradnje boljeg svijeta“, Dnevni list, 4. prosinca 2004.).

Optužnica podignuta u listopadu 1995. protiv tadašnjega predsjednika Hrvatske demokratske zajednice BiH Darija Kordića i načelnika Glavnoga stožera Hrvatskoga vijeća obrane generala Tihomira Blaškića, te skupine Hrvata iz srednje Bosne, prva je optužnica Haaškoga suda protiv hrvatskih dužnosnika iz Bosne i Hercegovine. Dva momenta davala su toj optužnici golemu političku težinu: s jedne strane to što je podignuta protiv dvojice u to vrijeme ključnih ljudi unutar hrvatskoga naroda u Bosni i Hercegovini, a s druge to što su imena tih dvojice ljudi postala sinonimom borbe, patnje, stradanja, ali i obrane i opstanka hrvatskoga naroda u Lašvansko-lepeničkoj dolini.

Raščlamba optužnice, a napose njezina usporedba s tadašnjim napisima u većini sarajevskih tiskovina, ostavlja dojam da je riječ o planiranu i dobro koordiniranu političkomu poslu. Naime, bjelodano je da su određeni bošnjački politički krugovi izabrali taktiku „žrtve“ i da su najprije pokušali prikriti stvarne uzroke bošnjačko-hrvatskoga sukoba, čime su, zapravo, dobrim dijelom uspjeli prikriti i sam povod. Kao uzrok izbijanju bošnjačko-hrvatskoga sukoba bošnjački su političari preko medija pod svojim nadzorom dugo vremena plasirali teoriju o agresiji Republike Hrvatske na Bosnu i Hercegovinu kao uzroku izbijanja ratnoga sukoba, a kao isključivi povod stilizirali su zločin u Ahmićima.

Glavna točka u tako osmišljenu scenariju bila je priča o Ahmićima kao „nebranjenu mjestu“ i zločinu koji se u tom mjestu dogodio 16. travnja 1993. Ne ulazeći u pojedinosti vezane uz uvjete u kojima se zločin dogodio (motive, nalogodavce, počinitelje, izbor trenutka), svaki natprosječno infor-

mirani pojedinac danas zna da zločin u Ahmićima nije bio povod bošnjačko-hrvatskoga sukoba i da Ahmići na dan zločina nisu bili nebranjeno naseljeno mjesto. Pouzdana kronologija događaja svjedoči da je bošnjačko-hrvatski sukob počeo nekoliko mjeseci prije zločina u Ahmićima, a da Ahmići na dan zločina nisu bili nebranjeno mjesto, utvrdio je na posljetku i Haaški sud.[45] Zbog toga su početnu labavu priču o Ahmićima kao povodu za izbijanje bošnjačko-hrvatskoga sukoba odbacili i njezini kreatori.

Iz toga je vidljivo da su u početnoj fazi rada Haaškoga suda u nekim političkim središtima postojale nakane da se pričom o Ahmićima kao „nebranjenu mjestu" zadobiju simpatije kako Suda tako i šire javnosti. Naravno, za tu svrhu trebalo je, barem neko vrijeme, nijekati i pokušati zataškati zločine koji su se dogodili u Dusini, Križančevu selu, Buhinim kućama, Fojnici, Maljinama, Zenici, Bugojnu, Doljanima, Grabovici, Uzdolu, Konjicu, Sarajevu, Jablanici, istočnomu Mostaru i mnogim drugim mjestima u kojima su žrtve bili isključivo Hrvati.

Tim nakanama pogodovale su, barem u prvim godinama nakon rata, brojne anomalije u radu Suda, pogotovo način prikupljanja dokaza, financiranje Suda i praksa primjene instituta svjedočenja po čuvenju.

Naime, statutarnim pravilom po kojemu su nevladine organizacije dobile mogućnost opsluživanja Haaškoga suda dokaznim materijalom u početku su se vrlo dobro koristile bošnjačke i neke druge tajne službe, koje su preko određenih

[45] Tek u drugostupanjskoj presudi protiv Tihomira Blaškića, i to zahvaljujući dokumentima i zemljovidima što ih je SFOR izuzeo iz arhiva Armije Bosne i Hercegovine.

nevladinih udruga dugi niz godina opsluživale tužiteljstvo svojom verzijom događaja, a sve su to potkrjepljivale iskazima tajnih svjedoka, koji su kroz primjenu instituta svjedočenja „po čuvenju“ pokušavali prvotno zadanoj postavci dati kakvu-takvu vjerodostojnost.

U tijeku te faze rada Suda postalo je vidljivo da njegovo tužiteljstvo u biti ne traga za počiniteljima ili nalogodavcima zločina, nego da prednost daje potrazi za dokumentima koji bi potvrdili postavku o Republici Hrvatskoj kao agresoru na Bosnu i Hercegovinu. Takvim načinom rada tužiteljstvo je pokazalo da je pitanje odgovornosti za počinjene zločine postalo pitanjem sekundarne važnosti. Time je Haaški sud prokazalo kao politički sud.

Naime, iako u kaznenomu pravu i u radu kaznenih sudova presudnu ulogu mora imati načelo individualizacije krivnje, to je načelo u radu Haaškoga suda palo u drugi plan. Dugotrajne rasprave vođene o tomu gdje se i u koje vrijeme nalazila neka postrojba ili neki pojedinac iz Hrvatske vojske, ili neki visokorangirani hrvatski političar, bjelodano potvrđuju takvu prosudbu.

U sudskim procesima obrana je, osim u nekim iznimkama, tvrdila da Hrvati u Lašvanskoj dolini nikako nisu mogli počiniti agresiju jer su ondje bili u okruženju brojno nadmoćnih snaga Armije Bosne i Hercegovine, pa su se, zbog toga, mogli samo braniti.

Međutim, Haaški je sud sve to vrijeme uvažavao aktivnosti svoga tužiteljstva. A ono je, uz pomoć tajnih svjedoka, sumnjivih transkripata, bilježaka tajnih služba i svjedoka po čuvenju, pod svaku cijenu ustrajalo na svojoj prvotnoj postavci.

Posljedica je takva načina rada činjenica da su većini optuženih Hrvata iz srednje Bosne izrečene dugogodišnje zatvorske kazne.

Pri tomu se u najgoremu položaju našao Dario Kordić. Njegovu su sliku u javnosti, preko određenih medija, godinama sustavno gradili njegovi politički neistomišljenici. Nastojali su, a dijelom i uspjeli, stvoriti dojam da je Dario Kordić - unatoč nedostatku dokaza - „kriv za mnogo toga“.[46]

Komentirajući rad tužiteljstva u prvostupanjskomu postupku protiv Darija Kordića, odvjetnik je Mitke Naumovski rekao: „Tužitelj apsolutno, ni jednim jedinim elementom nije mogao povezati gospodina Kordića s onim što se dogodilo u Ahmićima 16. travnja 1993. godine, nego je pokušao preko nekih okolnih indicija dati naslutiti da bi eventualno gospodin Kordić mogao imati veze s tim. U završnoj riječi on je tvrdio da je Kordić kao vodeći političar morao znati što se tamo događalo. Međutim, ta logika u kaznenom pravu nije dovoljna, već se mora dokazati uzročna veza između onoga što netko radi i kaznenog djela.“[47]

U vrijeme kada se očekivalo izricanje drugostupanjske presude šutljivi je dio hrvatskoga društva ostao zatečen me-

[46] „Još više sam bio iznenađen reakcijom u Zagrebu, kada sam se vratio iz Haaga i kada sam vidio da je javnost bila apsolutno nepripremljena na to da gospodin Kordić neće dobiti doživotnu zatvorsku kaznu. Onda sam razmišljao zašto je to tako i shvatio da je situacija u biti vrlo jednostavna; javnost je kontinuirano u dijelu tiska bila pripremana na to da je Kordić kriv za mnogo toga. Mediji su vrlo naglašeno izbjegavali pisati o onome što se stvarno događalo u sudskoj raspravi koja je trajala punih 240 radnih dana. Javnost nije znala što se činjenično dokazuje u tom postupku, ali se manipuliralo s tim i pripremalo se na najgore. Da se o dokaznom postupku preciznije znalo, onda ne bi bilo iznenađenja i javnost bi realnije doživjela presudu“ (Mitke Naumovski, u izjavi nakon izricanja prvostupanjske presude, Slobodna Dalmacija, 10. ožujka 2001.).

[47] Isto

dijskom šutnjom. Samo su rijetki mediji u to vrijeme objavili koju riječ više od šturih agencijskih vijesti.[48]

Ponovilo se to i nakon izricanja drugostupanjske presude, koja je potvrdila prvostupanjsku presudu o jedinstvenoj zatvorskoj kazni u trajanju od 25 godina.[49]

Na kraju, treba se načas vratiti podudarnosti haaških optužnica protiv hrvatskih političkih i vojnih dužnosnika u Bosni i Hercegovini i krvavo potvrđenih bošnjačkih geopolitičkih interesa u srednjoj Bosni i dolini Neretve. Ta podudarnost neumoljivo nameće zaključak da haaški sudski procesi pokušavaju ostvariti neostvarene bošnjačke ratne ciljeve. Takav zaključak silno osnažuju politički procesi koji se posljednjih nekoliko godina, pod vodstvom međunarodne zajednice, zbivaju u bošnjačko-hrvatskoj federaciji. Kruna su tih

[48] „U sjeni niza montiranih afera koje se mjesecima provlače kroz medijski prostor te početka predsjedničke kampanje u Republici Hrvatskoj, nekadašnji predsjednik HDZ-a BiH Dario Kordić, supruga mu Venera, obitelj i mnogi istinski prijatelji diljem BiH i Hrvatske s nestrpljenjem su iščekivali današnji dan. Naime, danas će Žalbeno vijeće Haškog suda izreći drugostupanjsku presudu Dariju Kordiću. 'Prepuni vjere i nade kako će božja pravednost pobijediti ljudsku zlobu iščekujemo taj dan i to je sve što vam za sada mogu kazati', kazala nam je jučer, neposredno prije polaska za Den Haag, Darijeva supruga Venera Kordić.
Darijevi prijatelji u iščekivanju drugostupanjske presude također su optimisti. U izražavanju svog optimizma posebice naglašavaju kako se već nekoliko mjeseci u radu haškog suda osjeća pozitivan pomak a najbolji primjer tog pomaka svakako je ranije puštanje na slobodu Marija Čerkeza, kome će drugostupanjska presuda biti također danas pročitana. Naravno u njegovoj odsutnosti. Ti pokušaji vraćanja haškog suda u okvire međunarodnog prava, prema pisanju nekih tiskovina, dobrano su poljuljali odnose između tužiteljstva kao strane u postupku i Suda, a do kulminacije došlo je u trenucima Čerkezovog izlaska iz haškog pritvora i odmah nakon toga" (D. Ivanković, Slobodna Dalmacija, 17. prosinca 2004.).

[49] „Presudom Dariju Kordiću bačena je ljaga ne samo na njegovo ime, nego na ime sviju nas koji smo branili vlastite domove i naš opstanak u središnjoj Bosni, ali i na RH koja je u pravomoćnoj presudi Dariju Kordiću, kao i u nekim drugim pravomoćnim presudama, označena agresorom" (Dopredsjednik Hrvatskoga bloka BIH Marko Krilić u izjavi za Slobodnu Dalmaciju, 31. prosinca 2004.).

procesa zaključci Venecijanskoga povjerenstva i Zakon o javnom rtv-sustavu u Bosni i Hercegovini.

Tako raščlanjen rad Haaškoga suda i najnovija zbivanja u Bosni i Hercegovini razotkrivaju krajnji smisao priče o umiješanosti Hrvatske vojske i agresiji Republike Hrvatske na Bosnu i Hercegovinu.[50]

Prikazana povezanost ratnih zbivanja, spomenutih haaških optužnica i današnjih političkih procesa u Bosni i Hercegovini sugerira da je Haaški sud jedno od političkih oruđa kojima se pokušavaju ostvariti politički ciljevi nepovoljni za hrvatski narod. Ti ciljevi nisu samo čvrsto oklopljeni „čarobnom formulom“ o očuvanju dvoentitetske države s trima konstitutivnim narodima. Oni bi se slijedećim ustavnim promjenama mogli još pogubnije ostvariti. Većina Hrvata u Bosni i Hercegovini opravdano se pribojava da bi te ustavne promjene mogle biti iskorištene za definitivnu bošnjačkosrpsku nagodbu, kojom bi se Bosna i Hercegovina pretvorila u ugovornu zajednicu tih dvaju naroda. Hrvatima bi u toj zajednici preostao status nacionalne manjine. Ako do toga dođe, politička će sudbina Hrvata, najstarijega naroda u Bosni i Hercegovini, biti definitivno zapečaćena.

---

[50] Priču o agresiji Republike Hrvatske prvi je lansirao general JNA Blagoje Adžić u svibnju 1992., kada postrojbe JNA nisu uspijevale ovladati dolinom Neretve i Livanjskim poljem. Ponovio ju je Haris Silajdžić potkraj siječnja 1994., kada su postrojbe Hrvatskoga vijeća obrane, radi proboja blokade srednje Bosne, izvodile bojne operacije u okolici Uskoplja i Prozora.

POGLAVLJE IV.

Tri koncepta budućega ustroja Bosne i Hercegovine

1. Sadašnje stanje

Većina poznavatelja bosansko-hercegovačkih političkih prilika drži da je državnopravni ustroj Bosne i Hercegovine bio i ostao središnje pitanje oko kojega se sukobljuju različite koncepcije, interesi, ideje i stajališta. Ta unutarnja suprotstavljenost bila je u povijesti Bosne i Hercegovine uzrokom mnogih kriza i sukoba. Uvažavajući činjenice o srpsko-crnogorskoj agresiji, ovdje treba reći da su dugotrajnost zadnjega ratnog sukoba u Bosni i Hercegovini dobrim dijelom prouzročili različiti i često međusobno suprotstavljeni interesi velikih sila.

Imajući na umu sve što je ovdje rečeno, a poznajući sadašnje stanje u Bosni i Hercegovini, ne možemo se oteti dojmu da je budući državnopravni ustroj Bosne i Hercegovine jednako aktualno i zamašno političko pitanje. Njegovo rješenje

ne će, po našemu mišljenju, samo odrediti budućnost Bosne i Hercegovine, ono će bitno utjecati i na političku sudbinu bližega okružja.

Raščlamba sadašnjega stanja pokazuje da u Bosni i Hercegovini ne postoji minimum „vezivnoga tkiva“ koje bi kao „jezgra“ moglo okupiti sva tri konstitutivna i suverena naroda. Prešućivanje toga problema ostavlja dojam da toga problema i nema. Ali, iako se o tomu šuti, većina je ljudi potpuno svjesna da je kohezijsku silu u prošlosti, kao uostalom i danas, mogao nadomjestiti samo čvrst i brojan represivni aparat.

Isti procesi zbivali su se za Osmanskoga Carstva, za austro-ugarske uprave, za Kraljevine Jugoslavije, za Nezavisne Države Hrvatske i pod „diktaturom proletarijata“ u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji. Sva ta razdoblja obilježile su represivne metode vladanja i nametanje rješenja slabijima. Takva tehnologija vladanja funkcionirala je dok je represivni aparat bio jak. No, čim bi on oslabio, odmah bi izbijali sukobi na nacionalnoj, ideološkoj, klasnoj, religijskoj ili civilizacijskoj osnovi.

Tako je bilo i devedesetih godina prošloga stoljeća. Većina analitičara drži da je tadašnji ratni sukob u Bosni i Hercegovini bio izravna posljedica raspada jugoslavenskoga represivnog aparata, a da su prestanak ratnih sukoba i primirje posljedica angažmana jednoga drugog represivnog aparata - onoga koji nadzire međunarodna zajednica.

Deset godina međunarodne uprave u Bosni i Hercegovini bjelodan su dokaz ispravnosti te postavke.

Današnjim stvarnim vladarima u Bosni i Hercegovini najviše se zamjera prigušivanje demokracije. Takve zamjerke čuju

se sve češće i iz domaćih i iz međunarodnih krugova. To prigušivanje (odnosno onemogućivanje oživljavanja) demokracije posljedica je niza nametnutih odluka, kojih provedba izravno ovisi - a tako će, po svemu sudeći, biti i ubuduće - s jedne strane o političkoj volji međunarodne zajednice i s druge strane o brojnosti i snazi represivnoga aparata koji ona nadzire.

Nametanje većine odluka - počevši od ustava i ustavnih promjena, preko odluka o himni, zastavi i valuti, pa sve do niza vitalnih reformskih zakonskih akata - nije nimalo pripomoglo razvitku nekakve „vezivne jezgre“. Nije dakle povećalo stupanj državne samoodrživosti.

U svemu tomu najteža je pogrješka pokušaj oživljavanja kállayevske[51] bosanske politike, kojemu su neki politički krugovi postavili preuzetan cilj - stvaranje bosanske nacije. To je jednako nerealan pokušaj kao i Kállayeva nastojanja na prijelazu iz XIX. u XX. stoljeće. Unatoč takvoj težnji nekih međunarodnih i najvećega dijela bošnjačkih političkih i intelektualnih krugova, to je nemoguća misija, unaprijed osuđena na propast. Danas je, zbog uspostave nacionalnih država, nezamislivo da bi se Srbi ili Hrvati ikada, pod kakvim mu drago uvjetima, mogli odreći svoga narodnog imena i pristati na asimilaciju.

Pokušaj stvaranja bosanske nacije, umjesto približavanja stajališta, samo potiče daljnje produbljivanje jazova među narodima u Bosni i Hercegovini. Većina poznavatelja ovdašnjih prilika drži - i često to naglašuje - da takva nastojanja svjesno

[51] Benjamin Kállay, austro-ugarski upravitelj Bosne i Hercegovine (1882.-1903.). Ostao je zapamćen kao autokrat koji je pod geslom „Bosna Bosancima“ pokušavao stvoriti bosansku naciju. Provodio je oštar protuhrvatski i protusrpski kurs, držeći da to odgovara interesima Beča i Pešte.

održavaju Bosnu i Hercegovinu u kaotičnu stanju, vrlo pogodnu za izvođenje različitih političkih pokusa.

Sve u svemu, treba otvoreno reći ono što je bjelodano: Takvo stanje nikako ne vodi u izgradnju samoodržive države. Ono, naprotiv, zadržava Bosnu i Hercegovinu u trajnu zatočeništvu, s posve neizvjesnom političkom budućnošću.

Nakon što su u predratnim, ratnim i poratnim raspravama i pregovorima pod okriljem međunarodne zajednice raspravljeni, a najvećim dijelom i iskušani, različiti modeli ustroja Bosne i Hercegovine, u praksi se ništa bitno nije promijenilo. Kombinaciju rata i pregovora naslijedio je današnji daytonski ustroj, koji se temelji na dvama aneksima Daytonskoga sporazuma, na Aneksu 4 i Aneksu 10. On je u najvećoj mjeri prihvatljiv Srbima, djelomice je prihvatljiv Bošnjacima, a potpuno je neprihvatljiv Hrvatima.

Sadašnji Daytonski ustav, koji nikada nije potvrđen u državnomu parlamentu, niti je objavljen u službenomu glasilu, izvorište je nezadovoljstva i frustracija svih triju konstitutivnih naroda.

Ali količina je nezadovoljstva i frustracija različita u različitih naroda.

Srbima sadašnje stanje odgovara, jer su Daytonskim sporazumom - odnosno njegovim Aneksom 4 - na 49 posto teritorija Bosne i Hercegovine dobili Republiku Srpsku. Zbog toga se može očekivati da će srpske stranke, zagovarajući „doslijednu primjenu Daytona“, svim sredstvima braniti opstanak Republike Srpske.

Daytonskim ustavom zadovoljni su, ali u znatno manjoj mjeri, i predstavnici bošnjačke političke elite.

Politički predstavnici Bošnjaka u početku su bili vrlo nezadovoljni nepostojanjem jakih tijela središnje vlasti. Kako je u posljednjih nekoliko godina, preko odluka Vijeća za provedbu mira, provedena tiha revizija Daytonskoga sporazuma te ustavnim promjenama Federacija Bosne i Hercegovine faktički pretvorena u bošnjački entitet, i Bošnjaci danas zagovaraju Daytonski ustav. Razloge bošnjačkoga zadovoljstva sadašnjim stanjem treba tražiti i u odluci Paddyja Ashdowna donesenoj prije dvije godine. Po toj je odluci u nadležnost sadašnjega vijeća ministara, umjesto dotadašnjih četiriju, ušlo deset resora. Ta dva razloga, a poglavito procesi koji se posljednjih nekoliko godina zbivaju na prostoru Federacije Bosne i Hercegovine, kod bošnjačke su intelektualne i političke elite u najvećoj mjeri uklonili početno nezadovoljstvo i frustracije uvjetovane izvornim tekstom Daytonskoga sporazuma, odnosno njegova Aneksa 4.

Nastojanje bošnjačkih intelektualnih i političkih krugova oko izgradnje unitarne države višegodišnja je i posve razvidna pojava. Kočnica je međutim ostvarenju takvih ciljeva u Daytonskomu sporazumu. To je glavni razlog zbog kojega bošnjački politički predstavnici ipak pokazuju stanovito nezadovoljstvo tim sporazumom.

Međutim, njihovo nezadovoljstvo, kao što smo rekli, dobrim dijelom ublažuje Federacija Bosne i Hercegovine, jer je zahvaljujući tihoj reviziji Daytonskoga sporazuma, odnosno rušenju mehanizama zaštite nacionalnih interesa u tom entitetu, pretvorena u entitet s apsolutnom bošnjačkom političkom, demografskom i svakom drugom dominacijom.

Današnje stanje, blago rečeno, ne ide na ruku Hrvatima kao najmalobrojnijemu narodu. Procesi koji se zbivaju za-

dnjih nekoliko godina doveli su do toga da Hrvatski narod na području Federacije Bosne i Hercegovine danas majoriziraju triput brojniji Bošnjaci, a broj Hrvata koji danas žive u Republici Srpskoj neznatan je i posve zanemariv. Ako se takvi procesi nastave, očito je da će hrvatski narod u Bosni i Hercegovini ući u razdoblje još teže od ovoga kroz koje sada prolazi. Održavanje dosadašnjega odnosa snaga na političkoj pozornici i nastavak započetih političkih procesa hrvatski će narod uskoro dovesti u golemu pogibelj. Prijeti mu pretvaranje u nacionalnu manjinu i - dugoročno - asimilacija.

Zbog različitih povijesnih iskustava i različitih političkih ciljeva, dodatno izoštrenih ratnim sukobima, tri konstitutivna naroda i njihovi politički predstavnici danas zagovaraju tri različita koncepata ustavnopravnoga ustroja Bosne i Hercegovine.

Međusobna različitost, suprotstavljenost političkih ciljeva i različita politička gledišta glavni su uzroci postojanja različitih političkih pogleda na budućnost Bosne i Hercegovine. To su doista ključni razlozi. Ali potpunija raščlamba nikako ne smije smetnuti s uma ni golemi problem što ga stvara selektivna provedba Daytonskoga sporazuma. Ona je ozbiljan generator straha, barem kada je riječ o hrvatskomu narodu.

2. Pogledi srpskih stranaka

Raščlamba programskih dokumenata srpskih stranaka i izjava srpskih stranačkih prvaka pokazuje da sve srpske stranke u Bosni i Hercegovini jedinstveno zagovaraju konfederalni

ustroj Bosne i Hercegovine. Republika Srpska trebala bi, po njihovu mišljenju, biti jedna od konfederalnih jedinica, povezana ugovornim vezama s ostatkom države. S takvim pogledom na budućnost Bosne i Hercegovine, srpske su parlamentarne stranke glavne i najglasnije zagovornice Daytonskoga ustava. Potpuno svjesne da održavanje sadašnjega stanja jača poziciju Republike Srpske, one su postigle vidljivo opće suglasje da pod svaku cijenu treba čuvati *status quo.*

Na sam spomen ustavnih promjena reakcije su srpskih političara različite. Dragan Čavić, predsjednik Republike Srpske i predsjednik Srpske demokratske stranke, obično naglašuje da Bosna i Hercegovina ne može opstati bez Republike Srpske i ističe da bi, dođe li do ustavnih promjena, manji bosanskohercegovački entitet mogao postati još neovisniji. U javnim nastupima Čavić ide i dalje. Budući državnopravni ustroj Bosne i Hercegovine, odnosno buduće odnose između Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske, on u tim nastupima vidi kao presliku današnjih odnosa između Srbije i Crne Gore.

Slična stajališta zastupaju Savez nezavisnih socijaldemokrata Milorada Dodika i Partija demokratskoga progresa Mladena Ivanića. Neke srpske stranke - istina, one koje imaju manji politički utjecaj - otvoreno zagovaraju ujedinjenje Republike Srpske i Srbije.

Skrivene preokupacije srpskih političara u Bosni i Hercegovini temeljito je međutim, još u rujnu 2003., otkrio Mladen Ivanić, tadašnji ministar vanjskih poslova Bosne i Hercegovine. Govoreći o promjeni statusa Kosova, Ivanić je u izjavi za bečki dnevnik „Die Presse" rekao: "S odlukom o konačnomu statusu Kosova treba još pričekati. U slučaju da Koso-

vo, koje je većinski naseljeno albanskim pučanstvom, postane neovisno, to bi odmah otvorilo i pitanje statusa hrvatskoga i srpskoga naroda u BiH.“ [52]

Iz tih izjava i blagonaklonoga odnosa međunarodne administracije prema autorima takvih izjava može se zaključiti da je sadašnja srpska politička pozicija minimum ispod kojega srpski politički predstavnici ne će ići. To s jedne strane potkrjepljuje zaključak da će se vrlo teško postići unutarnje suglasje o budućemu ustroju Bosne i Hercegovine, a s druge širi među srpskim političarima u Bosni i Hercegovini uvjerenje da će se o budućnosti Bosne i Hercegovine raspravljati i odlučivati na međunarodnoj konferenciji i da će na sudbinu Bosne i Hercegovine bitno utjecati rješavanje političke budućnosti Kosova.

3. Pogledi bošnjačkih stranaka

Unitarno-centralistička država kao konačno rješenje cilj je oko kojega su visok stupanj suglasja postigle sve bošnjačke političke stranke.

Istina, njihovi prvaci rijetko zagovaraju realizaciju toga cilja tako izravno i otvoreno. U javnim nastupima taj se unitarno-centralistički koncept redovito blago korigira ili zauzimanjem za građanske interese ili - češće - zagovaranjem regionalizacije države, odnosno stvaranja multietničkih gospodarskih regija. Takvim poimanjem i prezentacijom stajališta o budućemu ustroju Bosne i Hercegovine pokušavaju se zadovoljiti

[52] Ta izjava nije izazvala nikakvu vidljivu reakciju međunarodne administracije u Bosni i Hercegovini.

neke međunarodne forme i istodobno osigurati što veći napredak prema zacrtanomu političkom maksimumu.

U vrlo čestim javnim nastupima bošnjački se političari zauzimaju za „univerzalne europske vrijednosti“. Ali pod tim geslom redovito promiču vrijednosti i iskustva specifične za jednonacionalne europske države. Nezamislivo je da bi se bošnjački političar javno zauzeo da se Bosna i Hercegovina ustroji po uzoru na višenacionalne europske države, primjerice po uzoru na Belgiju ili Švicarsku. To dostatno govori o nastojanjima bošnjačkih političkih krugova.

Imajući sve to na umu, može se reći da je unitarno-centralistička država po mjeri jednoga naroda bošnjački maksimalistički politički cilj. Nametanje takva rješenja drugim konstitutivnim narodima može dovesti samo do raspada države. Toga su svjesni i bošnjački politički krugovi. Stoga je koncept regionalizirane Bosne i Hercegovine, odnosno savezne države sastavljene od pet ili više multietničkih regija, po mišljenju većine analitičara, Bošnjacima posve prihvatljivo prijelazno rješenje, koje utire put preobrazbi Bosne i Hercegovine u unitarno-centralističku državu.

Kada se procjenjuje granica ispod koje bošnjačko političko vodstvo ne će ići, logičnim se čini da je to sadašnje stanje. Federacija Bosne i Hercegovine kao građanski entitet na 51 posto teritorija Bosne i Hercegovine, u kojemu brojnost pučanstva jamči potpunu bošnjačku dominaciju, politički je minimum kojim bi se na posljetku zadovoljili i bošnjački intelektualni krugovi i bošnjačko političko vodstvo. Tako bi se u miru ostvarili njihovi ratni ciljevi iz sukoba s Hrvatima. Teritorij što ga je Armija Bosne i Hercegovine nadzirala do potpi-

sivanja Washingtonskoga mirovnog sporazuma i uspostave Federacije Bosne i Hercegovine takvo bi rješenje udvostručilo.

Prema takvu rješenju Bošnjake guraju Srbi. Ali i određeni međunarodni krugovi. Venecijansko povjerenstvo, primjerice, predlaže gašenje deset županija u Federaciji Bosne i Hercegovine. To nije ništa drugo doli otvoren zagovor koncepta koji bi ostvario srpske maksimalističke i bošnjačke minimalističke političke ciljeve.

Ako bi se situacija tako razvila, bošnjačko bi i srpsko političko vodstvo taj koncept preko javnih medija i uz pomoć međunarodne zajednice predstavilo pučanstvu kao pojednostavnjivanje dosad komplicirana i skupa državnoga aparata.

Bosansko-hercegovački Srbi bili bi posve zadovoljni takvim rješenjem. No, ono je itekako prihvatljivo i Bošnjacima. Uz već ostvareni nadzor nad Sarajevom kao glavnim gradom, oni bi dobili mogućnost za ostvarivanje potpunoga nadzora nad srednjom Bosnom i dolinom Neretve i izravnu komunikacijsku vezu između Bihaća i ostatka države s bošnjačkom većinom. Tako bi u konačnici ostvarili i većinu svojih geopolitičkih ciljeva. Povrh toga izbacili bi Hrvate iz svih budućih pregovora o Bosni i Hercegovini. Tako bi Hrvati zauvijek nestali kao politički narod u prostoru koji bi se valjda i dalje nazivao Bosnom i Hercegovinom.

4. Pogledi hrvatskih stranaka

Za razliku od bošnjačkih i srpskih stranaka, hrvatske stranke danas nemaju jedinstven koncept budućega državnopravnog ustroja Bosne i Hercegovine.

Prvotni hrvatski koncept Bosne i Hercegovine kao umjereno decentralizirane kantonalno-federalne države u posljednjih se nekoliko godina profilirao u dvije varijante, a sudeći po nedavnim istupima prvaka nekih stranaka, profilira se i treća varijanta. Osvrnut ćemo se, u najkraćim crtama, na sva tri koncepta.

a) Bosna i Hercegovina - trodijelnu federalna državu triju konstitutivnih i ravnopravnih naroda

Taj koncept zagovarao je Hrvatski narodni Sabor. Nakon prestanka rada te nadstranačke institucije i pokretanja niza kaznenih postupaka protiv njezinih prvaka o tom se konceptu neko vrijeme više nije govorilo. Hrvatska demokratska zajednica BiH, glavna nositeljica koncepta, s vremenom je pod silinom različitih pritisaka prešla u političku defenzivu. Tako se stekao dojam da je novo vodstvo stranke odustalo od toga koncepta.

Šutnja je vladala sve do lipnja 2004., odnosno do osnutka Hrvatskoga bloka BiH.

Vodstvo novoosnovane stranke već je u prvim javnim nastupima objavilo da je Bosna i Hercegovina kao samoodrživa trodijelna savezna država temeljni cilj njegove političke borbe.

Prošla kampanja za izbor predsjednika Republike Hrvatske i istupi predsjedničkoga kandidata dr. Ivića Pašalića, u kojima je više puta otvoreno podupro „stvaranje hrvatske savezne jedinice“ u Bosni i Hercegovini, bili su dobra prilika za testiranje

općega mišljenja o tom pitanju.[53] Na tiskovnoj konferenciji u Mostaru, održanoj 13. svibnja 2005., predsjedništvo je Hrvatskoga bloka BiH javnosti predočilo dokument „Prijedlog budućega ustroja Bosne i Hercegovine kao savezne države“.[54]

b) Bosna i Hercegovina - kantonizirana država na cijelomu svom teritoriju

To je izvorno koncept skupine sarajevskih intelektualaca okupljenih oko Hrvatskoga narodnog vijeća. Prijedlog je u posljednjih nekoliko godina naišao na odobravanje i prihvaćanje nekih hrvatskih stranaka, a sudeći po izjavama što u posljednje

[53] Nakon istupa dr. Pašalića uslijedile su reakcije bošnjačkih stranačkih prvaka. Prva je reagirala Suada Palavrić iz SDA. Ona je zatražila od nadležnih organa da se dr. Pašalić proglasi nepoželjnom osobom u Bosni i Hercegovini. Slične su bile reakcije i drugih bošnjačkih političara. Safet Halilović, predsjednik Stranke za BiH, Ocijenio je Pašalićevo zauzimanje za stvaranje trećega entiteta običnim anakronizmom, koji može samo škoditi Bosni i Hercegovini, njezinim odnosima s Hrvatskom, a i svim konstitutivnim narodima i građanima Bosne i Hercegovine. Ivić Pašalić je, drži Halilović, jedan od stupova Tuđmanova projekta za pripajanje dijelova BiH Hrvatskoj i ostao je dosljedan u tim svojim političkim projekcijama. Miro Lazović, predsjednik SDU-a, Pašalićev poziv smatra promašenom investicijom. Zbog takve su Tuđmanove i Pašalićeve politike, drži Lazović, i stradali bosanski Hrvati, te dodaje da je budućnost hrvatskoga naroda u Bosni i Hercegovini, kao i budućnost drugih dvaju naroda, u etničkoj neopredijeljenosti Bosne i Hercegovine. Šefik Džaferović, glavni tajnik Stranke demokratske akcije, Pašalićevu izjavu o stvaranju federalne jedinice u Bosni i Hercegovini smatra retrogradnom. Krajnje je vrijeme, veli, da tužitelji u BiH počnu reagirati na izjave onih koji dolaze u BiH i njima vrijeđaju ustavni poredak i integritet države. Mirnes Ajanović, predsjednik BOSS-a, drži da je krajnje vrijeme da se hrvatskim političarima koji i dalje žele izdvojiti dio teritorija BiH stane u kraj time što bi država BiH podnijela službenu tužbu protiv Hrvatske zbog agresije. Ajanović dalje tvrdi da ne dolaze samo hrvatski političari u BiH i propagiraju svoje ideje, nego da i bosansko-hercegovački političari to rade u Hrvatskoj, te dodaje da adekvatnim izbornim zakonom treba i jednima i drugima onemogućiti da na taj način zloupotrebljavaju zakonske propuste i "djeluju ka dezintegraciji BiH" (Dnevni avaz, Sarajevo, 21. studenoga 2004.).

[54] Taj dokument sastavni je dio ove knjige.

vrijeme dolaze iz vrha vladajuće Hrvatske demokratske zajednice BiH, nije neprihvatljiv ni trenutno najjačoj hrvatskoj stranci u Bosni i Hercegovini. Analitičari drže da se taj koncept može ocijeniti i kao moguće prijelazno rješenje, odnosno kao prijelaz iz sadašnjega stanja u Bosnu i Hercegovinu kao saveznu državu sastavljenu od triju federalnih jedinica.

c) Regionalni koncept

Sudeći po izjavama prvaka nekih oporbenih hrvatskih stranaka što u posljednje vrijeme dopiru do javnosti, neke od tih stranaka pokazuju spremnost prihvatiti regionalni koncept budućega ustroja Bosne i Hercegovine.

Analitičari uglavnom dvoje o čemu je riječ: o drukčijoj formulaciji kantonizacije, dakle o taktičkomu potezu, ili su vođe tih stranaka, nadajući se da će im to utrti put za dolazak na vlast, pristali prihvatiti bošnjački koncept o pet multietničkih regija premda on nije ništa drugo doli prijelazno rješenje za preobrazbu Bosne i Hercegovine u unitarno-centralističku državu. Zasad se ne mogu utvrditi stvarni razlozi takva otvorenog zauzimanja za regionalni koncept.

***

U svibnju ove godine vođe devet stranaka [Hrvatskoga bloka, Hrvatskoga pravaškog bloka, Hrvatske kršćanske demokratske unije, Hrvatske stranke prava (Đapić - dr. Jurišić),

Hrvatske seljačke stranke, Hrvatskih demokršćana, Nove hrvatske inicijative, Hrvatske demokratske zajednice i Hrvatske narodne zajednice] i predstavnici HKD Napredak, Hrvatskoga narodnog vijeća i Hrvatske Zajednice Herceg-Bosne otpočeli su niz sastanaka kojih je jedini cilj postizanje općehrvatskoga suglasja o konceptu državnopravnoga ustroja Bosne i Hercegovine. Inicijator je toga okupljanja kardinal Vinko Puljić. Stranački su se vođe dosad susreli četiri puta. Hoće li se pravodobno postići suglasje, odnosno hoće li se hrvatske političke stranke u proces ustavnih promjena uključiti s jedinstvenim konceptom, pokazat će susreti koji se očekuju ove jeseni.

5. Gledišta međunarodne zajednice

Raščlamba aktivnosti međunarodne zajednice u posljednjih petnaestak godina pokazuje da međunarodna zajednica nema jasna ni jedinstvena stajališta kada je riječ o Bosni i Hercegovini. Takva spoznaja malo koga začuđuje, zbog jednostavna razloga što zemlje zastupljene u Vijeću za provedbu mirovnoga sporazuma u Bosni i Hercegovini imaju različite strateške interese.

U prvim godinama raspada Jugoslavije, 1990.-1992., u međunarodnoj su zajednici bile dominantne snage koje su otvoreno podupirale opstanak Jugoslavije kao državnopravnoga okvira. Takva politika rezultirala je i zaključcima Europske zajednice od 4. veljače 1991. u kojima je „naglašena (...) privrženost EZ-a jedinstvu Jugoslavije, a od svih strana zatraženo

(...) iznalaženje miroljubivih rješenja na temelju demokratskoga dijaloga uz poštovanje Pariške povelje OESS-a".

To načelo slijedili su i predstavnici zemalja članica OESS-a. Naime, na sastanku održanom u Berlinu 19. lipnja 1991. politički su predstavnici zemalja članica OESS-a, u izjavi za javnost priopćenoj nakon sastanka, „poduprli cjelovitost, jedinstvo i teritorijalni integritet Jugoslavije te njezin demokratski razvitak".

Međutim, najviše je pozornosti privukla odluka koju su predstavnici EZ-a donijeli 5. srpnja 1991. Tom odlukom zamrznute su sve vrste financijske pomoći i uveden embargo na prodaju oružja svim sukobljenim stranama na području tadašnje države. Njezina primjena nije jednako pogodila sve sukobljene strane. Najteže je pogodila nesrpske narode, koji su slabo naoružani bili izloženi napadima dobro opremljenih i uvježbanih postrojba JNA i srpskih dragovoljačkih formacija.

Zaokret u stajalištima europskih diplomata dogodio se u jesen 1991. Tada je srpska strana napustila haaške pregovore o budućnosti Jugoslavije i nastavila oružane napade na Dubrovnik i Osijek, pokazujući da je izabrala rat kao jedino sredstvo kojim kani ostvariti svoje političke ciljeve. Takav razvoj događaja ponukao je voditelja Mirovne konferencije o Jugoslaviji, njezina predsjedatelja lorda Carringtona, da konferenciju proglasi završenom. Bio je to prijelomni trenutak, nakon kojega je slijedila promjena politike prema Jugoslaviji.

Promjene političkoga kursa potvrdili su zaključci Badinterova povjerenstva od 9. prosinca 1991. U njima je izrijekom utvrđeno da Jugoslavija kao međunarodni pravni subjekt više ne postoji i da sve bivše jugoslavenske republike stječu pravo

da na osnovi referenduma o neovisnosti zatraže i dobiju međunarodnopravno priznanje.[55]

Nakon referenduma o neovisnosti predstavnici su međunarodne zajednice u Carrington-Cutileirovoj, Vance-Owenovoj i Owen-Stoltenbergovoj radnoj skupini, zajedno s političkim predstavnicima Muslimana (Bošnjaka), Srba i Hrvata, tražili rješenje budućega ustroja Bosne i Hercegovine. Rješenja su se kretala od kantonizirane Bosne i Hercegovine do projekta unije triju republika, odnosno do uređenja Bosne i Hercegovine kao konfederalne zajednice. Nijedno od tih rješenja nije oživotvoreno. Glavni je razlog propasti tih projekata, po mišljenju većine analitičara, nedostatak odlučne potpore velikih sila i omjer teritorija namijenjen nadzoru triju sukobljenih strana. Svako od ponuđenih rješenja politički su predstavnici Hrvata iz Bosne i Hercegovine prihvatili. Tako su stekli ugled vrlo kooperativne strane. Međutim, odmah nakon propasti Owen-Stoltenbergova plana došlo je do nagloga zaokreta. Optužbe o agresiji Republike Hrvatske na Bosnu i Hercegovinu prvi je iznio Haris Silajdžić, a nakon toga, u veljači 1994., uslijedila je prava medijsko-diplomatska hajka na Republiku Hrvatsku.

U jeku diplomatsko-medijskih napada na Republiku Hrvatsku i političko vodstvo Hrvata u Bosni i Hercegovini iznenada je pokrenuta nova mirovna inicijativa, ovaj put iz Sjedinjenih Američkih Država, jedine svjetske velesile, koja se dotad nije izravno miješala u mirovne pregovore o Bosni i Hercegovini. Inicijativa je rezultirala prestankom bošnjačko-hr-

[55] Upravo na toj osnovi održan je u Bosni i Hercegovini 29. veljače i 1. ožujka 1992. referendum o neovisnosti i postignuto međunarodnopravno priznanje. Stoga su netočne ocjene nekih kritičara da su tadašnja politička vodstva Muslimana i Hrvata donijela ishitrenu odluku o održavanju referenduma.

vatskih sukoba i uspostavom Federacije Bosne i Hercegovine. Nakon vojno-redarstvene operacije „Oluja“ i blistavih vojničkih pobjeda u zapadnoj Bosni, kojima je među ostalim deblokiran Bihać, vođeni su pod pritiskom Sjedinjenih Američkih Država novi pregovori, koji su završili potpisivanjem Daytonskoga mirovnog sporazuma.

Tim sporazumom zaustavljen je višegodišnji oružani sukob, a Bosna i Hercegovina dobila je konfederalne državnopravne konture. Konfederaciju su tvorile bošnjačko-hrvatska federacija i Republika Srpska. Međutim, za desetgodišnjega razdoblja primjene Daytonskoga sporazuma izvršena je, djelovanjem Vijeća za provedbu mirovnoga sporazuma, znatna revizija prvotno sklopljenoga sporazuma. Upravo zbog te revizije danas se Bosna i Hercegovina nalazi pred novim raskrižjem. Kojim će putom dalje krenuti, podjednako ovisi o volji političkih predstavnika triju konstitutivnih naroda i o volji diplomatskih predstavnika velikih sila.

Iz postupaka visokih predstavnika međunarodne zajednice, odluka Vijeća za provedbu mirovnoga sporazuma i prijedloga različitih povjerenstava očito je da u zemljama Kontakte skupine postoje dva koncepta budućega ustroja Bosne i Hercegovine.

a) Bosna i Hercegovina kao država pojedinaca bez narodnih posebnosti

Koncept ima dvije inačice. Jedna predlaže stvaranje pet ili više multietničkih regija, a druga ne predlaže stvaranje regija. Obje inačice, po mišljenju političkih analitičara, u konačnici

predlažu isto - odgođenu ili trenutnu - preobrazbu Bosne i Hercegovine u unitarnu državu s bošnjačkom dominacijom.

Sudeći po novinskim napisima, taj prijedlog podupiru neki krugovi u Sjedinjenim Američkim Državama i dio američke diplomacije. On potpuno odgovara Bošnjacima, najmnogoljudnijemu narodu s tendencijom stalnoga demografskog rasta.

To je zapravo inozemna formulacija bošnjačkoga maksimalističkog cilja, koji je još potkraj 1992. javno formulirao Haris Silajdžić. Prijedlog je potpuno neprihvatljiv bosanskohercegovačkim Srbima i Hrvatima.

S obzirom da su Sjedinjene Američke Države u posljednjih nekoliko godina znatno umanjile svoj utjecaj u Bosni i Hercegovini i da u Bosni i Hercegovini ne postoje snage koje mogu nametnuti takvo rješenje, praktična je primjena toga koncepta više nego dvojbena.

Unitarna BiH s pet multietničkih regija

b) Bosna i Hercegovina kao dvojna konfederacija

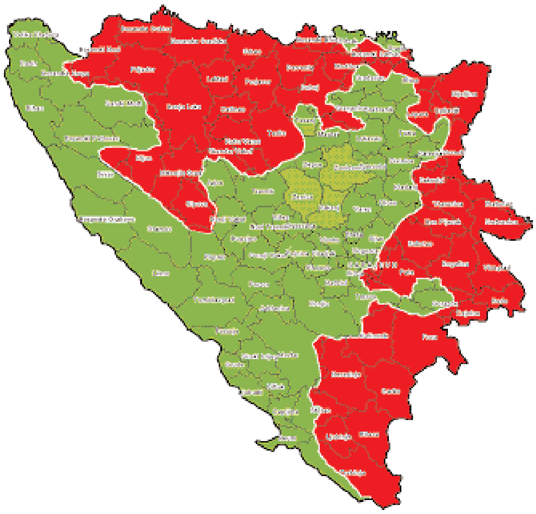
Konfederaciju bi tvorile Federacija Bosne i Hercegovine i Republika Srpska. To je drugi prijedlog o kojemu se u posljednje vrijeme govori.

Koncept otvoreno podupiru vlade nekih europskih država koje imaju presudan utjecaj u Europskoj uniji. Za takvo rješenje izrijekom se prije nekoliko mjeseci očitovalo specijalno povjerenstvo Europske unije (Venecijansko povjerenstvo).

Po mišljenju toga povjerenstva gašenjem deset županija (kantona) u Federaciji Bosne i Hercegovine odmah bi se postiglo optimalno rješenje. Tumačeći to stajalište, članovi Venecijanskoga povjerenstva i dobar dio međunarodnih diplomata angažiranih u Bosni i Hercegovini i oko Bosne i Hercegovine argumentiraju da bi gašenje deset županijskih skupština, deset vlada i oko stotinjak ministarstava znatno pojednostavnilo sadašnji komplicirani ustroj države. Time bi se znatno povećale i uštede, a to bi, kažu, stvorilo jedan od zamašnjaka budućega gospodarskog razvoja.

Prijedlog je upravo pogibeljan. Osobitu težinu daju mu dvije zamašne činjenice. Koncipiralo ga je i službeno predložilo tijelo Europske unije, a pogibelj vreba i iz uobičajenoga ponašanja najvećega dijela izabranih hrvatskih političara. Oni naime bespogovorno prihvaćaju sve što zagovara Europska unija, ne mareći za gledišta i interese biračkoga tijela koje ih je dovelo na političku pozornicu.

Prijedlog Venecijanskoga povjerenstva potpuno je neprihvatljiv hrvatskomu narodu u Bosni i Hercegovini. Posrijedi je očita podjela Bosne i Hercegovine između Bošnjaka i Srba.

Prijedlog Venecijanskoga povjerenstva

Takav razvoj situacije sveo bi hrvatski narod na poziciju nacionalne manjine, a time bi se stvorili i svi preduvjeti da Republika Srpska i Federacija Bosne i Hercegovine u doglednoj budućnosti dođu u međusoban odnos sličan današnjemu odnosu između Srbije i Crne Gore.

Dogodi li se takav rasplet, sudbina bi Republike Srpske zasigurno ovisila o političkoj sudbini Kosova, a Federacija Bosne i Hercegovine ostala bi pravnom sljednicom današnje Bosne i Hercegovine.

Međutim, postoji ne baš utješna dvojba o tomu što je intencija toga prijedloga, je li riječ o racionalnu konceptu ili je i to samo pokušaj udaljivanja Bosne i Hercegovine od Europske unije i vezivanja njezine sudbine uz politički koncept Zapadnoga Balkana.

6. *Načini zatiranja hrvatske ravnopravnosti i opstojnosti*

Politički analitičari koji prate zbivanja u Bosni i Hercegovini drže da se tu već godinama provodi plan kojim se hrvatskomu narodu onemogućuje konzumiranje prava na jednakopravnost.

Klica toga onemogućivanja ugrađena je, po njihovu mišljenju, u Washingtonski i Daytonski sporazum. Tihom revizijom tih dvaju sporazuma ona se razvila u vrlo pogibeljan proces, koji prijeti i samomu fizičkom opstanku najstarijega naroda u Bosni i Hercegovini.

Dokaza da se takav plan već godinama potajno primjenjuje ima na pretek. O tomu brutalno svjedoči dokidanje ustavnih ovlasti županija i njihovo prenošenje na razinu Federacije Bosne i Hercegovine. Preustroj javnoga rtv-servisa u Bosni i Hercegovini, po kojemu je predviđeno postojanje entitetskih emitera i državne televizije, također upućuje u tom pravcu.

Poruke što su ih neki diplomatski predstavnici međunarodne zajednice - posredno ili neposredno - uputili Hrvatima u Bosni i Hercegovini podjednako snažno potkrjepljuju iznesenu postavku.[56] Rad federalne vlade, u kojemu je institut preglasavanja hrvatskih ministara višegodišnja pojava, i način

[56] „Hrvatska situacija je ovdje jako teška. Od 20 posto, koliko je Hrvata bilo u BiH, sada ih ima manje od 12 posto. Mladi Hrvati, kada vide stanje, pitaju se imaju li budućnost u ovakvoj zemlji koja je muslimansko-srpska država (...). Ja znam da svi Hrvati iz BiH imaju kamo otići" riječi su bivšega šefa misije Ujedinjenih naroda u Bosni i Hercegovini Jacquesa Paula Kleina (Božo Žepić, Enigma Bosne i Hercegovine, str. 182., Mostar, 2002.).

djelovanja najvećega dijela ministarstava i uprava te vlade također svjedoče da su, već nekoliko godina, na djelu procesi koji bošnjačko-hrvatsku Federaciju Bosne i Hercegovine, potiho i sustavno, pretvaraju u administrativnu jedinicu s apsolutnom bošnjačkom dominacijom. Prijedlog Zakona o sigurnosti cestovnoga prometa, koji naglašuje da se sve ovlasti s razine županija prenose na razinu Federacije Bosne i Hercegovine [57] , također dokazuje da se dosadašnje ovlasti županija prenose na razinu entiteta, odnosno da se zaključci Venecijanskoga povjerenstva provode u djelo.

Različiti politički pritisci svakodnevna su pojava. Primjera je mnoštvo. Spomenimo samo najdrastičnije. Tu svakako treba ubrojiti „sudski proces protiv ubojica federalnoga doministra unutarnjih poslova Joze Leutara" i optužnicu tužiteljstva Haaškoga suda protiv šestorice vojnih i političkih du-

[57] To je očito zadiranje u ustavne i zakonske ovlasti županija, koje udara na njihovu financijsku stabilnost. Da bi se vidjelo što to znači, treba reći da Hercegovačko-neretvanska županija ima godišnje oko devet tisuća kandidata za polaganje vozačkih ispita i nebrojeno mnogo tehničkih pregleda vozila. Izuzimanjem tih aktivnosti iz nadležnosti županija Vlada Federacije Bosne i Hercegovine izravno udara na županijski proračun, kažu u MUP-u Hercegovačko-neretvanske županije („Županijski proračuni opet na meti entiteta", Dnevni list, Mostar, 22. srpnja 2005., str.3).

[58] „Brojne su osobe sudjelovale u tom udruženom zločinačkom pothvatu. Svaki sudionik je svojim činjenjem, propustima, postupcima ili ponašanjem, kako individualnim, tako i onim izvršenim u dosluhu s drugim osobama ili preko drugih osoba, bitno doprinio provođenju toga pothvata i ostvarenju njegova cilja. Sljedeće osobe su, uz ostale, sudjelovale u udruženomu zločinačkom pothvatu: Franjo Tuđman (preminuo 10. prosinca 1999.), predsjednik Republike Hrvatske; Gojko Šušak (preminuo 3. svibnja 1998.), ministar obrane Republike Hrvatske; Janko Bobetko (preminuo 29. travnja 2003.), general u vojsci Republike Hrvatske; Mate Boban (preminuo 8. srpnja 1997.), predsjednik Hrvatske Zajednice (i Republike) Herceg-Bosne; JADRANKO PRLIĆ; BRUNO STOJIĆ; SLOBODAN PRALJAK; MILIVOJ PETKOVIĆ; VALENTIN ĆORIĆ; BERISLAV PUŠIĆ; razni drugi dužnosnici i članovi vlade i političkih struktura Herceg-Bosne/HVO-a na svim razinama (uključujući općinske organe vlasti i mjesne organizacije); razni dužnosnici i članovi Hrvatske demokratske zajednice (dalje u tekstu: HDZ) i Hrvatske demokratske zajednice Bosne i Hercegovine (dalje u tekstu: HDZ-BiH) na svim razinama; razni pripadnici

žnosnika Hrvatske Republike Herceg-Bosne, kojom se ponovno uvodi institut kolektivne krivnje za cijeli narod.[58] Tim primjerima svakako treba pridružiti optužnicu protiv bivšega predsjednika Hrvatske demokratske zajednice BiH Ante Jelavića, kao i optužnice protiv prvaka Hrvatskoga narodnog sabora, te desetak optužnica koje su u posljednjih nekoliko godina podignute protiv bivšega člana Predsjedništva Bosne i Hercegovine i sadašnjega predsjednika Hrvatske demokratske zajednice BiH Dragana Čovića.

Što se tim pritiscima želi postići, vidljivo je iz zaključaka Venecijanskoga povjerenstva, a ključni su mehanizmi za postizanje toga cilja Haaški sud, neke međunarodne institucije koje djeluju u Bosni i Hercegovini, Sud Bosne i Hercegovine, federalni MUP, obavještajne službe i dobar dio sredstava javnoga priopćivanja[59].

oružanih snaga Herceg-Bosne /HVO-a, specijalnih postrojba, vojne i civilne policije, sigurnosnih i obavještajnih služba, paravojnih formacija, lokalnih obrambenih snaga, te druge osobe koje su djelovale pod nadzorom ili u koordiniranom djelovanju s tim oružanim snagama, policijom i drugim elementima; razni pripadnici oružanih snaga, policije, sigurnosnih i obavještajnih služba Republike Hrvatske; te druge osobe, poznate i nepoznate. Te su osobe vodile, upravljale, planirale, pripremale, bodrile, promovirale, poticale, zapovjedile, počinile, provele, omogućile, sudjelovale, doprinijele, poduprle i na drugi način djelovale na ostvarivanju udruženoga zločinačkog pothvata" (točka 16. Optužnice tužiteljstva Haaškoga suda protiv Jadranka Prlića, Brune Stojića, Slobodana Praljka, Milivoja Petkovića, Valentina Ćorića, Den Haag , 2. ožujka 2004.).

[59] Što se događa s novinarima koji ne prihvaćaju zadane okvire ponašanja i kakve prilike vladaju u federalnomu MUP-u i današnjim obavještajnim službama, vidljivo je iz članka novinara M. Jukića „Tajna služba privela novinara zbog teksta" (Slobodna Dalmacija, izdanje za BiH, 23. srpnja 2005., str. 17.). U članku, među ostalim, piše: „Zlatko Bišević, šef mostarskog detašmenta FOSS-a (Federalna obavještajna služba) i njegov podređeni Dražen Trivun bili su tijekom rata pripadnici Vojske Republike Srpske na mostarskoj bojišnici, ali su, eto, sada došli u poziciju da, sudeći bar po onome što smo doznali iz nekoliko izvora, promijenivši prethodno obavještajne dresove, rade za bošnjačke obavještajne službe. Tragovi, naime, vode izravno do Zlatka Miletića, najviše rangiranog Hrvata (premda mu je otac Jovan a majka Ajša) u federalnom MUP-u; mostarski novinar isljeđivan je upravo po njegovom nalogu."

U tako strašnim prilikama hrvatski narod živi već duže vrijeme. To je rezultiralo potpunom nacionalnom dezorganizacijom i strahom pojedinaca za vlastiti opstanak.

Nakon svega, ne može se izbjeći pitanje: Tko je kriv za takvo stanje hrvatskoga naroda u Bosni i Hercegovini?

Treba pošteno reći: Svi smo mi krivi. To međutim ne znači, kako bi se moglo pomisliti, da smo svi jednako krivi, to jest da nitko nije kriv. Ni govora. Ono što nismo spriječili, jer nismo umjeli ili mogli, mi u Bosni i Hercegovini, najvećim je dijelom umjela, mogla i morala spriječiti Republika Hrvatska. Ona je za to imala instrumente, a bila je i obvezna to učiniti.

Republika Hrvatska je supotpisnica i Washingtonskoga i Daytonskoga sporazuma. U te sporazume bila je ugrađena i odredba o posebnim odnosima između Republike Hrvatske i Federacije Bosne i Hercegovine, i to, ako je suditi po izjavama sudionika u pregovorima, upravo zbog postojanja Republike Srpske, koja po Daytonskomu sporazumu nije mogla izgrađivati posebne odnose sa Srbijom. Hrvatska se uz to svojim Ustavom, članak 10., stavak 2., nedvosmisleno obvezala: „Dijelovima hrvatskog naroda u drugim državama jamči se osobita skrb i zaštita Republike Hrvatske." Međutim, nova je vlast Republike Hrvatske 3. siječnja 2000. potpuno „zaboravila" svoje obveze. Umjesto izgradnje „posebnih odnosa" s Federacijom Bosne i Hercegovine i „osobite skrbi i zaštite" dijela hrvatskoga naroda koji u njoj živi - ona je posve digla ruke od Hrvata u Bosni i Hercegovini. Vlast se u međuvremenu (23. studenoga 2003.) promijenila, ali politika je i sadašnje vlasti, zbog još poniznijega dodvoravanja Europskoj uniji, jednako gluha i slijepa za nevolje dijela hrvatskoga naroda koji živi u Bosni i Hercegovini.

Rezultat takva držanja vlasti Republike Hrvatske može se formulirati u nekoliko riječi: Srbi su u Bosni i Hercegovini dobili svoj entitet i nakon revizije Daytonskoga sporazuma potpisali sporazum o posebnim odnosima sa Srbijom, a Hrvati su ostali i bez svoga entiteta i bez posebnih odnosa s Republikom Hrvatskom.

Uz rijetke oporbene političare i neovisne intelektualce, o nevoljama hrvatskoga naroda u Bosni i Hercegovini otvoreno i činjenično govori samo još Katolička crkva u Bosni i Hercegovini. Ali ni ona, vjekovna odvjetnica poniženih i potlačenih, ne može, zbog situacije u kojoj se sama nalazi, bogzna što učiniti za interese hrvatskoga naroda. O tomu rječito govori držanje Međureligijskoga vijeća, koje već više godina postoji u Bosni i Hercegovini. Upravo je „većina članova toga tijela (...) prije više od dvije godine stavila svoj veto na potpisivanje međunarodnog ugovora između BiH i Svete Stolice“[60].

Onemogućivanje takva međunarodnoga ugovora nanijelo je golemu štetu međunarodnoj afirmaciji Bosne i Hercegovine i još veću štetu Hrvatima u Bosni i Hercegovini, kojima je, na taj posredni način, odaslana vrlo znakovita poruka.

7. Zaključak

Hrvatski narod u Bosni i Hercegovini i sama Bosna i Hercegovina nedvojbeno ulaze u kritično razdoblje.

U tom razdoblju odlučivat će se o ustroju države, a time i o

[60] Banjalučki biskup Franjo Komarica u izjavi za Slobodnu Dalmaciju (23. srpnja 2003..).

njezinoj budućnosti. Ovdje je dovoljno rečeno o sadašnjemu stanju i o procesima i događajima koji su doveli do toga stanja. Raščlanjena su i dva prijedloga preustroja Bosne i Hercegovine. Ni jedan ni drugi ne odgovara interesima dijela hrvatskoga naroda koji živi u Bosni i Hercegovini. Oba koncepta namjenjuju hrvatskomu narodu pretvaranje u nacionalnu manjinu i polaganu asimilaciju.

Takvu razvoju događaja želimo se oduprijeti. Stoga predlažemo da se Bosna i Hercegovina ustroji kao savezna država. To je, po našemu najdubljem uvjerenju, legitiman, pravedan i konstruktivan cilj. Stoga držimo da bi tomu cilju trebali težiti politički predstavnici svih triju konstitutivnih naroda, ali i kreatori važnijih procesa na međunarodnoj političkoj sceni. Jer, samo pravedan državni ustroj može međunarodni protektorat Bosnu i Hercegovinu pretvoriti u samoodrživu državnu zajednicu. Propast nepravedno ustrojenih i represijom održavanih višenacionalnih država, kakve su bile SSSR, Čehoslovačka ili Jugoslavija, najbolja je pouka da gola sila i represija nisu prikladna sredstva za postizanje samoodrživosti.

Po našemu dubokom uvjerenju opstojnost Bosne i Hercegovine kao države i njezin ulazak u krug samoodrživih subjekata međunarodnoga prava može osigurati samo potpuna ravnopravnost Bošnjaka, Srba i Hrvata. Takvi uvjeti jamče dugotrajnu političku stabilnost našega prostora, a bez političke stabilnosti nema ni sigurna opstanka, a kamoli dostojna suživota i gospodarskoga, kulturnoga i svakoga drugog napretka.

Vođeni žarkom željom da se Bosna i Hercegovina transformira u samoodrživo područje sigurnosti, stabilnosti i napretka u ovomu dijelu svijeta, kao svoj prinos postizanju toga cilja, nudimo javnosti koncept ustroja Bosne i Hercegovine kao savezne države.

POGLAVLJE V.

Prijedlog ustroja Bosne i Hercegovine kao savezne države

1. Tri suverena naroda

Zbog spleta različitih povijesnih okolnosti država Bosna i Hercegovina nastala je relativno kasno. To nikako ne znači da se u razgovorima o njezinu budućemu ustroju iz rasprave mogu isključiti ona načela na kojima je uspostavljena većina današnjih europskih država.

Iskustva moderne civilizacije pokazala su da je upravo savezni ustroj države najprihvatljiviji oblik za sve složene, višenacionalne države, kakva je, uostalom, i Bosna i Hercegovina. Unatoč tomu i danas se mnogi zanose idejom o stvaranju nekakve državne nacije, što dodatno komplicira ionako složeno stanje. Raspad SSSR-a, ČSSR-a i Jugoslavije zorno pokazuje da je svaki pokušaj iskoraka u tom pravcu, najblaže rečeno, gubljenje vremena.

Polazeći od činjenice da je prostor današnje Bosne i Hercegovine u posljednjih stotinu godina bio poprištem triju ratnih sukoba, smatramo da se u pregovorima o budućemu ustroju ove države može i mora naći rješenje problema koji u vrlo velikoj mjeri sputava njezin razvoj. To je kvalitetno rješenje nacionalnoga pitanja triju konstitutivnih naroda i svih građana Bosne i Hercegovine.

Bez pravična rješenja toga pitanja Bosna i Hercegovina ne može postati samoodrživom državnom zajednicom.

Nacionalna pitanja i preoblikovanje države pod protektoratom u samoodrživu državu međusobno su povezani, a oboje se može valjano riješiti ustavnim promjenama.

2. Jednaka prava za sva tri naroda

Bošnjački, srpski i hrvatski narod tri su konstitutivna, odnosno ustavotvorna, državotvorna i jednakopravna naroda u Bosni i Hercegovini. To mora biti temeljno načelo budućega državnog ustroja.

Kako bi ostvario svoja suverena i neotuđiva prava, svaki od triju konstitutivnih naroda, dakle i hrvatski, mora imati svoje političke, znanstvene, obrazovne, informativne, kulturne i druge ustanove na cijelomu području Bosne i Hercegovine. Preko tih ustanova on će čuvati i njegovati svoju baštinu i razvijati svoje nacionalne posebnosti.

Jednaka prava za sva tri naroda! - naš je zahtjev za samoodrživu Bosnu i Hercegovinu i jedini motiv naše političke borbe.

U prijedlogu novoga ustavnog rješenja za Bosnu i Herce-

govinu mi polazimo od neotuđivoga i neprenosivoga prava hrvatskoga naroda na jednako upravljanje Bosnom i Hercegovinom, odnosno od jednake zastupljenosti političkih predstavnika svih triju naroda u tijelima izvršne vlasti na državnoj razini, pravične raspodjele vodećih mjesta u državi i konsenzusa u odlučivanju, uključujući pravo veta na odluke koje bi se nekomu narodu, voljom predstavnika ostalih dvaju naroda, pokušale nametnuti.

Posebice naglašujemo da nacionalne posebnosti svakoga naroda treba uvažavati i poštovati.

3. Tri razine vlasti u saveznoj državi

Pred početak razgovora o budućemu ustavnom rješenju za Bosnu i Hercegovinu javnosti nudimo prijedlog ustroja Bosne i Hercegovine kao savezne države. Zauzimamo se za državu parlamentarne demokracije s trima razinama vlasti: državnom razinom, razinom saveznih jedinica i općinskom razinom.

a) Državna razina

Vrh piramide zakonodavne i izvršne vlasti u saveznoj državi Bosni i Hercegovini treba biti u dvodomnomu državnom Parlamentu, Vladi i instituciji predsjednika države.

Predsjednika države birali bi zastupnici u Domu naroda državnoga Parlamenta na mandat od godinu dana.

Predsjednika Skupštine i predsjednika Vlade birao bi Zastupnički dom državnoga Parlamenta na mandat od godinu dana.

U nadležnosti središnjih tijela vlasti, odnosno Vlade, koju bi birao Zastupnički dom državnoga Parlamenta, trebali bi biti resori pravosuđa, obrane, sigurnosti, vanjskih poslova, gospodarstva, financija, vanjske trgovine, energetike, komunikacija i zaštite okoliša.

Po isteku jednogodišnjega mandata predsjednika države, predsjednika Skupštine i predsjednika Vlade obvezna bi bila rotacija, koja bi morala ostvarivati načelo da svaki od njih dolazi iz različitih konstitutivnih naroda.

Dom naroda sastojao bi se od jednaka broja zastupnika iz svake savezne jedinice. Zastupnike u Dom naroda delegirali bi parlamenti saveznih jedinica na mandat od četiri godine.

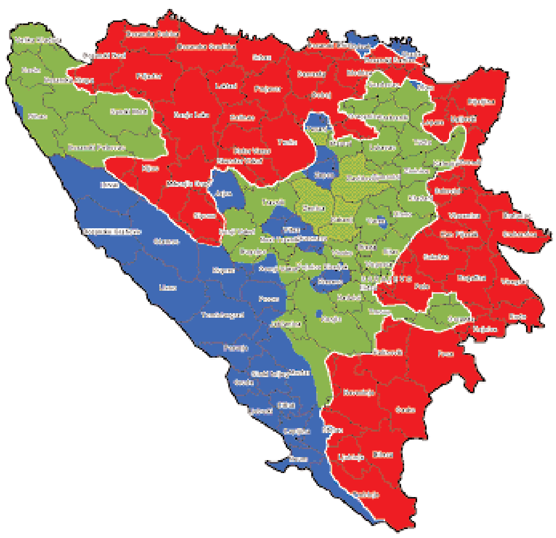
Radi onemogućivanja majorizacije, odnosno nametanja odluka kojemu od triju konstitutivnih naroda, u odlučivanje Doma naroda obvezno bi se ugradilo pravo veta.

b) Razina saveznih jedinica

Polazeći od načela jednakopravnosti naroda, potpuno je legitimno u konceptu budućega ustroja Bosne i Hercegovine zahtijevati ista prava za sva tri konstitutivna naroda.

Zbog postojanja i izvjesna opstanka Republike Srpske nužno je i posve legitimno, na osnovi jednakih pozicija svih triju naroda, zahtijevati uspostavu bošnjačke i hrvatske republike u Bosni i Hercegovini.

Ako sadašnji ustroj Bosne i Hercegovine nije dao željeni rezultat - a većina tvrdi da nije - logično je vratiti se na polazišta. Temelji današnjega ustroja Bosne i Hercegovine nalaze se u Daytonskomu sporazumu, u kojemu jasno i nedvosmisleno stoji koje je prostore hrvatski narod unio u Federaciju Bosne i Hercegovine. Pravno, a i logično, ti bi prostori trebali ući u sastav buduće hrvatske savezne jedinice u Bosni i Hercegovini.

BiH kao savezna država

Međusobnu nepovezanost tih prostora ne smatramo nikakvim problemom. Zauzimamo se da se istim polaznim načelom u pregovorima povedu politički predstavnici svih triju konstitutivnih naroda. Također predlažemo da se posebnim ustavnim zakonom na razini države i ugovorima između save-

znih jedinica sklopljenim na načelima reciprociteta odrede pitanja bitna za poštovanje temeljnih prava drugih dvaju naroda u svakoj saveznoj jedinici, uključujući i pravo na kulturnu autonomiju. Takvim ustavnim zakonom i ugovorima osigurala bi se potpuna ravnopravnost svih triju suverenih naroda, a i svakoga pojedinca u cijelomu prostoru Bosne i Hercegovine.

Uz pitanja pravosuđa i uprave, unutarnjih poslova, gospodarstva, financija, urbanizma, zdravstva i zaštite okoliša u nadležnosti saveznih jedinica trebala bi se, kao pitanja u isključivoj nadležnosti te razine vlasti, naći i pitanja znanosti, obrazovanja, kulture i športa, te pitanja branitelja.

c) Općinska razina

Općine, kao temeljne jedinice lokalne uprave i samouprave, treba urediti u skladu s Europskom poveljom o lokalnoj upravi i samoupravi. Način stvaranja novih i promjene granica postojećih općina treba odrediti zakonom na razini federalnih jedinica.

4. Završne odredbe

Ako bi proces pregovora o tim pitanjima rezultirao konsenzusom, dogovoreni prijedlog trebalo bi provjeriti na referendumu. Nakon provedbe referenduma raspisali bi se izbori za Ustavotvornu skupštinu, za središnja tijela vlasti i za sve tri savezne jedinice.

Ako do sporazumna rješenja, odnosno do postizanja konsenzusa, ipak ne bi došlo, preostaje, kao jedina mogućnost, održavanje međunarodne konferencije o Bosni i Hercegovini. Ona bi trebala izraditi model budućega ustroja Bosne i Hercegovine. Pravo sudjelovanja na konferenciji trebali bi imati pravni sljednici potpisnika Daytonskoga sporazuma.

Mi podupiremo i tu mogućnost. Pri tomu držimo da bi se nakon takve međunarodne konferencije morao provesti referendum na kojemu bi se sva tri konstitutivna naroda u Bosni i Hercegovini očitovala prihvaćaju li ili ne prihvaćaju ponuđeno rješenje.

KAZALO